

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Markéta Burešová

**Trestní odpovědnost právnických osob
a možnost jejich vyvinění prostřednictvím
compliance programů**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:

prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Katedra:

Trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu):

24. února 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 321 342 znaků včetně mezer.

V Kladně dne 24. února 2023

.....

Markéta Burešová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc., za cenné připomínky a odborné rady, které mi při vedení této práce poskytl.

Dále bych chtěla ze srdce poděkovat svým nejbližším za bezmeznou podporu v rámci celého studia.

Velké díky patří zejména mé mamince a mému tatínkovi, kteří mi byli po celou dobu studia oporou, mému příteli za jeho podporu a trpělivost a mé kamarádce Michaele, která mi byla během vysokoškolského studia tou nejlepší kamarádkou.

Obsah

Úvod.....	1
1 Trestní odpovědnost právnických osob v souvislostech	4
1.1 Pojem právnické osoby.....	4
1.2 Úvodem k trestní odpovědnosti právnických osob	8
1.3 Vývoj institutu trestní odpovědnosti právnických osob	8
1.3.1 Vývoj trestní odpovědnosti právnických osob ve Velké Británii	11
2 Trestní odpovědnost právnických osob dle TOPO.....	15
2.1 Argumenty podporující zavedení trestní odpovědnosti právnických osob	15
2.2 Argumenty proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob	17
2.3 Bylo konečné rozhodnutí zavést trestní odpovědnost právnických osob správným řešením?.....	23
2.4 Cesta k přijetí TOPO	23
2.5 Koncepce trestní odpovědnosti právnických osob.....	31
2.5.1 Prává trestní odpovědnost právnických osob.....	31
2.5.2 Odvozená trestní odpovědnost právnických osob.....	32
2.5.3 Souběžná a nezávislá trestní odpovědnost právnických osob.....	33
2.5.4 Subjektivní trestní odpovědnost právnických osob.....	35
2.6 Působnost TOPO.....	37
2.6.1 Časová působnost	38
2.6.2 Místní působnost	39
2.6.3 Působnost osobní.....	41
2.6.4 Věcná působnost	44
2.7 Přičitatelnost trestného činu právnické osobě.....	49
2.7.1 Sekundární subjekty podřaditelné pod § 8 odst. 1 písm. a) TOPO	52
2.7.2 Sekundární subjekty podřaditelné pod § 8 odst. 1 písm. b) TOPO	54
2.7.3 Sekundární subjekty podřaditelné pod § 8 odst. 1 písm. c) TOPO	55
2.7.4 Terciální subjekty podřaditelné pod § 8 odst. 1 písm. d) TOPO	57
3 Může se právnická osoba vyvinít z trestní odpovědnosti?.....	62
3.1 Co lze znění ustanovení § 8 odst. 5 TOPO vytknout?.....	64
3.1.1 Může se právnická osoba opravdu „zprostit“ trestní odpovědnosti?	64
3.1.2 Kde začíná a kde končí veškeré úsilí právnické osoby a co konkrétně lze na právnické osobě spravedlivě požadovat?.....	66
4 Compliance programy	73
4.1 Vývoj problematiky compliance z globálního pohledu.....	75

4.2	Interdisciplinární povaha compliance programů.....	79
4.2.1	Compliance programy a soutěžní právo	79
4.2.2	Compliance programy a pracovní právo.....	81
4.2.3	Compliance programy a ochrana osobních údajů	82
4.2.4	Compliance programy a korporátní právo	85
4.3	Tvorba a implementace compliance programů.....	89
4.3.1	Počáteční analýza rizik	91
4.4	Compliance oddělení a compliance officer	97
4.5	Co by mělo být obsahem compliance programů?	99
4.5.1	Opatření preventivní.....	100
4.5.2	Opatření detekční	106
4.5.3	Opatření reakční	111
4.6	Compliance program farmaceutické společnosti Teva	113
4.7	Zhodnocení compliance programu z pohledu orgánů činných v trestním řízení.	119
	Závěr.....	121
	Seznam použitých zkratk.....	125
	Seznam použitých zdrojů.....	126
	Trestní odpovědnost právnických osob a možnost jejich vyvinění prostřednictvím compliance programů	132
	Abstrakt.....	132
	Klíčová slova:	133
	Criminal Liability of Legal Entities and Feasibility of their Exculpation by Means of Compliance Programs.....	134
	Abstract	134
	Key Words.....	135

Úvod

Trestní odpovědnost právnických osob byla do českého právního řádu zavedena zákonem č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále jen „*TOPO*“). Tento v té době nový druh právní odpovědnosti vyvolal vlnu reakcí, což je naprosto pochopitelné. Právnické osoby byly do té doby „nedotknutelné“ prostředkem „poslední instance“, tj. trestním právem. Nemohlo být ale překvapením, že se zákonodárce rozhodl reagovat na sílící moc právnických osob, jež se mimo jiné odrážela v jejich protispolečenských aktivitách. Právnické osoby páchaly v řadě případů velmi závažnou trestnou činností a škody způsobené touto činností často převyšovaly výši škod způsobených pachatelí – fyzickými osobami.¹ Reagovat na tyto protiprávní aktivity mimotrestními prostředky se začalo jevit jako nedostačující, a naopak trestní represe právnických osob se jevila jako velmi žádoucí. Tím, že zákonodárce dal vzniknout druhé, rovnocenné větvi trestní odpovědnosti, dostal samotnému poslání práva jako takového. Právo by se mělo vyvíjet, reagovat na potřeby společnosti a nelpět na tradicionalistickém postoji.

Adresátům právních norem trvá určitý čas, než se na novou právní úpravu adaptují. Hladký průběh adaptace se dá zajistit např. tím, že nová právní úprava je zákonodárcem vytvořena tak, aby nevyvolávala řadu aplikačních či výkladových nejasností. Zvláště pokud se jedná o kontroverzní problematiku vyvolávající diskuze dokonce o její samotné legitimitě. V takovém případě by měla být práce zákonodárce o to více precizní, promyšlená a poskytující nejvyšší stupeň právní jistoty a předvídatelnosti.

Bohužel s takovým přístupem se v případě právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob setkat nelze. O tom, že některé aspekty trestní odpovědnosti právnických osob nebyly zákonodárcem dostatečně promyšleny, svědčí i častá novelizace *TOPO*.

Novela, jež vzbudila nejen v odborné veřejnosti velký rozruch, byla provedena zákonem č. 183/2016 Sb. Touto novelou bylo do *TOPO* vloženo nové ustanovení § 8 odst. 5, které právnickým osobám umožňuje, aby se splněním určitých zákonem stanovených podmínek z trestní odpovědnosti vyvinuly. Nově vložené ustanovení bylo velmi nevhodně formulováno a způsobilo řadu aplikačních a výkladových problémů. Nejen odborná veřejnost si kladla otázku, co lze rozumět „vynaložením veškerého úsilí“, které bylo možno na právnické osobě

¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 384 s. ISBN 978-80-7502-351-3. s. 48-49

spravedlivě požadovat, aby zabránila spáchání trestného činu. Právníkům osobám tak byl poskytnut silný exkulpační nástroj, avšak bez návodu, jak takový nástroj použít. Byl to pohled do zahraničí a výkladová činnost odborné veřejnosti, díky kterým se po čase ukázalo, že ustanovení § 8 odst. 5 TOPO otevřelo široký prostor pro využití compliance programů.

Cílem této diplomové práce je přiblížit vývoj oblasti compliance, tvorbu a implementaci preventivních, detekčních a reakčních opatření, jež ve svém souhrnu vytváří compliance program zajišťující dodržování právních norem a dalších pro právnickou osobu závazných pravidel. Poukázat na to, že by právnické osoby neměly vnímat compliance programy pouze v souvislosti s možnou exkulpací, ale naopak by se měly snažit využít jejich interdisciplinární povahu a učinit z nich nástroje prevence nejen pro oblast trestněprávní. Demonstrovat na compliance programu farmaceutické společnosti Teva, že se opravdu dá vytvořit a implementovat efektivní compliance program, a v neposlední řadě vyvrátit myšlenku, že samotná existence compliance programu bez dalšího vyviní právnickou osobu z trestní odpovědnosti.

Oblast compliance včetně compliance programů je jen dílčí problematikou trestní odpovědnosti právnických osob. Autorka práce proto považovala za důležité věnovat se ve své práci rovněž samotnému institutu trestní odpovědnosti právnických osob a vybraným oblastem právní úpravy obsažené v TOPO.

Diplomová práce je systematicky rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola vymezuje pojem právnické osoby a přibližuje vývoj trestní odpovědnosti právnických osob v oblasti kontinentálního a anglosaského práva.

Trestní odpovědnost právnických osob byla a je problematikou velmi kontroverzní. Lze říci, že se odborná veřejnost rozdělila do dvou skupin, stoupence této odpovědnosti a její odpůrce. Druhá kapitola uvádí pádné argumenty obou těchto skupin. V této kapitole je rovněž přiblížena cesta, jež vedla k samotnému přijetí TOPO, koncepce trestní odpovědnosti právnických osob, působnost TOPO a institut přičitatelnosti, jenž je jádrem právní úpravy této odpovědnosti.

Třetí kapitola se zabývá exkulpačním ustanovením § 8 odst. 5 TOPO. Je pojednáno o nevhodně zvolené terminologii a formulaci ustanovení, o výkladu exkulpačních podmínek a o hlediscích použitelnosti § 8 odst. 5 TOPO, jež byla zformulována Metodikou Nejvyššího státního zastupitelství. Třetí kapitola otevírá téma compliance programů, kterými se zabývá čtvrtá kapitola práce.

Čtvrtá a poslední kapitola přibližuje vývoj problematiky compliance, poukazuje na interdisciplinární povahu compliance programů a zaměřuje se na význam compliance programů v soutěžním, pracovním a korporátním právu a v oblasti zpracování osobních údajů. Čtvrtá kapitola dále pojednává o tom, jak by měla právnická osoba postupovat při tvorbě a následné implementaci compliance programu, o významu compliance oddělení a compliance officerů. Stěžejní částí kapitoly je přiblížení opatření preventivních, detekčních a reakčních, jež tvoří obsah compliance programu. Podkapitola pojednávající o compliance programu farmaceutické společnosti Teva je odrazem praktických zkušeností, které autorka práce načerpala v průběhu své stáže na compliance oddělení jmenované společnosti. Stáž přinesla autorce řadu poznatků nejen o compliance programech, ale také o postavení a práci compliance officerky, po jejímž boku stáž absolvovala. Čtvrtá kapitola je zakončena přiblížením kroků, které budou učiněny ze strany orgánů činných v trestním řízení, při zhodnocení, zda compliance program opravdu může být tím, co právnickou osobu vyviní z trestní odpovědnosti.

Autorka považuje za důležité v úvodu práce říci, že v jednotlivých kapitolách jsou střídavě používány pojmy právnická osoba, společnost či obchodní korporace. Autorka používala tyto rozdílné výrazy s vědomím toho, že pro společnost a obchodní korporaci je pojem právnická osoba pojmem zastřešujícím a pro čtenáře tedy nebude problém se v použitých výrazech orientovat.

1 Trestní odpovědnost právnických osob v souvislostech

1.1 Pojem právnické osoby

Již římské právo uznávalo některé entity či instituce za právní útvary. Cílem bylo umožnit těmto entitám či institucím samostatně právně jednat. Římské právo však na rozdíl od dnešní právní úpravy neznalo pro tyto subjekty obecný pojem pro jejich označení.² K označení nedospělo ani středověké právo. Teprve až v moderní době došlo k souhrnnému označení těchto, od fyzických osob odlišných, subjektů. Zpočátku se tyto subjekty nazývaly osobami fiktivními nebo morálními, poté se postupně vžilo označení „osoby právnické“.³

Nyní je legální definice právnické osoby upravena v ustanovení § 20 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen „OZ“), které zní: „*Právnická osoba je organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná.*“

Podstatou právnických osob se zabývají tři teorie, a to teorie reality, teorie fikce a kompromisní teorie.

Teorie reality, zastoupená německým právním vědcem a historikem Otto von Gierkem, vychází z premisy, že určité útvary (svazy, sdružení) vznikají samostatně a reálně existují. Právo jako takové nezasahuje do jejich struktury a jeho role spočívá v tom, že je uznává právnickými osobami. V rámci této teorie nalezneme několik názorových proudů. Všem těmto proudům je společné, že právní subjektivitu nespojují pouze s člověkem, nýbrž připouští, že právo samotné může své subjekty vytvořit tím, že uzná jejich právní subjektivitu.⁴ Právnická osoba je tak jakýmsi substrátem, který existuje nezávisle na vůli zákonodárce, což je podstatný rozdíl oproti teorii fikce.

Teorie fikce, jejímž hlavním představitelem je Friedrich Carl von Savigny, je totiž založena na názoru, že jedině člověk může být přirozenou osobou. Právnické osoby sice nejsou považovány za smyšlenky, avšak k jejich fungování je třeba právních konstrukcí, které je

² ŠELLENG, Dalibor. *Právnická osoba jako pachatel trestného činu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 250 s. ISBN 978-80-7502-339-1. s. 15

³ DVOŘÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří; ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 436 s. ISBN 978-80-7552-187-3. s. 268

⁴ Tamtéž, s. 268

personifikují.⁵ Nejsou tedy právem uznávány, jako je tomu v případě teorie reality, ale jsou jím přímo tvořeny, a to na základě normativní fikce.

Česká právní úprava již od dob Všeobecného občanského zákoníku vycházela z teorie fikce a není tomu jinak ani v úpravě obsažené v OZ. OZ však tuto teorii nepřijímá bez výhrad. Dle ustanovení § 20 OZ je touto právnickou osobou nejen organizovaný útvar, o němž to zákon stanoví, ale rovněž je umožněna existence právnické osoby, jejíž právní osobnost zákon uzná.⁶

Podstatou rozlišování těchto teorií je tedy fakt, zda je právnická osoba osobou přirozeně existující, jejíž existenci a právní osobnost právo pouze uznává, či zdali se jedná o entitu juristickou, tedy entitu, která je právem přímo vytvořena a právní osobnost může být tomuto fiktivnímu útvaru přiznána pouze zákonem.

Kombinací obou výše uvedených teorií je tzv. kompromisní teorie, do níž lze zařadit např. teorii přenesené reality, podle které právnické osoby sice vznikají na základě právní normy, ale poté již reálně existují.

Kritérií, dle kterých můžeme dělit právnické osoby, je mnoho. Nejčastěji se lze setkat s dělením dle povahy právní úpravy, o kterou se opírá existence právnické osoby. Na základě tohoto kritéria se právnické osoby dělí na právnické osoby práva veřejného a práva soukromého. Z hlediska povahy právnické osoby jako útvaru může být právnická osoba korporací, fundací či ústavem. Rozdíl mezi nimi je dán tím, která složka je pro ten který typ právnické osoby dominantní. Korporací se rozumí organizované společenství osob, dominantní složkou je tak složka personální. Věcná složka je naopak podstatným znakem fundace, kterou lze vymezit jako účelově vyčleněný majetek. Smíšeným útvarem je pak ústav, který obsahuje jak osobní, tak věcnou složku.

Jak z výše uvedeného dělení vyplývá, právnickými osobami mohou být útvary různého druhu, a tudíž je velmi obtížné jejich obecné vymezení. Co je ale všem právnickým osobám společné, jsou jejich pojmové znaky.

Právní subjektivita nebo také právní osobnost je nejdůležitějším znakem právnických osob. Dle ustanovení § 15 OZ se právní osobností rozumí způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti. Právní osobnost má právnická osoba od svého vzniku až do svého zániku. OZ vychází z doktríny tzv. generální subjektivity. Tato subjektivita neomezuje práva

⁵ Tamtéž, s. 268

⁶ Tamtéž, s. 269

a povinnosti právnických osob pouze na ta, která může právnická osoba mít jen v rámci předmětu své činnosti, ale naopak stanoví, že práva a povinnosti mohou mít právnické osoby bez zřetele na předmět své činnosti, pokud se slučují s jejich povahou.⁷

S právní subjektivitou je spojena svéprávnost, tedy způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat).⁸ Teorie definuje právní jednání jako projev vůle, který je schopen vyvolat právní následky, tedy vznik, změnu či zánik práv a povinností. Právnická osoba je fikcí, umělou konstrukcí, která nemá vůli, a nemůže tedy samostatně právně jednat. Beran, který vlastní právní jednání definuje jako přičitatelnost vlastního rozumu a vůle, konstatuje, že: „*Jestliže však v právním řádu existují osoby, které nemají vlastní rozum a vůli, je nutné těmto osobám přičítat rozum a vůli jiných osob.*“⁹ A přesně to zákonodárce ve vztahu k právnickým osobám učinil, když v ustanovení § 151 odst. 1 OZ stanovil, že: „*Zákon stanoví, popřípadě zakladatelské právní jednání určí, jakým způsobem a v jakém rozsahu členové orgánů právnické osoby za ni rozhodují a nahrazují její vůli.*“ Právnickým osobám tak byla s účinností OZ zcela odepřena svéprávnost, což má za následek, že nemohou samostatně právně jednat a musejí být zastoupeny.¹⁰

Majetková autonomie je dalším znakem právnických osob. Každá právnická osoba má ve svém vlastnictví určitý majetek. Samostatnost tohoto majetku spočívá v jeho oddělení od majetku zakladatelů, členů či jiných osob. Tato oddělenost se promítá rovněž do ručení společníků (členů apod.) za jednání právnické osoby. Není-li stanoveno jinak, společníci zásadně za jednání právnické osoby neručí.¹¹

Uspořádání právnické osoby musí představovat určitý organizační celek. Z ustanovení § 20 odst. 1 OZ vyplývá, že je organizovaným útvarům. K výkonu práv a k hospodaření s majetkem dochází právě v rámci organizační struktury. Orgány právnické osoby jsou nadány určitou působností, jejímž výkonem má být zajištěno fungování právnické osoby dovnitř či

⁷ Historicky starší doktrína „*ultra vires*“ naopak stanovuje, že právnická osoba může mít práva a povinnosti jen v rámci předmětu své činnosti (nikoli tedy všeobecně).

⁸ Viz ustanovení § 15 odst. 2 OZ

⁹ BERAN, Karel. Může být právnická osoba svéprávná? *Právník* [online]. Publikováno v srpnu roku 2018 [cit. 1. 10. 2022], č. 157, s. 657-669. ISSN 0231-6625. Dostupné na: <https://www.ilaw.cas.cz/casopisy-a-knihy/casopisy/casopis-pravnik/archiv/2018/2018-8.html?a=3322> s. 658

¹⁰ ČERNÁ, Stanislava; ŠTENGLOVÁ, Ivana; PELIKÁNOVÁ, Irena a kolektiv. *Právo obchodních korporací*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 640 s. ISBN 978-80-7478-735-5. s. 22

¹¹ DVOŘÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří; ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. 436 s. ISBN 978-80-7552-187-3. s. 270

navenek.¹² Organizační struktura je tak zcela bez pochyby pojmovým znakem právnických osob.

Jedním z dalších pojmových znaků je stálost trvání právnické osoby. Dle Pelikánové: „*Entita, která může být právnickou osobou, by měla mít určitou stabilitu, čímž rozumíme relativní stálost jejího trvání.*“¹³

Dalším pojmovým znakem je účel právnické osoby. Ten často vyplývá ze zakládacího aktu anebo z celkové činnosti právnické osoby. Příkladem takového účelu může být dosažení zisku. Právnické osoby, jejichž hlavním cílem je dosažení zisku, jsou tzv. ziskovými právnickými osobami. Naopak právnické osoby s odlišným hlavním cílem jejich činnosti jsou tzv. neziskovými právnickými osobami.¹⁴

Posledním pojmovým znakem je deliktní způsobilost, jež je významnou složkou právní osobnosti. Rozumí se jí způsobilost k zaviněným protiprávním jednáním, kterými dochází k založení právní odpovědnosti. Pelikánová uvádí: „*Právní subjekt totiž může, je-li svéprávný, nejenom svým volným projevem na sebe brát povinnosti a získávat subjektivní práva, ale může také svým protiprávním jednáním vyvolat vznik právní odpovědnosti, ať už se jedná o odpovědnost civilní, trestní nebo administrativní, v mezích své deliktní způsobilosti.*“¹⁵

Důležitými slovy této citace jsou slova „je-li svéprávný“. V této kapitole již bylo řečeno, že právnické osoby nejsou svéprávné. Aby na sebe právnické osoby mohly brát povinnosti a získávat subjektivní práva, musí být zastoupeny. Zástupce právnické osoby nejedná vlastním jménem, ale jménem a na účet dané právnické osoby. Práva a povinnosti z jednání učiněných v zastoupení vznikají přímo právnické osobě.

Pokud právnické osobě její nesvéprávnost nebrání v tom, aby právně jednala pomocí cizího rozumu a vůle, je stejně tak možné, aby jednala i protiprávně, opět prostřednictvím cizího rozumu a vůle. Taková právní konstrukce bude postavena na tzv. přičitatelnosti jednání

¹² ČERNÁ, Stanislava; ŠTENGLOVÁ, Ivana; PELIKÁNOVÁ, Irena a kolektiv. *Právo obchodních korporací*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 640 s. ISBN 978-80-7478-735-5. s. 151

¹³ Tamtéž, s. 34

¹⁴ DVOŘÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří; ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. 436 s. ISBN 978-80-7552-187-3. s. 271

¹⁵ ČERNÁ, Stanislava; ŠTENGLOVÁ, Ivana; PELIKÁNOVÁ, Irena a kolektiv. *Právo obchodních korporací*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 640 s. ISBN 978-80-7478-735-5. s. 22

právní osobě. Právní osobě se přičítají cizí rozum a vůle jakožto její protiprávní jednání.¹⁶

1.2 Úvodem k trestní odpovědnosti právnických osob

Trestní odpovědnost je jedním z druhů právní odpovědnosti.¹⁷ Trestní odpovědností se rozumí povinnost pachatele trestného činu nést nepříznivé právní důsledky svého jednání. Takovými důsledky jsou tzv. trestní sankce, a jedná se tudíž o tzv. sankční pojetí odpovědnosti. Ke vzniku trestní odpovědnosti dochází jednáním subjektu, které spočívá v ohrožení nebo porušení zájmu chráněného trestním zákonem. Zatímco občanské právo zastává tzv. perspektivní pojetí odpovědnosti, trestní právo pojímá trestní odpovědnost retrospektivně. Sankce se ukládá za něco, co se stalo v minulosti, tj. k ohrožení či porušení zájmu chráněného trestním zákonem došlo v minulosti. Trestní odpovědnost je reakcí na předchozí protiprávní jednání.¹⁸

Přijetím TOPO, došlo v České republice k odlišení dvou rovnocenných větví trestní odpovědnosti, a to trestní odpovědnosti osob fyzických a trestní odpovědnosti osob právnických. Subjektem trestní odpovědnosti, resp. pachatelem trestného činu, tak může být od účinnosti tohoto zákona nejen osoba fyzická, ale také osoba právnická.

O právnických osobách však ne vždy platilo, že mohou být plnohodnotnými subjekty trestného činu, jako je tomu dnes. V následující podkapitole je proto přiblížen vývoj trestní odpovědnosti právnických osob, a to jak v systému kontinentálního, tak v systému anglosaského práva.

1.3 Vývoj institutu trestní odpovědnosti právnických osob

„*Societas delinquere non potest*“. Společnost nemůže jednat protiprávně. Kořeny zásady individuální trestní odpovědnosti sahají až do starověkého Říma. Důležité je ale zmínit, že už v této době docházelo i přes výše zmíněnou římskoprávní zásadu k trestnímu postihu společností, svazků, obcí, cechů, spolků, územních celků apod., a kolektivní vina tak nebyla výjimkou. Ve středověku byla za zločiny vzpoury, kacířství, zrady, urážky majestátu apod.

¹⁶ BERAN, Karel; ČECH, Petr; DVOŘÁK, Bohumil; ELISCHER, David; HRÁDEK, Jiří; JANEČEK, Václav; KÜHN, Zdeněk; NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, Lucie; ONDŘEJEK, Pavel. *Právní jednání a odpovědnost právnických osob po rekonstrukci českého soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. 271 s. ISBN 978-80-7598-043-4. s. 228

¹⁷ Dalšími druhy právní odpovědnosti jsou např. odpovědnost civilní, administrativní, pracovněprávní či ústavněprávní.

¹⁸ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7. aktualizované a doplněné vydání*. Praha: Leges, 2019. 1000 s. ISBN 978-80-7502-380-3. s. 22

trestána celá města a vesnice. Představitelé středověkých právních škol, středověcí panovníci, potažmo soudy považovali jejich trestání za zcela přirozené. Kanonické právo jako jedno z prvních připustilo postižení korporací. Objevovaly se ale i názory zcela opačné. Papež Inocenc IV. se na lyonském koncilu konaném roku 1245 ohradil proti trestání a exkomunikování církevních spolků. Byl toho názoru, že nelze postihnout spolek jako celek, ale pouze jeho jednotlivé členy. Své stanovisko zdůvodnil tím, že exkomunikace je sankcí, která se ukládá pouze za spáchání smrtelného hříchu, a samotnému spolku sice může být přičítáno, pokud se takového hříchu dopustí jeho členové, ale nemůže se ho dopustit on sám. O pár let později ale nakonec i sám Inocenc IV. připustil, že spolek může mít omezenou deliktní odpovědnost, avšak pouze za předpokladu, že deliktní jednání bylo učiněno buď na základě příkazu samotné spolku, anebo většina členů dodatečně s deliktním jednáním souhlasila.¹⁹

Hlavním představitelem světského práva v oblasti trestní odpovědnosti spolků byl ve středověké Evropě postglosátor Bartolus de Saxoferrato. Základní schéma teorie fikce právnické osoby, které vytvořil, vycházelo z myšlenky, že spolky nemají vlastní vůli, a nemohou být tedy osobami v pravém slova smyslu, nicméně lze jim v rovině právní přičítat jednání jejich představitelů. V dnešní právní úpravě by se jednalo o institut přičitatelnosti. Dle Bartoluse mohl být spolek odpovědný např. za porušení svých zákonem stanovených povinností předcházet trestné činnosti svých členů nebo za vydání společného rozhodnutí či stanoviska, jímž by představitelé spolku spáchaný delikt schvalovali.²⁰ Je pozoruhodné, že již ve středověku byl vznik odpovědnosti vázán na jakousi pasivitu ze strany právnické osoby. V dnešní právní úpravě lze vnímat odpovědnost za tuto pasivitu právnické osoby ve vztahu k jejím zaměstnancům či osobám v obdobném postavení.

Ve svém díle se Bartolus dále zabýval protiprávními jednáními spáchanými korporacemi. Korporace se mohly dopustit dvou typů protiprávního jednání. Delikty, kde byla korporace považována za přímého pachatele a fyzická osoba za účastníka. Tyto delikty byly páchany v souvislosti s plněním úkolů daného společenství a byly označovány jako tzv. pravé korporátní delikty. Opakem byly tzv. nepravé korporátní delikty, jichž se mohla dopustit pouze fyzická osoba jako přímý pachatel a korporace mohla být nanejvýš v postavení účastníka.²¹

¹⁹ ŠELLENG, Dalibor. *Právnická osoba jako pachatel trestného činu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 250 s. ISBN 978-80-7502-339-1. s. 19

²⁰ Tamtéž, s. 20

²¹ Tamtéž, s. 20-21

Změna nastala koncem 17. a především v 18. století. Absolutismus přinesl upevnění moci panovníka. Panovník již využíval k ovládnutí korporativních a územních společenství jiné nástroje, a nemuselo tak docházet k trestněprávním represím. Spolky již téměř nebyly trestně stíhány a ke konci 18. století tyto procesy na evropském kontinentě ustaly zcela.

S ideou kolektivní viny a trestání se neslučovalo osvícenství, které znamenalo převrat ve vývoji evropského myšlení a pro které byl příznačný kult rozumu (racionalismus) a individuální svoboda občanů. V roce 1793 se proti kolektivní vině postavil německý profesor Malblanc, který výslovně odmítl trestní odpovědnost právnických osob a vyzdvihl princip výlučné individuální trestní odpovědnosti. Malblancova koncepce chybějící trestněprávní subjektivity právnických osob byla záhy akceptována veškerou kontinentální trestněprávní naukou. Důkazem, že téma kolektivní trestní odpovědnosti bylo považováno za zcela překonané a zmizelo na dlouhá desetiletí i z vědecké diskuze, jsou velké evropské trestní kodifikace devatenáctého století, které trestní odpovědnost právnických osob neznaly.²² Nebylo tomu tak ale napořád.

V důsledku narůstajícího vlivu průmyslových a obchodních společností se koncem 19. a začátkem 20. století začal pohled na odpovědnost právnických osob měnit. Přesto se ale trestní odpovědnost až do roku 1976, kdy byl v Nizozemsku novelizován trestní zákon a institut trestní odpovědnosti právnických osob byl uveden v život, neprosadila a deliktů odpovědnost právnických osob byla řešena především právem správním. V předválečném Československu se nicméně řešení správním trestáním neprosadilo a byl zastáván názor profesora Jiřího Hoetzela, že: „*Deliktu administrativního nemohou se dopustiti osoby právnické (kolektivy). Trest může býti ukládán jen osobám, jež kolektivitu zastupují.*“²³ K zakotvení správního deliktu právnické osoby došlo v Československu až vládním nařízením v roce 1954.²⁴

Správní trestání právnických osob bylo příznačné pro téměř všechny evropské kontinentální země. Výjimkou bylo, jak již bylo výše zmíněno, Nizozemsko a později Francie. V těchto zemích byla zavedena trestní odpovědnost právnických osob, a byly tak vyslyšeny kriminálněpolitické důvody podporující zavedení tohoto typu odpovědnosti. V obou zemích byly nové právní úpravy považovány za zdařilé a přinesly pozitivní zkušenosti.²⁵

²² MUSIL, Jan: Trestní odpovědnost právnických osob: historický vývoj a mezinárodní srovnání. In: MUSIL, Jan; VANDUCHOVÁ, Marie a kol. *Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám*. Praha: Codex Bohemia, 1998. 349 s. ISBN 80-85963-68-X. s. 77-78

²³ Tamtéž, s. 87

²⁴ Tamtéž, s. 86-88

²⁵ Tamtéž, s. 87

Na mezinárodním poli se začaly množit podněty pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob i v dalších zemích. Českému zákonodárci bylo rovněž doporučeno, aby vzal mezinárodní iniciativy v potaz a přihlédl k nim při reformě trestního práva.²⁶

1.3.1 Vývoj trestní odpovědnosti právnických osob ve Velké Británii

Zcela jiný vývoj probíhal ve Velké Británii. Tato podkapitola bude věnována vývoji institutu trestní odpovědnosti právnických osob v této oblasti.

Prvním časovým úsekem vývoje trestní odpovědnosti právnických osob bylo období do roku 1900. Na právnické osoby se začalo nahlížet jako na subjekty práva počátkem 17. století. Důvodem bylo zakládání právnických osob za účelem obchodování.²⁷ Zámořský obchod nebyl jediným podnětem k zakládání společností. Průmyslová revoluce byla také jedním z důvodů vzniku akciových společností a společností s ručením omezeným. Společnosti časem disponovaly objemným kapitálem, jejich role ve společnosti rostla a nebylo výjimkou, že páchaly velké škody. Nabízelo se řešení přičítat tyto škody jednotlivci, ale takové řešení nebylo vhodné, neboť rozsah škod byl často tak velký, že jednotlivce, tj. fyzická osoba, by nebyla schopna takovou škodu nahradit.²⁸ Baron Thurlow, lord kancléř, a tedy jeden z nejvyšších úředníků ve Velké Británii, konstatoval, že: „*Právnické osoby nemají žádné orgány, které by mohly být potrestány, ani duši, která by mohla být odsouzena. Mohou ale proto právnické osoby dělat, co se jim líbí?*“²⁹ Stejnou otázku si o několik set let později kladli odborníci českého trestního práva a jedním z hlavních argumentů pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob byl právě nepoměr mezi širokým katalogem práv, který umožňoval právnickým osobám být plnohodnotnými právními subjekty, a minimem povinností, které byly právnickým osobám ukládány.

Právnické osoby tak mohly vlastnit majetek, vlastním jménem podnikat, nicméně stále nebyla připuštěna jejich trestní odpovědnost.

Anglosaské trestní právo a jeho koncepce trestní odpovědnosti vychází ze zásady „*Actus non facit reum, nisi mens sit rea.*“, což lze doslovně přeložit jako „*Čin nečiní člověka vinným ze zločinu, pokud jeho mysl není stejně vinná.*“ Ekvivalentem této zásady by v českém trestním právu byla zásada odpovědnosti za zavinění. Ke spáchání deliktu je dle anglosaského práva

²⁶ Tamtéž, s. 98

²⁷ Za nejvýznamnější lze považovat vznik Východoindické společnosti v roce 1612.

²⁸ BOHUSLAV, Lukáš. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 206 s. ISBN 978-80-7380-473-2. s. 41

²⁹ Tamtéž, s. 41

třeba splnit dvě podmínky. Vědomé konání nebo opomenutí porušující zákaz a subjektivní stav pachatele, který v kontinentálním trestním právu odpovídá zavinění a v anglosaském právu je nazýván jako tzv. „*mens rea*“. Z požadavku existence psychického prvku, tedy úmyslu osoby spáchat trestný čin nebo jejího vědomí, že jednání, kterého se dopouští, způsobí spáchání trestného činu, učinilo anglosaské právo dvě výjimky.³⁰

První výjimkou je tzv. „*strict liability*“, což je v podstatě trestní odpovědnost bez zavinění. Tento typ odpovědnosti vzniká při porušení veřejnoprávních norem, které ukládají povinnosti typicky v oblastech veřejného zájmu, jako je např. bezpečnost práce, bezpečnost dopravy, ochrana zdraví apod. Povinnosti jsou ukládány z důvodu ochrany veřejného zájmu, a proto pokud dojde k jejich porušení, je trestní odpovědnost zdůvodněna ochranou tohoto zájmu, nikoli zavrženíhodnými psychickými vlastnostmi pachatele. Zákonodárce tím, že nevyžadoval prvek zavinění ani prokázání zavinění konkrétní fyzické osoby, jež jednala za právnickou osobou, založil objektivní trestní odpovědnost právnických osob.³¹

„*Vicarious liability*“ neboli odpovědnost v zastoupení je druhou výjimkou z požadavku „*means rea*“, tedy z požadavku existence zavinění. Podstatou tohoto typu odpovědnosti je ručení právnické osoby za protiprávní jednání svých zaměstnanců, přičemž podmínkou je, aby se protiprávní jednání týkalo oboru působnosti právnické osoby. Rozsah deliktů, kterých se může právnická osoba dopustit, tak byl vymezen úzce, naopak okruh osob, jejichž jednání může být právnické osobě přičitatelné, byl stanoven širěji. Takovou osobou mohl být vedoucí pracovník, ale rovněž i řadový zaměstnanec.³²

Doktríny o „*strict liability*“ a „*vicarious liability*“ byly příznačné pro odpovědnost objektivní, a stále tak činilo problém vymezit odpovědnost právnické osoby za trestné činy, u nichž se vyžadovala existence subjektivní stránky trestného činu, tj. zavinění.

Druhým časovým úsekem vývoje trestní odpovědnosti právnických osob v anglosaském právu bylo období od roku 1900 do roku 1940. V roce 1917 bylo vydáno rozhodnutí ve věci „*Moussell v. London and North Western Railway*“, v němž bylo poprvé naznačeno překročení hranice objektivní odpovědnosti. Soud v odůvodnění rozhodnutí ve věci odsouzení společnosti za úmyslný trestný čin falšování účetnictví za účelem krácení daně konstatoval, že byla

³⁰ MUSIL, Jan. Úvod. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GRIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. XXV

³¹ Tamtéž, s. XXV

³² Tamtéž, s. XXV

porušena zákonná povinnost, která má být dodržována absolutně, a že za nedodržení takové povinnosti je odpovědná právnická osoba, i pokud v konkrétním případě jednal její zaměstnanec. Zavinění se odvodilo od úmyslu zaměstnance spáchat trestný čin. Soudní rozhodnutí v této věci tak bylo přesnou ukázkou aplikace „*vicarious liability*“ i na zaviněný trestný čin a lze ho považovat za počátek rozvoje přičitatelnosti trestného činu právnické osobě.³³

V letech 1940-1944 došlo k rozdělení odpovědnosti právnické osoby na odpovědnost objektivní, tj. již výše zmíněnou „*vicarious liability*“, a přímou či přičtenou odpovědnost, která byla často označovaná jako odpovědnost „*alter ego*“. Tato odpovědnost byla široká co do okruhu trestných činů, jichž se mohla právnická osoba dopustit. Na druhou stranu byla velmi restriktivní co do okruhu osob, jejichž jednání je právnické osobě přičitatelné, a může tak založit její trestní odpovědnost. Pouze vedoucí představitelé byli považováni za osoby, které jednají za právnickou osobu přímo. Trestní odpovědnost právnické osoby tak nemohli založit např. řadoví zaměstnanci.³⁴

Pro třetí časový úsek vývoje trestní odpovědnosti právnických osob v anglosaském právu je významná tzv. identifikační teorie. Tato teorie napomohla ke zdůvodnění kolektivní trestní odpovědnosti. Její podstatou je odpovědnost právnické osoby za její zaviněná překročení zákona. Tím, že tato teorie dokládá určité psychické stránky právnické osoby např. existencí různých strategií, tradic a rituálů, které dlouhodobě ovlivňují chování členů právnické osoby a které jsou perzistentní i při částečné či úplné obměně lidského substrátu právnické osoby, lze zavinění koncipovat nejen u osob fyzických, ale také u osob právnických.³⁵

Vývoj trestní odpovědnosti v anglosaském právu nebyl od samého počátku vždy přímočarý. Každá z jednotlivých vývojových fází této odpovědnosti má svůj odraz i v současné právní úpravě. Odpovědnost právnických osob se ve Velké Británii dnes rozlišuje na „*strict liability*“, resp. „*vicarious liability*“, tedy objektivní odpovědnost právnické osoby, která se uplatní u tzv. „*statutory offences*“, a na odpovědnost podle identifikační doktríny, pro kterou je příznačný prvek zavinění a která se uplatní v případě tzv. „*ordinary offences*“.³⁶

³³ BOHUSLAV, Lukáš. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 206 s. ISBN 978-80-7380-473-2. s. 45

³⁴ MUSIL, Jan. Úvod. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GRIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. XXVI

³⁵ Tamtéž, s. XXVI

³⁶ BOHUSLAV, Lukáš. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 206 s. ISBN 978-80-7380-473-2. s. 57

Přístup Anglie k institutu trestní odpovědnosti právnických osob lze hodnotit jako progresivní. V době, kdy byla myšlenka trestní odpovědnosti právnických osob na evropském kontinentě opuštěna, ve Velké Británii docházelo naopak k jejímu rozvoji. Zdejší situaci nepochybně ovlivnila hospodářská situace a s ní spojená potřeba regulovat neustále sílící vliv obchodních společností. Systém kontinentálního práva se snažil situaci řešit a deliktní jednání právnických osob postihnout normami správního práva. V anglosaské oblasti však nebyl správnímu právu přikládán takový význam a deliktní normy měly univerzální trestněprávní charakter. Za primární důvod odlišného vývoje ve státech kontinentální Evropy a ve Velké Británii lze však považovat rozdílnou koncepci kontinentálního systému práva a práva anglosaského. Anglosaské právo vychází především ze své kultury, obyčejů, zkušeností a je pro něj příznačný přirozený vývoj založený na praxi. Za jeden z nejvýznamnějších pramenů práva jsou považovány precedenty.³⁷

Tím, že anglosaské právo není oproti právu kontinentálnímu v takové míře založeno na kodifikaci právních norem, je pro něj jednodušší reagovat na změnu hospodářských a společenských podmínek, a nevyžaduje tak legislativní počín. K definitivnímu zakotvení trestní odpovědnosti právnických osob tak nedošlo legislativním procesem a přijetím nové právní úpravy, ale formou soudních rozhodnutí, tj. precedentů, které reagovaly na danou situaci. Závěrem tedy lze konstatovat, že právě s ohledem na výše zmíněné odlišnosti anglosaského systému práva byl historický vývoj institutu trestní odpovědnosti právnických osob ve Velké Británii plynulejší a „(...) *nebyl produktem skokových diskontinuitních změn a politické objednávky, jak je to typické pro kontinent.*“³⁸ Nepochybné je, že přístup anglosaského práva k institutu trestní odpovědnosti právnických osob byl pro Českou republiku inspirací.

³⁷ Precedent je soudní nebo správní rozhodnutí, které obsahuje řešení právní otázky, která doposud vyřešena nebyla, a je tak prvním konečným vyřešením daného případu.

³⁸ MARŠÁLEK, Pavel. Přetrvávající problém legitimacy trestní odpovědnosti právnických osob. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013. 392 s. ISBN 978-80-87576-58-8. s. 33

2 Trestní odpovědnost právnických osob dle TOPO

V České republice dochází ročně k přijetí desítek nových právních předpisů. Některé právní předpisy zůstanou bez povšimnutí společnosti, jiné naopak vyvolají vlnu ať už pozitivních či negativních reakcí. TOPO, vyhlášený dne 22. 12. 2011, je typickým příkladem zákona upravujícího problematiku, která ještě před tím, než „byla uvedena v život“, rozdělovala laickou i odbornou veřejnost na dvě skupiny: na jedné straně stoupence trestní odpovědnosti právnických osob a na straně druhé straně její odpůrce. Odpověď na otázku, proč je diskuse o legitimitě institutu trestní odpovědnosti právnických osob stále živá a proč se jedná o téma stále kontroverzní, může být nalezena v argumentech obou výše zmíněných skupin. V následující podkapitole jsou argumenty obou těchto skupin přiblíženy.

2.1 Argumenty podporující zavedení trestní odpovědnosti právnických osob

Mezi kriminálněpolitické důvody, které hovoří pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, lze v první řadě uvést sílicí moc právnických osob a jejich účast na protispolečenských aktivitách, včetně rizik produkovaných právnickými osobami. Právnické osoby jsou nejčastěji zakládány za účelem dosažení zisku, proto není překvapivé, že k trestné činnosti právnických osob dochází nejčastěji v hospodářské oblasti. Podvody a korupce v oblasti veřejných zakázek, různé způsoby krácení nebo neplacení daní, distribuce a prodej výrobků nebezpečných pro život a zdraví, poškozování spotřebitelů, znečišťování životního prostředí, kyberkriminalita apod., to všechno jsou aktivity právnických osob, při nichž dochází k páchání trestné činnosti a ke vzniku rozsáhlých škod.³⁹ Kauzy týkající se nelegálních činností právnických osob jsou často medializované. Společnost je tak o protiprávních jednáních informována a v případě, že by nedošlo k postihu právnických osob prostředky ultima ratio, tj. trestními sankcemi, mohla by být společností vnímána nespravedlivost v přístupu k osobám fyzickým a osobám právnickým.

Úpravu deliktů odpovědnosti právnických osob prostředky veřejného práva by nabízelo rovněž správní právo. Argumenty, které hovořily pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, obsahovaly polemiku nad tím, zda by nebylo v případě právnických osob vhodnější zvolit pouze odpovědnost správní. V závěru ale bylo konstatováno, že by to nebyla

³⁹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 384 s. ISBN 978-80-7502-351-3. s. 47-48

vhodná volba a že postih deliktů právnických osob výlučně prostředky správního práva by přinesl více škody než užitku. Důvodů bylo možné spatřovat hned několik.

Role správního práva by měla spočívat v postihu méně závažných deliktů, a to prostřednictvím mírnějších sankcí, naopak trestní právo je krajním prostředkem ochrany společnosti. Chrání nejdůležitější právní statky před jednáními, která jsou pro společnost zvláště závažná. Ostatně to je vyjádřeno i v jedné ze základních zásad trestního práva, konkrétně v zásadě subsidiarity trestní represe. Ta vyjadřuje myšlenku, že trestní právo nastupuje tam, kde se ostatní právní nebo mimoprávní prostředky jeví jako neúčinné.

Smysl by postrádala situace, kdy by o stejném jednání fyzické a právnické osoby rozhodovaly jiné orgány. Proti fyzické osobě by řízení vedly orgány činné v trestním řízení a proti osobě právnické správní orgány. Muselo by tak docházet k opakování mnohých úkonů v řízení.⁴⁰ Zásada souběžné a nezávislé trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob, která byla do TOPO zakotvena, sice říká, že za následek trestného činu mohou odpovídat jak fyzická, tak právnická osoba a odpovědnost právnické osoby není závislá na odpovědnosti osoby fyzické a naopak, nicméně řízení, které se koná proti obviněné právnické osobě a obviněné fyzické osobě, je řízením společným a proti oběma osobám je vedeno orgány činnými v trestním řízení. Mímotrestní řízení by muselo být vedeno správním orgánem. Tím by byla značně omezena možnost mezinárodní spolupráce, neboť v oblasti správního trestání Česká republika není smluvní stranou mezinárodních smluv, které umožňují mezinárodní právní pomoc.⁴¹

Dle Jelínka je jedním z dalších aspektů, které brání přenesení trestní odpovědnosti a trestního řízení vůči právnickým osobám do správního řízení, nedostatečná úprava příslušných procesních institutů a záruk pro obviněného ve správním řízení.⁴² Přijetím zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, který obsahuje vedle přestupků spáchaných fyzickou osobou i úpravu přestupků spáchaných právnickou osobou, došlo k zakotvení obecných institutů jako např. okolností vylučujících protiprávnost, ustanovení o zavinění, skutkového omylu, právního omylu, úpravy zániku odpovědnosti za přestupek apod. Úprava správního trestání tak byla v mnohém inspirována úpravou trestněprávní,

⁴⁰ Tamtéž, s. 66

⁴¹ Tamtéž, s. 66

⁴² Tamtéž, s. 73

nicméně stále je obviněnému poskytnuto oproti trestnímu řízení méně záruk k uplatnění jeho práv.⁴³

Z výše uvedeného jasně vyplývá, že důvodem, proč nelze řešit deliktní odpovědnost právnických osob výlučně správním právem, není pouze fakt, že i přes přijetí zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, neexistuje komplexní úprava přestupků právnických osob, a tedy neexistuje něco jako zvláštní část trestního zákoníku, ze které by vyplývalo, jakých všech přestupků se může právnická osoba dopustit.⁴⁴ Existuje i mnoho překážek juristických a organizačních.

Ti, kteří souhlasí s trestní odpovědností právnických osob, kvitují, že jejím zavedením se lze vyhnout situaci, kdy v důsledku složité vnitřní struktury právnické osoby není možné zjistit, kdo je odpovědný za konkrétní rozhodnutí, a nelze tak individualizovat viníka. Rozhodnutí právnické osoby nejsou mnohdy činěna pouze jednou osobou, ale kolektivními orgány. Rovněž argumentovat tím, že rozhodovací mechanismy jsou svěřeny „vedení“, je s ohledem na fakt, že se rozhodnutí činí i na nižších organizačních úrovních společností, nevhodné. Situace, kdy se nepodaří individualizovat konkrétního viníka, jsou jevem „bariér individuální trestní odpovědnosti“ a právě trestní odpovědnost právnických osob je efektivním řešením, které umožňuje „(...) vyplňovat mezeru sankcionování v případech, kdy nelze dovodit individuální trestní odpovědnost.“⁴⁵ Uplatněním trestní odpovědnosti právnických osob se tak zabrání odsouzení špatného viníka, tj. osoby, která byla jen jakýmsi „obětním beránkem“ a již bylo nejjednodušší prokázat vinu.⁴⁶

Z důvodů, které hovořily pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, je nutné také zmínit požadavky vyplývající z mezinárodních závazků a doporučení a také fakt, že vzhledem k tomu, že právnické osoby jsou plnohodnotnými nositeli práv, musí jim být v souladu s nimi určeny také povinnosti.

2.2 Argumenty proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob

Na začátku této podkapitoly je nutné upozornit na drobný rozdíl v pohledu na argumenty podporující zavedení trestní odpovědnosti právnických osob a na argumenty hovořící proti jejímu zavedení. Oproti podporujícím argumentům, které byly v předcházející kapitole pouze

⁴³ Tamtéž, s. 70-74

⁴⁴ Tamtéž, s. 73-74

⁴⁵ Tamtéž, s. 58

⁴⁶ Tamtéž, s. 56-59

popsány, jsou v této podkapitole argumenty hovořící proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob nejen popsány, ale jsou jistým způsobem autorkou práce i vyvraceny.

Jádrem argumentace druhé skupiny osob, tj. odpůrců trestní odpovědnosti právnických osob, je fiktivní povaha právnických osob, jejich nezpůsobilost právně jednat včetně nezpůsobilosti jednat zaviněně. Odpůrci trestní odpovědnosti právnických osob se domnívají, že právnické osoby nejsou způsobilé naplnit znaky skutkové podstaty trestného činu, a být tak pachateli ve smyslu zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „TZ“).

Typovými znaky trestného činu neboli znaky skutkové podstaty trestného činu jsou objekt, objektivní stránka, subjekt a subjektivní stránka. Objektivní stránka je tvořena jednáním, následkem trestného činu a příčinnou souvislostí mezi jednáním a následkem, tedy tzv. kauzálním nexem. Odpůrci trestní odpovědnosti právnických osob argumentují tím, že v případě spáchání trestného činu právnickou osobou postrádáme obligatorní znak objektivní stránky trestného činu, a to jednání a také subjektivní stránku trestného činu charakterizující psychiku pachatele ve vztahu k trestnému činu.

Jednáním se ve smyslu trestního práva rozumí projev vůle ve vnějším světě. Právnická osoba ale nemá vůli. Právnické osobě je přičítána vůle fyzických osob, které za ni jednájí, a které tak její vůli nahrazují. Odpůrci trestní odpovědnosti právnických osob zastávají názor, že takto zprostředkované jednání k založení trestní odpovědnosti nestačí.⁴⁷

Zavinění, jež je obligatorním znakem subjektivní stránky trestného činu, je tvořeno dvěma složkami, a to složkou vědění a složkou volní. Pokud však právnická osoba nemá vůli, znamená to, že není způsobilá jednat zaviněně? K získání odpovědi na tuto otázku bude nutné vnímat základní rozdíly mezi dvěma větvemi trestní odpovědnosti, tj. trestní odpovědností fyzických osob a trestní odpovědností právnických osob. Jedním z rozdílů je pramen právní úpravy. Trestní odpovědnost právnických osob je upravena v TOPO, jež je svou povahou zákonem speciálním.⁴⁸ To, že je TOPO „*lex specialis*“, vyplývá z ustanovení § 1 odst. 2 TOPO, které zní: „*Nestanoví-li tento zákon jinak, použije se trestní zákoník, v řízení proti právnické osobě trestní řád a v řízení o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních přiměřeně*

⁴⁷ MUSIL, Jan. Úvod. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GRIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. XXXVII

⁴⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 384 s. ISBN 978-80-7502-351-3. s. 80

zákon o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, není-li to z povahy věci vyloučeno. “

Z TZ vyplývá, že k tomu, aby se fyzická osoba stala pachatelem trestného činu, je nutné, aby svým jednáním naplnila znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná.⁴⁹

Dle ustanovení § 9 odst. 1 TOPO: *„Pachatelem trestného činu je právnická osoba, které lze přičítat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem způsobem uvedeným v tomto zákoně. “*

Je zcela zřejmé, že definice pachatele uvedená v TOPO je odlišná od definice pachatele v TZ, a lze tedy souhlasit s tím, co uvádí Jelínek: *„Jestliže je právní úprava v TOPO speciální k obecné právní úpravě obsažené v trestním zákoníku, potom při výkladu pojmu pachatel trestného činu musíme vycházet z příslušného ustanovení v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob.“⁵⁰* Použitím gramatického výkladu lze z ustanovení § 9 odst. 1 TOPO dovodit, že k tomu, aby se stala právnická osoba pachatelem trestného činu a bylo možné dovodit její trestní odpovědnost, se z typových znaků skutkové podstaty trestného činu užije pouze objekt, tj. společenské vztahy, zájmy a hodnoty chráněné trestním zákonem.⁵¹ Šelleng dodává, že: *„V ostatních prvcích pak přináší TOPO řešení vlastní, což je vyjádřeno dikcí „způsobem uvedeným v tomto zákoně“, jež odkazuje na speciální úpravu v daném zákoně místo toho, aby pro založení trestní odpovědnosti bylo požadováno naplnění znaků upravených v trestním zákoníku.“⁵²*

I v případě subjektivní stránky trestného činu spáchaného právnickou osobou je tedy nutné odklonit se od podoby, kterou má u trestných činů osob fyzických, a vnímat specifickou konstrukci přičitatelnosti. Na základě této konstrukce se zaviněné jednání určité kategorie osob přičte právnické osobě.⁵³ Přičtena bude za určitých okolností tedy rovněž subjektivní stránka těchto, za právnickou osobu jednajících, osob, a tím se dosáhne splnění požadavku zavinění

⁴⁹ Viz ustanovení § 22 odst. 1 TZ

⁵⁰ JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 384 s. ISBN 978-80-7502-351-3. s. 80-81

⁵¹ ŠELLENG, Dalibor. *Právnická osoba jako pachatel trestného činu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 250 s. ISBN 978-80-7502-339-1. s. 42

⁵² Tamtéž, s. 42

⁵³ BOHUSLAV, Lukáš. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 206 s. ISBN 978-80-7380-473-2. s. 121

u právnické osoby.⁵⁴ Je však stále nutné zdůrazňovat, že se jedná o zcela jinou podobu zavinění než je tomu u osob fyzických, ostatně sama komentářová literatura zdůrazňuje: „*Jedná se o fikci zavinění, která nemá nic společného se zaviněním fyzické osoby.*“⁵⁵

Kritici dále uvádějí, že trestní odpovědnost právnických osob zavádí koncepci kolektivní viny. Potrestáním právnické osoby mohou být zasaženi členové právnické osoby, kteří se na trestné činnosti vůbec nepodíleli, případně i její věřitelé. Nemluvě o situaci, kdy v důsledku delšího časového rozpětí mezi spácháním trestného činu a uložením sankce dojde k výměně části či dokonce většiny členů právnické osoby, a dopady sankce tak pocítí osoby, které v době páchaní trestné činnosti neměly s právnickou osobou co dočinění.⁵⁶ Nejohroženější skupinou jsou dle kritiků řadoví zaměstnanci společnosti. Právnické osobě může být uložena peněžitá sankce, zakázána činnost či dokonce může dojít k jejímu zrušení. Zaměstnanci pak pocítí dopad sankce ať už v podobě snižování mezd či v horším případě ztrátou zaměstnání. Hrozbu takových důsledků lze ale vnímat i pozitivně. Zúčastněné fyzické osoby ji mohou vnímat jako jakousi motivaci o to více dohlížet na činnost právnické osoby, a posilovat tak prevenci deliktního jednání. Vyhnout se negativním dopadům kolektivní viny je ale možné především stanovením vhodných kritérií pro ukládání trestů a jejich pečlivým uvážením ze strany orgánů činných v trestním řízení.⁵⁷

Poslední dva argumenty proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob jsou nevhodnost trestního řešení a přetížení systému trestního soudnictví.

Kritici zastávají názor, že je nevhodné postihovat protiprávní jednání právnických osob nástroji trestního práva, které jsou prostředky „*ultima ratio*“, tj. prostředky poslední instance. S tímto argumentem nelze souhlasit. Trestní právo rozeznává dvě formy korektivů trestního bezpráví, a to v rovině hmotněprávní a v rovině procesní.⁵⁸ V rovině hmotněprávní se jedná o již výše zmíněnou zásadu subsidiarity trestní represe vyjádřenou v ustanovení § 12 odst. 2 TZ. Uplatnění této zásady by mělo zajistit, aby trestným činem nebylo jakékoliv jednání, které

⁵⁴ JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 384 s. ISBN 978-80-7502-351-3. s. 81

⁵⁵ JELÍNEK, Jiří. § 8 Trestní odpovědnost právnické osoby. In: JELÍNEK, Jiří; HERCZEG, Jiří. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Leges, 2013. 256 s. ISBN 978-80-87576-43-4. s. 76

⁵⁶ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. 1000 s. ISBN 978-80-7502-380-3. s. 378

⁵⁷ MUSIL, J.; PRÁŠKOVÁ, H.; FALDYNA, F. Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. *Trestní právo*. 2001, č. 3, s. 6-17. ISSN 1211-2860. s. 12

⁵⁸ ŠELLENG, Dalibor. *Právnická osoba jako pachatel trestného činu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 250 s. ISBN 978-80-7502-339-1. s. 44

naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu, ale aby se jednalo o jednání společensky škodlivé. Společenská škodlivost musí dosáhnou určité výše, ve které nebude postačovat uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.⁵⁹ Procesní korektiv trestního bezpráví je vyjádřen v ustanovení § 172 odst. 2 písm. c) zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen „TŘ“), a jeho smyslem je možnost státního zástupce zastavit trestní stíhání z důvodu procesní neúčelnosti.

K hmotněprávnímu a procesněprávnímu korektivu trestního bezpráví se ve vztahu k trestní odpovědnosti právnických osob vyjádřil Nejvyšší soud ve stanovisku trestního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. 1. 2013, vydaném pod sp. zn. Tpjn 301/2012. Nejvyšší soud uvedl: *„Právě u trestní odpovědnosti právnických osob je třeba zejména zdůraznit, že trestněprávní řešení je nejzazší (subsidiární) prostředek k ochraně právního řádu, a to i ve vztahu k trestní odpovědnosti fyzických osob, kterou nová trestní odpovědnost právnických osob v zásadě jen doplňuje (...). Podle názoru Nejvyššího soudu se však při zvažování použití zásady subsidiarity trestní represe podle § 12 odst. 2 TZ, zejména pokud jde o princip „ultima ratio“, ale i procesního řešení zakotveného v § 172 odst. 2 písm. c) TŘ, budou uplatňovat u trestně odpovědných právnických osob oproti osobám fyzickým určité zvláštnosti, a to s přihlédnutím k povaze právnických osob a specifiku jejich postihu. Při úvaze o případné trestní odpovědnosti právnické osoby je třeba zvažovat a porovnávat i možnost a účinnost jejich postihu podle jiných mimotrestních předpisů, která může být v některých případech širší a vhodnější než u fyzických osob, a to i se zřetelem na rozdílné podmínky takové odpovědnosti (např. u zavinění), ale i ohledně sankcí ukládaných právnickým osobám zpravidla ve správním řízení, které jsou v některých případech srovnatelné, co do citelnosti postihu, s trestními sankcemi.“*

Na rozdíl od fyzických osob nejsou u právnických osob rozdíly mezi jednotlivými druhy odpovědností, tj. odpovědností civilní, správní a trestní, tak ostře ohraničené. Uplatnění mimotrestních prostředků bude u právnických osob přicházet v úvahu častěji než u osob fyzických.⁶⁰ To ale zcela jistě neznamená, že by protiprávní jednání právnických osob, která dosahují značné intenzity společenské škodlivosti, neměla být postihována prostředky trestního práva, tedy prostředky „ultima ratio“. Naopak. V souladu se stanoviskem trestního kolegia

⁵⁹ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. 1000 s. Student. ISBN 978-80-7502-380-3. s. 39

⁶⁰ ŠELLENG, Dalibor. *Právnická osoba jako pachatel trestného činu.* 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 250 s. ISBN 978-80-7502-339-1. s. 45-46

Nejvyššího soudu je nicméně nutné konstatovat, že orgány činné v trestním řízení budou muset trestněprávní řešení jakožto nejzazší prostředek k ochraně právního řádu ve vztahu k protiprávnímu jednání právnických osob pečlivě zvažovat.

Posledním argumentem hovořícím proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob byla obava z přetížení systému trestního soudnictví. Počet trestně stíhaných, obžalovaných a odsouzených právnických osob od roku 2012, kdy nabyl TOPO účinnosti, sice postupně vzrostl⁶¹, průměrná délka trestního řízení ale naopak ve srovnání s rokem 2011, kdy trestní odpovědnost právnických osob ještě nebyla zavedena, v roce 2021 v prvostupňovém řízení před okresními soudy klesla. V roce 2011 byla průměrná délka trestního řízení 212 dnů a v roce 2021 činila 205 dnů. Průměrná délka prvostupňového řízení před krajskými soudy sice naopak nepatrně vzrostla, a to z 541 dnů na 562 dnů. K prodloužení došlo také v odvolacím řízení, nicméně i zde je nárůst nepatrný, a to o pouhých 10 dnů.⁶² V obou těchto případech však nelze hovořit o markantním prodloužení délky trestních řízení. Drobný nárůst počtu dnů může být jistě způsoben tím, že trestní kauzy vedené před krajskými soudy bývají pro svou větší závažnost časově náročnější. Navíc od roku 2011 vzrostla zcela nepochybně sofistikovanost trestné činnosti, což ostatně vyplývá ze Zprávy o činnosti státního zastupitelství, která uvádí: „*Jedná se o stále se zvyšující promyšlenost a propracovanost modu operandi, páchaní trestné činnosti se zahraničním prvkem, přesun trestné činnosti do kyberprostoru včetně využívání anonymizačních praktik a nových platebních prostředků, zastírání totožnosti pachatele za využití tzv. prázdných schránek, a v neposlední řadě používání technických prostředků komunikace majících za cíl znemožnit odhalení trestného činu apod.*“⁶³

Závěrem lze tedy konstatovat, že obava, že již existující velké zatížení orgánů činných v trestním řízení povede vytvořením zcela nové větve trestní odpovědnosti k neefektivnímu fungování trestní justice, se nenaplnila.⁶⁴

⁶¹ CHROMÝ, Jakub. Deset let se zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob. Vyhodnocení se zaměřením na působnost státního zastupitelství. In: GRIVNA, Tomáš; ŠIMANOVÁ, Hana. *Deset let trestní odpovědnosti právnických osob v České republice. Pohledy zpět i vpřed*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021. 383 s. ISBN 978-80-7380-885-3. s. 95

⁶² MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. České soudnictví 2021: Výroční statistická zpráva. *justice.cz* [online]. Publikováno v roce 2022 [cit. 10. 10. 2022]. Dostupné na: <https://justice.cz/web/msp/statisticke-udaje-z-oblasti-justice> s. 45, s. 112, s. 158

⁶³ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Stručné shrnutí Zprávy o činnosti státního zastupitelství za rok 2021. *verejnazaloba.cz* [online]. Publikováno v roce 2021 [cit. 10. 10. 2022]. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/zpravy-o-cinnosti/zprava-o-cinnosti-za-rok-2021/> s. 6

⁶⁴ MUSIL, J.; PRÁŠKOVÁ, H.; FALDYNA, F. Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. *Trestní právo*. 2001, č. 3, s. 6-17. ISSN 1211-2860. s. 13

2.3 Bylo konečné rozhodnutí zavést trestní odpovědnost právnických osob správným řešením?

Je pochopitelné, že v době, kdy došlo k přijetí TOPO, nebylo možné zcela jasně odpovědět na otázku, zdali je to to nejlepší rozhodnutí, jaké mohlo být učiněno. Obě výše zmíněné skupiny osob, tj. zastánci i odpůrci trestní odpovědnosti právnických osob, shromáždily pádné argumenty hovořící pro i proti zavedení této odpovědnosti. Nyní, o 11 let později, lze konstatovat, že volba zákonodárce zavést trestní odpovědnost právnických osob, a reflektovat tak změny ve společnosti vyvolané silicím vlivem právnických osob, byla volbou správnou. Posláním práva je regulovat společenské vztahy, řešit společenské konflikty a zamezit nejzávažnějším deviacím.⁶⁵ Takové poslání je ale možné plnit pouze tehdy, pokud právo nebude pouhou logikou norem, ale živou silou, která se vyvíjí a přespříliš nelpí na tradicionalistickém postoji. Svět se každým dnem stává globalizovanějším a tlak mezinárodních požadavků je možná právě jedním z těch hnacích pohonů vnitrostátního práva, který mu pomáhá k neustálému vývoji a adaptaci na nové podmínky.

Česká republika vydržela „odolávat“ mezinárodním tendencím po dlouhou dobu a přijala až jako jedna z posledních evropských zemí právní úpravu trestní odpovědnosti právnických osob, neboť většina evropských států náležejících ke kontinentálnímu právnímu okruhu již trestní odpovědnost právnických osob zavedenu měla.⁶⁶ V následující podkapitole je přiblížena samotná cesta k účinnosti zákona, jež zavedl novou větev trestní odpovědnosti. Již teď lze s jistotou říci, že tato cesta nebyla cestou krátkou a už vůbec ne cestou snadnou.

2.4 Cesta k přijetí TOPO

Při úvahách o rekodifikaci trestního zákoníku byla v roce 2000 zvažována otázka zavedení institutu trestní odpovědnosti právnických osob. Tehdejší ministr spravedlnosti České republiky JUDr. Otakar Motejl ustavil specializovanou komisi, která se měla k otázce zavedení této odpovědnosti vyslovit. Členy této komise byli mimo jiné Profesor JUDr. Jan Musil, CSc.,

⁶⁵ VEČEŘA, Miloš; URBANOVÁ, Martina. *Sociologie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 335 s. ISBN 80-86898-72-5. s. 87 an.

⁶⁶ Trestní odpovědnost právnických osob zavedlo jako první Nizozemsko, které bylo následováno dalšími státy jako např. Norsko, Francie, Finsko atd. Mezi státy, které přijaly trestní odpovědnost právnických osob až mezi posledními, bylo např. Chorvatsko, Švýcarsko, Rakousko, Estonsko, Slovensko a Portugalsko.

JUDr. Helena Prášková a JUDr. František Faldyna, CSc., kteří shrnuli závěry odborné komise v příspěvku Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda.⁶⁷

V této podkapitole jsou uvedeny nejen dílčí problematiky, kterými se komise zabývala, ale rovněž doporučení, která komise učinila. Zajímavou částí této podkapitoly je ale především porovnání těchto komisí učiněných doporučení a konečného znění vládního návrhu TOPO, jež byl Poslaneckou sněmovnou schválen 6. 12. 2011.⁶⁸ Cílem porovnání je poukázat na to, že i přesto, že k přijetí vládního návrhu TOPO došlo až o téměř jedenáct let později, zákonodárce z velké části vycházel z doporučení učiněných komisí. Práci, kterou komise odvedla, lze tedy považovat za kvalitní a nadčasovou.

Komise se nejprve zabývala otázkou, zdali vyplývá povinnost či potřeba zavést trestní odpovědnost právnických osob z norem mezinárodního práva. Důvodem, proč bylo žádoucí si tuto otázku položit, byly mezinárodní tendence postihovat deliktní jednání právnických osob efektivními sankcemi. Komise nicméně dospěla k jednotnému závěru, tedy že: „*Žádný v současné době platný mezinárodní, resp. supranacionální právní dokument nezavazuje Českou republiku k tomu, aby zavedla (pravou) trestní odpovědnost právnických osob.*“⁶⁹

Shoda panovala v komisi rovněž stran názoru, že trestní odpovědnosti by nepodléhaly všechny druhy právnických osob, ale pouze korporace, tj. ty právnické osoby, u nichž je dominantní personální substrát. Nebylo by rozhodující, zdali by se jednalo o právnickou osobu soukromého nebo veřejného práva, výslovně by pak ale měly být z osobní působnosti vyňaty státy a jednotky územní samosprávy.

Vládní návrh TOPO se shodoval se závěrem odborné komise stran vynětí státu, tj. České republiky. V důvodové zprávě k vládnímu návrhu TOPO bylo uvedeno: „*Návrh zákona nepředpokládá, že by trestný čin, který spáchá některý z jeho představitelů, i když to bude jeho jménem, mohl vycházet z jeho zvláštních vnitřních zájmů. Má se za to, že trestné činy, kterých se dopustí představitelé státu, jsou výlučně jejich osobními činy. Navíc je pochybné, že by stát prostřednictvím vlastních orgánů trestal sám sebe.*“⁷⁰

⁶⁷ MUSIL, J.; PRÁŠKOVÁ, H.; FALDYNA, F. Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. *Trestní právo*. 2001, č. 3, s. 6-17. ISSN 1211-2860.

⁶⁸ PARLAMENT ČR. Vládní návrh na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Sněmovní tisk 285/0. *psp.cz* [online]. Publikováno 23. 2. 2011 [cit. 12. 10. 2022]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=285&CT1=0>

⁶⁹ MUSIL, J.; PRÁŠKOVÁ, H.; FALDYNA, F. Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. *Trestní právo*. 2001, č. 3, s. 6-17. ISSN 1211-2860. s. 7

⁷⁰ FOREJT, Petr; HABARTA, Petr; TREŠLOVÁ, Lenka. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: s komentářem*. Praha: Linde, 2012. 407 s. ISBN 978-80-7201-875-8. s. 56

Vyňaty byly rovněž i územní samosprávné celky, avšak v jejich případě stanovil zákonodárce k vynětí podmínku výkonu veřejné moci.

Zákonodárce na rozdíl od členů komise, kteří kladli důraz na personální stránku právnických osob a doporučovali, aby trestní odpovědnosti podléhaly pouze korporace, nerozlišoval, zda se jedná o právnické osoby typu korporací či nadací, osoby české či zahraniční, a nakonec ani osoby soukromého nebo veřejného práva.⁷¹

Další problematikou, jíž se komise zabývala, byl rozsah trestní odpovědnosti právnických osob. Doporučován byl taxativní výčet trestných činů, kterých by se mohla právnická osoba dopustit, přičemž výčet neměl být velký a zvažovat se měly pouze určité druhy trestných činů, neboť je logické, že právnická osoba nemůže spáchat např. trestný čin dvojího manželství. Do katalogu trestných činů dle komise měly být zahrnuty: „*Všechny trestné činy, u nichž postih právnických osob přikazují nebo doporučují mezinárodní dokumenty, jako jsou některé druhy korupčních jednání, podvody při poskytování zahraničních subvencí a dotací, praní peněz, účast na zločinném spolčení, obchodování s lidmi, sexuální vykořisťování dětí, ohrožování spotřebitelů apod.*“⁷²

Při přípravě vládního návrhu TOPO, potažmo v průběhu jeho projednávání na půdě Parlamentu, byla otázka věcné působnosti otázkou velmi diskutovanou. První vládní návrh TOPO byl projednáván již v roce 2004 a právě zvolený rozsah kriminalizace byl Poslaneckou sněmovnou považován za nevhodně zvolený a bylo mu vytýkáno, že přesahuje rámec požadavků vyplývajících pro Českou republiku z členství v Evropské unii a z mezinárodních smluv. Na půdě Poslanecké sněmovny zaznívala spojení jako „hypertrofie trestní odpovědnosti“. Rozsah věcné působnosti TOPO byl považován za „absurdní“.⁷³

Při vymezení věcné působnosti lze zvažovat různé přístupy. První možností je taxativní výčet trestných činů, druhou variantou je taxativní výčet trestných činů, které by v zákoně byly doplněné o další zvláštní skutkové podstaty takových trestných činů, jichž by se mohly dopustit jen právnické osoby, a v neposlední řadě odpovědnost právnických osob za všechny trestné

⁷¹ Tamtéž, s. 55

⁷² MUSIL, J.; PRÁŠKOVÁ, H.; FALDYNA, F. Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. *Trestní právo*. 2001, č. 3, s. 6-17. ISSN 1211-2860. s. 13

⁷³ FOREJT, Petr; HABARTA, Petr; TRÉŠLOVÁ, Lenka. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: s komentářem*. Praha: Linde, 2012. 407 s. ISBN 978-80-7201-875-8. s. 62

činy podle TZ, za které jinak odpovídají fyzické osoby, vyjma těch trestných činů, kterých se právnická osoba nemůže dopustit z povahy věci.⁷⁴

Při přípravě vládního návrhu TOPO se nakonec rozhodovalo mezi dvěma variantami. Varianta první spočívala v taxativním výčtu všech zločinů nebo přečinů, u nichž přicházela trestní odpovědnost právnických osob v úvahu, přičemž potřeba postihu těchto trestných činů vyplývala pro Českou republiku z evropských předpisů, závazků a mezinárodních smluv. Druhé variantě bylo vyčítáno, že neodpovídá zásadě „*nullum crimen sine lege certa*“, neboť rozsah trestní odpovědnosti byl vymezen tak, že právnická osoba bude moci spáchat všechny trestné činy uvedené v TZ nebo v jiném trestním zákoně, pokud povaha trestného činu nevyklučuje jejich spáchání právnickou osobou.⁷⁵ Výhodou tohoto řešení by dle Šámala byla jeho jednoduchost, neboť: „*Při budoucích změnách právní úpravy by nebylo třeba doplňovat výčet trestných činů vymezených v tomto ustanovení.*“⁷⁶, avšak naproti tomu: „*Nevýhodou je skutečnost, že orgány činné v trestním řízení by musely v každém jednotlivém případě zvažovat, zda u konkrétního trestného činu, u něhož by přicházela v úvahu trestní odpovědnost právnické osoby, je tato vůbec s přihlédnutím k povaze takového trestného činu možná, což by, zejména na počátku aplikace trestní odpovědnosti právnických osob, jistě přinášelo značné problémy a zřejmě také nejednotnost při aplikaci a výkladu znaku ‚není-li to vyloučeno povahou zvažovaného trestného činu‘.*“⁷⁷

Parlamentu byl nakonec předložen návrh obsahující úpravu varianty první. Ustanovení § 7 TOPO obsahovalo taxativní katalog trestných činů, kterých se může právnická osoba dopustit. Od roku 2004, kdy byl Poslanecké sněmovně předložen první vládní návrh TOPO, došlo k redukci počtu přečinů a zločinů z původních více než 130 trestných činů na vybraných 84 trestných činů, které splňovaly požadavky evropského a mezinárodního práva. Brzy se však ukázalo, že volba taxativního výčtu trestných činů nebyla tou nejvhodnější volbou. Krátce po přijetí TOPO již bylo potřeba doplnit ustanovení § 7 TOPO upravující věcnou působnost o další trestné činy a začala narůstat obava, že tato situace se bude v budoucnu opakovat a výběr dalších trestných činů bude zcela náhodný a bude doplňován pouze podle potřeby individuálních případů. Zákonodárce se nakonec novelou provedenou zákonem č. 183/2016 Sb. rozhodl zvolit

⁷⁴ FOREJT, Petr; HABARTA, Petr; TREŠLOVÁ, Lenka. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: s komentářem*. Praha: Linde, 2012. 407 s. ISBN 978-80-7201-875-8. s. 63

⁷⁵ Tamtéž, s. 63

⁷⁶ ŠÁMAL, Pavel. § 7 Trestné činy. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GRIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. 139-140

⁷⁷ Tamtéž, s. 139-140

přístup zcela opačný. Koncepce nynější právní úpravy věcné působnosti je taková, že právnické osoby odpovídají za všechny trestné činy uvedené v TZ s výjimkou těch trestných činů, které jsou v ustanovení § 7 TOPO uvedeny.⁷⁸

Samotnému jádru právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob, tj. institutu přičitatelnosti trestného činu právnické osobě, bude věnována podkapitola 2.7, nicméně je vhodné zde zmínit, že zákonodárce šel cestou, která byla odbornou komisí doporučena. Komise byla toho názoru, že subjekty, jejichž jednání může založit trestní odpovědnost právnické osoby, jsou buď individuálně určité fyzické osoby nebo jsou to kolektivy. Postavení těchto subjektů uvnitř právnické osoby, jejich působení navenek, stejně tak jako jejich právní nebo faktická možnost ovlivňovat jednání právnické osoby mohou být odlišné. Bylo proto žádoucí, aby byl z důvodu právní jistoty přesně stanoven okruh subjektů, které mohou svým jednáním založit deliktní odpovědnost právnických osob, a aby byl takový okruh stanoven úzce. Komise se přimlouvala za to, že to: „*Musí být takové subjekty, které mají reálnou moc účinně ovlivňovat jednání právnické osoby nebo takové jednání kontrolovat.*“⁷⁹

Subjektem, o kterém panovala shoda, byl statutární orgán. Komisí byl dokonce vysloven názor, že: „*Pouze statutární (individuální) orgán by měl být způsobilý založit svým jednáním deliktní odpovědnost právnické osoby.*“⁸⁰ Tomuto názoru lze vyčíst, že deliktní jednání právnické osoby často vůbec nesouvisí s jejími právními úkony, ale naopak spíše s jejím faktickým provozem, o kterém rozhodují často subjekty, které nejsou v postavení statutárního orgánu. Takovými subjekty jsou např. osoby, které jednájí za právnickou osobu na základě pracovních pokynů či plné moci.

Zákonodárce si tak musel poradit s nelehkým úkolem, tj. navzdory různorodosti organizačních forem právnických osob stanovit okruh subjektů, jejichž deliktní jednání lze právnické osobě přičítat. O tom, jak se s takovým úkolem vypořádal, je pojednáno v podkapitole 2.7.

Se subjekty úzce souvisí problematika souběhu trestní odpovědnosti právnické a fyzické osoby. Vládní návrh TOPO byl zcela shodný se závěry komise, jejíž doporučení bylo jasné. Zavést paralelní trestní odpovědnosti právnické a fyzické osoby za týž skutek, tedy zavést konstrukci, kterou zvolila většina zahraničních úprav včetně přípustnosti stíhat právnickou

⁷⁸ Více k aktuální právní úpravě věcné působnosti v podkapitole 2.6.4

⁷⁹ MUSIL, J.; PRÁŠKOVÁ, H.; FALDYNA, F. Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. *Trestní právo*. 2001, č. 3, s. 6-17. ISSN 1211-2860. s. 14

⁸⁰ Tamtéž, s. 14

osobu i za předpokladu, nepodaří-li se zjistit konkrétní fyzická osoba, jejíž jednání je právnické osobě přičitatelné.

Jednou z posledních oblastí, kterou se komise zabývala, bylo sankcionování právnických osob. Doporučen byl jednotný katalog trestů, jednotné sazby a vázání ukládání některých druhů trestů na kvalifikované, obecně vymezené podmínky.

Jednotný katalog trestů zákonodárcem zvolen nebyl. I přesto, že komise zavedení dualismu trestních sankcí nedoporučovala, zákonodárce stanovil v ustanovení § 15 odst. 2 TOPO možnost uložit právnické osobě ochranná opatření, konkrétně ochranné opatření zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty.⁸¹

Komise odrazovala od tvorby přepočítávacích pravidel mezi tresty pro fyzické a právnické osoby, neboť: „*Konstrukce takových přepočítávacích koeficientů je nahodilá a postrádá rozumné odůvodnění.*“⁸² V tomto případě byla komise vyslyšena a byly zavedeny jednotné sazby přesně tak, jak komise předpokládala.

Druhy trestů, které komise doporučovala zařadit do katalogu a které byly zákonodárcem opravdu zvoleny, byly např. peněžitý trest, propadnutí věci či propadnutí majetku, zákaz činnosti, zákaz plnění veřejných zakázek, zákaz účasti ve veřejné soutěži, zákaz přijímání dotací, uveřejnění rozsudku a nakonec i zrušení právnické osoby. Komise navíc uváděla tresty nařízení dočasněho soudního dohledu a trvalé nebo dočasné uzavření určité části podniku nebo zařízení. Tyto tresty však zákonodárcem zavedeny nebyly.

Komisi bylo doporučováno vázat některé druhy trestů na kvalifikované, obecně vymezené podmínky. Zákonodárce zvolil v tomto případě cestu ještě poněkud pečlivější a podmínky vymezil pro každý druh trestu, čímž bezpochyby došlo k posílení právní jistoty.

V samotném závěru odborného článku bylo konstatováno, že v komisi nezazněla shoda v té nejzákladnější otázce, a to, zda je zavedení trestní odpovědnosti právnických osob vůbec potřebné a vhodné a zda by k postihu protiprávních jednání nepostačovaly mimotrestní, tedy především administrativněprávní nástroje. Shledány byly kriminálněpolitické argumenty pro i proti zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob.

⁸¹ TOPO, který nabyl účinnosti 1. 1. 2012, umožňoval právnické osobě uložit ochranné opatření zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty. Právní úprava se v následujících letech nicméně změnila a nyní lze právnické osobě uložit ochranné opatření zabránění věci nebo zabránění části majetku.

⁸² MUSIL, J.; PRÁŠKOVÁ, H.; FALDYNA, F. Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. *Trestní právo*. 2001, č. 3, s. 6-17. ISSN 1211-2860. s. 15

V roce 2004 se Legislativní rada vlády nakonec přiklonila k zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob a Poslanecké sněmovně byl předložen vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Ukázalo se však, že přijetí takové právní úpravy vyvolává více reakcí, než se čekalo, a že pokud má být takový zákon přijat, bude nutné se vypořádat s řadou otázek, které se mohou v souvislosti s aplikací TOPO objevit. Vládní návrh byl již v prvním čtení Poslaneckou sněmovnou dne 2. 11. 2004 zamítnut.⁸³

Pod vlivem zamítnutého vládního návrhu z roku 2004 se o pět let později, v roce 2009, v němž došlo k přijetí nového TZ, nepředpokládalo, že by kdy v budoucnu mělo dojít k zakotvení trestní odpovědnosti právnických osob. Z důvodové zprávy k trestnímu zákoníku vyplývá, že: „*Návrh trestního zákoníku (§ 12) nepočítá vedle klasické trestní odpovědnosti osob fyzických se zavedením trestní odpovědnosti právnických osob. Na základě dohody ministrů spravedlnosti a vnitra se úprava odpovědnosti právnických osob, včetně účinných, přiměřených a odstrašujících sankcí, upraví v návrhu správního trestání, které připravuje Ministerstvo vnitra.*“⁸⁴

Tvrzení vyplývající z důvodové zprávy se však brzy stala obsolentní a již o dva roky později, v březnu roku 2011, předložila vláda Poslanecké sněmovně další návrh TOPO. V relativně krátké době byl tento návrh projednán a schválen Poslaneckou sněmovnou i Senátem a následně byl dne 3. 11. 2011 předložen prezidentu republiky Václavu Klausovi k podepsání. Václav Klaus využíval svého ústavního práva plynoucího z čl. 62 písm. h) Ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky (dále jen „*Ústava ČR*“), vrátit Parlamentu přijatý zákon (tzv. veto prezidenta republiky) poměrně často a jinak tomu nebylo ani v případě návrhu TOPO. Své veto Klaus zdůvodnil v dopise adresovaném předsedkyni Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky Miroslavě Němcové.⁸⁵ Prezident republiky byl k TOPO po všech stránkách velmi kritický. Jádrem kritiky bylo popření individuální trestní odpovědnosti a tendence zavést institut kolektivní viny. Dle jeho názoru není stát schopen odhalit konkrétní iniciátory a pachatele trestných činů konaných prostřednictvím právnických osob, a proto alibisticky přijme zákon, díky kterému bude možné potrestat samotné právnické osoby a nebude nutné hledat konkrétního viníka. Kritizována byla rovněž procesní stránka

⁸³ JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 384 s. ISBN 978-80-7502-351-3. s. 161

⁸⁴ PARLAMENT ČR. Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Publikováno 23. 11. 2011 [cit. 14. 10. 2022]. Dostupné na www.beck-online.cz.

⁸⁵ JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 384 s. ISBN 978-80-7502-351-3. s. 166

zákonu. Klaus se domníval, že soudy budou muset vlivem hrubé kostry procesních otázek trestního stíhání právnických osob v konkrétních kauzách improvizovat a dikci zákona dotvářet, což je v rozporu s požadavkem právní jistoty jakožto jedním ze základních principů právního státu. V závěru dopisu Klaus připouští, že v praxi se lze setkat s odsouzeníhodnými jednáními prováděnými prostřednictvím právnických osob, nicméně Parlament by se měl pokusit o řešení zachovávající princip individuální trestní odpovědnosti, které bude s to odhalit skutečné viníky.⁸⁶

Poslanecká sněmovna v souladu s čl. 50 Ústavy ČR hlasovala o vráceném zákonu znovu, prezidentovo veto přehlasovala a 6. 12. 2011 byl TOPO přijat. Poněkud nestandardní byla délka legisvakanční doby, jež činila pouhých devět dnů. Doba legisvakance je přitom určena právě k tomu, aby se odborná i laická veřejnost seznámila s novou právní úpravou. Devět kalendářních dnů není dostačující legisvakanční doba pro běžný právní předpis, natož pro zákon, který zavádí nový druh trestní odpovědnosti a nově upravuje řadu dalších otázek trestního práva. Jelínek však neshledává tento případ krátké legisvakanční doby ojedinělý a konstatuje: „*Extrémně krátká doba legisvakance je stálým nešvarem české trestní legislativy, takže v tomto smyslu zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim nijak nevybočuje z nesprávného trendu v České republice při přijímání nových právních norem, což je ovšem třeba kritizovat.*“⁸⁷

Rychlé nabytí účinnosti TOPO se negativně projevilo v několika oblastech. O tom, že orgánům činným v trestním řízení po určitou dobu trvalo, než úpravu obsaženou v TOPO byly schopné aplikovat v praxi, svědčí fakt, že v prvním roce účinnosti zákona, tj. v roce 2012, nebyla odsouzena žádná právnická osoba. Adaptovat se na novou právní úpravu a předcházet tak trestní odpovědnosti nebylo ale umožněno ani samotným adresátům právních norem, tj. právnickým osobám.

Co bylo důvodem tlaku na rychlou účinnost zákona zůstává otázkou, nicméně je nepochybné, že TOPO, jakožto jeden ze zákonů tzv. „protikorupčního balíčku“, si zasloužil delší dobu na sžití se se společností.

O kvalitě nově přijatého zákona je možné polemizovat. Od roku 2012 byl zákon již dvanáctkrát novelizován, a i přesto lze v obsahu TOPO nalézt řadu legislativních chyb,

⁸⁶ KLAUS, Václav. Prezident vetoval zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. *klaus.cz* [online]. Publikováno 18. 11. 2011 [cit. 14. 10. 2022]. Dostupné na: <https://www.klaus.cz/clanky/2971>

⁸⁷ JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 384 s. ISBN 978-80-7502-351-3. s. 19

nedostatků, omylů a nejasností.⁸⁸ Někteří odborníci dokonce uvádějí, že by se mělo zvážit přijetí buď zcela nového zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, anebo alespoň jeho masivnější generální novelizace.⁸⁹

2.5 Koncepce trestní odpovědnosti právnických osob

Trestní odpovědnost právnických osob je koncipována jako odpovědnost pravá, odvozená, souběžná a nezávislá a subjektivní. Jedná se atributy, které vyjadřují povahu této odpovědnosti.

2.5.1 Prává trestní odpovědnost právnických osob

Hlavním přínosem modelu pravé trestní odpovědnosti je možnost uznat právnickou osobu vinnou z trestného činu i přesto, že se nepodaří zjistit, která konkrétní fyzická osoba, jejíž jednání je právnické osobě přiřitatelné, spáchala trestný čin v zájmu právnické osoby nebo v rámci její činnosti. K takové situaci dochází poměrně často, a to např. v důsledku složité organizační struktury právnické osoby či dělby pravomocí.

Základní charakteristické znaky pravé trestní odpovědnosti jsou zařazení právní úpravy této odpovědnosti do trestního zákona či do zvláštního zákona, odpovědnost právnické osoby za vymezený okruh trestných činů a v případě jejich spáchání uložení trestu právnické osobě v trestním řízení.⁹⁰

Jiným modelem je koncepce nepravé trestní odpovědnosti právnických osob. Podstatou této koncepce je absence výslovného zakotvení trestní odpovědnosti právnických osob v trestním nebo jiném zákoně, zachování individuální trestní odpovědnosti fyzické osoby a možnost právnické osobě uložit trestněprávní, resp. kvazitrestní sankce. Právnická osoba tak

⁸⁸ Z legislativních chyb, nedostatků, omylů a nejasností lze zmínit např. potřebu změnit terminologii v ustanovení § 1 odst. 1 TOPO a namísto trestů hovořit o sankcích, neboť tresty jsou spjaty s individuální vinou pachatele-fyzické osoby a jeho převýchovou, o čemž v případě právnických osob hovořit nelze. Do ustanovení § 1 by bylo vhodné zakomponovat základní účel zákona, tj. ochranu právnických osob vyjmenovaných v zákoně před trestnými činy spáchanými trestně odpovědnými právnickými osobami, jejich sankcionování a úprava trestního řízení vedeného proti právnické osobě. Nedostatky trpí rovněž úprava sankcionování právnických osob. Obecná kritéria pro ukládání trestů jsou neurčitá a vyvolávají pochybnosti, zda nejsou v rozporu s principem rovnosti před zákonem. Zapracovat by se v oblasti sankcionování rovněž mohlo na provázanosti ustanovení o ukládání trestů v TOPO s ustanoveními v TZ. Mnoho otázek a nejasností vyvolává ustanovení § 8 odst. 5 TOPO, ze kterého plyne možnost právnické osoby se za určitých podmínek vyvinut z trestní odpovědnosti. Této problematice bude věnována kapitola 3. Dlouhá řada námětů na změny v právní úpravě se objevuje rovněž v procesní oblasti, tj. v oblasti řízení proti právnickým osobám.

⁸⁹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 384 s. ISBN 978-80-7502-351-3. s. 354

⁹⁰ ŠELLENG, Dalibor. *Právnická osoba jako pachatel trestného činu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 250 s. ISBN 978-80-7502-339-1. s. 61

sice není považována za pachatele trestného činu, ale je povinna snášet vedlejší sankční důsledky stanovené zákonem. Sankce je právnické osobě uložena, pouze pokud se podaří prokázat, že participovala na trestné činnosti fyzické osoby.⁹¹

Slovenská právní úprava zakotvovala až do 30. 6. 2016 nepravou trestní odpovědnost právnických osob. Právnickým osobám byla ukládána ochranná opatření, a to zabránění peněžité částky nebo zabavení majetku. Koncepce nepravé trestní odpovědnosti však nebyla účinná, o čemž svědčí fakt, že po celou dobu účinnosti zákona, jenž tuto koncepci zakotvoval, nedošlo na Slovensku k uložení jediné sankce právnické osobě.⁹²

V období legislativní tvorby TOPO se nad modelem nepravé trestní odpovědnosti uvažovalo. Právnické osoby by byly sankcionovány ochranným opatřením, konkrétně zabráním věci nebo jiné majetkové hodnoty.⁹³

Důvodem, proč zákonodárcem nepravá trestní odpovědnost právnických osob nakonec nebyla zvolena, byly především mezinárodní požadavky. Z mezinárodních úmluv plynula pro zavázané smluvní strany povinnost zavést účinné, přiměřené, odrazující či dokonce zstrašující sankce, které by nespočívaly jen v konfiskaci prostředků nebo zisku z trestné činnosti, ale v dalším postihu.⁹⁴

Vzhledem k tomu, že ochranná opatření mají především preventivní charakter a jejich primárním účelem není způsobení újmy, bylo zcela zřejmé, že nebyla schopna naplnit výše zmíněné mezinárodní požadavky kladené na sankce. Zavedení pravé trestní odpovědnosti tak bylo daleko vhodnější a účinnější volbou.

2.5.2 Odvozená trestní odpovědnost právnických osob

Odpovědnost právnických osob je odpovědností odvozenou od osob fyzických. Z ustanovení § 151 odst. 1 OZ vyplývá: „*Zákon stanoví, popřípadě zakladatelské právní jednání určí, jakým způsobem a v jakém rozsahu členové orgánů právnické osoby za ni rozhodují a nahrazují její vůli.*“ Právnická osoba nemá schopnost jednat samostatně, neboť je fiktivním útvarem, nicméně při splnění zákonem stanovených podmínek se jí přičítá jednání uskutečněné fyzickými osobami, které jednají v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti.

⁹¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 384 s. ISBN 978-80-7502-351-3. s. 177

⁹² Tamtéž, s. 182

⁹³ PARLAMENT ČR. Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Publikováno 23. 11. 2011 [cit. 17. 10. 2022]. Dostupné na www.beck-online.cz.

⁹⁴ Tamtéž

Základem odvozené trestní odpovědnosti právnických osob je institut přičitatelnosti, který je upraven v ustanovení § 8 odst. 1 a § 8 odst. 2 TOPO.⁹⁵ Jelínek k odvozené trestní odpovědnosti právnických osob uvádí: „*Předpokladem trestní odpovědnosti je skutečnost, že fyzická osoba ve vymezeném postavení nebo s vymezeným vztahem vůči právnické osobě spáchala trestný čin (úmyslně či nedbalostně), přičemž jednotlivé požadované znaky trestného činu jsou přenášeny z fyzické osoby na osobu právnickou, a to včetně formy zavinění.*“⁹⁶ Pokud je tedy trestný čin spáchán osobou, která je k právnické osobě v určitém předpokládaném vztahu (tzv. master – servant vztah), je za tento skutek odpovědná přímo právnická osoba a přímo jí je uložena sankce. Tato koncepce by se mohla zdát poněkud tvrdou, nicméně je důležité si uvědomit, že právnická osoba (resp. její personální substrát) činí rozhodnutí, komu budou náležet jaké kompetence, a za takové rozhodnutí tudíž ponese adekvátní odpovědnost.⁹⁷

2.5.3 Souběžná a nezávislá trestní odpovědnost právnických osob

Zákonodárce se při tvorbě TOPO musel mimo jiné vypořádat se vztahem trestně odpovědné právnické osoby a trestně odpovědné fyzické osoby. Pravá trestní odpovědnost, která byla zvolena především z důvodu, že ne vždy se podaří zjistit, potažmo usvědčit a odsoudit za spáchaný trestný čin fyzickou osobu jednající ve smyslu ustanovení § 8 odst. 1 a odst. 2 TOPO, a prosadit tak individuální trestní odpovědnost, zabránila zákonodárci zvolit pro výše zmíněný vztah koncepci, jež je platná např. v Polsku. Polská právní úprava umožňuje činit právnickou osobu trestně odpovědnou pouze za předpokladu pravomocného odsouzení osoby fyzické. Švýcarská právní úprava zase uplatňuje trestní odpovědnost právnické osoby pouze tehdy, nelze-li postihnout osobu fyzickou.⁹⁸ Česká právní úprava se spokojuje s tím, že pokud se podaří prokázat, že některá z osob (není nutné usvědčit onu konkrétní fyzickou osobu) uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až d) TOPO jednala způsobem, jež lze ve smyslu ustanovení § 8 odst. 2 TOPO právnické osobě přičítat, lze daný trestný čin kvalifikovat jako trestný čin spáchaný právnickou osobou. Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 29. 6. 2016, vydaném pod sp. zn. 5 Tdo 784/2016 uvádí: „*Ustanovení § 8 odst. 3 TOPO připouští vyvodit trestní odpovědnost právnické osoby i tehdy, nepodaří-li se zjistit, která konkrétní fyzická osoba jednala způsobem uvedeným v § 8 odst. 1 a 2 TOPO. Rozhodná skutková zjištění ovšem musí*

⁹⁵ Institutu přičitatelnosti je věnována kapitola 2.7.

⁹⁶ JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 384 s. ISBN 978-80-7502-351-3. s. 192

⁹⁷ PARLAMENT ČR. Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Publikováno 23. 11. 2011 [cit. 17. 10. 2022]. Dostupné na www.beck-online.cz.

⁹⁸ Pro trestné činy vyjmenované v čl. 102 švýcarského trestního zákoníku je nicméně zaveden rovněž princip souběžné a nezávislé odpovědnosti.

i v tomto případě poskytovat dostatečný podklad ke spolehlivému závěru, že určitá fyzická osoba – byť neznámá či neztotožněná – spáchala protiprávní čin jménem trestně odpovědné právnické osoby, v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti a že vzhledem k tomu lze přičítat spáchání trestného řinu právnické osobě ve smyslu § 8 odst. 2 TOPO.“

Zákonodárcem tedy nebyla zvolena akcesorita odpovědností, ale naopak jejich vzájemná nezávislost. Tu je nutné zohlednit jak při vyvozování trestní odpovědnosti, tak při jejím zániku. Komentářová literatura uvádí: „*V každém konkrétním případě se zkoumají podmínky trestní odpovědnosti právnické osoby i fyzické osoby nezávisle na sobě, a to rovněž u totožného skutku a trestného činu. Stejně je tomu také u podmínek zániku trestní odpovědnosti.*“⁹⁹

Nezávislost odpovědností je vyjádřena rovněž v ustanovení § 9 odst. 3 TOPO, dle kterého: „*Trestní odpovědnosti právnické osoby není dotčena trestní odpovědnost fyzických osob uvedených v § 8 odst. 1 a trestní odpovědnosti těchto fyzických osob není dotčena trestní odpovědnost právnické osoby.*“

V souvislosti se souběžnou trestní odpovědností fyzických a právnických osob se v odborné veřejnosti objevily pochybnosti, zda tato koncepce není v rozporu se zásadou „*ne bis in idem*“. Tato zásada je zakotvena na ústavněprávní úrovni, a to v čl. 40 odst. 5 Listiny základních práv a svobod (dále jen „*LZPS*“), který zní: „*Nikdo nemůže být trestně stíhán za čin, pro který již byl pravomocně odsouzen nebo zproštěn obžaloby. Tato zásada nevylučuje uplatnění mimořádných opravných prostředků v souladu se zákonem.*“ Podstatou této zásady je zákaz dvojího postihu stejného pachatele za týž skutek. Lze ale v případě právnické a fyzické osoby hovořit o stejném pachateli? Nikoliv. Trestně odpovědné subjekty jsou zde dva. Fyzická osoba a právnická osoba. Za týž trestný čin tak odpovídají dva rozdílní pachatelé, a to každý „*de iure*“ za „*své*“ jednání.¹⁰⁰ Souběžná odpovědnost tedy nemůže být v rozporu se zásadou „*ne bis in idem*“.

V neposlední řadě je nutné zdůraznit, že v rozporu se zásadou „*ne bis in idem*“ není ani společné řízení konané proti obviněné právnické osobě a obviněné fyzické osobě. Zásada „*ne*

⁹⁹ ŠÁMAL, Pavel. § 9 Pachatel, spolupachatel a účastník. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GRIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. 261

¹⁰⁰ DAVID, Vladislav; NETT, Alexander. *Korupce v právu mezinárodním, evropském a českém*. Praha: C. H. Beck, 2007. 345 s. ISBN 978-80-7179-562-9. s. 239

bis in idem“ se týká dvojího stíhání, odsouzení a potrestání, nikoliv dvojího řízení vedeného o téže otázce.¹⁰¹

2.5.4 Subjektivní trestní odpovědnost právnických osob

Hlavním argumentem brojícím proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob byla nezpůsobilost právnické osoby jednat zaviněně, tj. nezpůsobilost naplnit subjektivní stránku trestného činu. Zákonodárce překlenul tento problém tím, že konstrukci trestní odpovědnosti právnických osob postavil na institutu přičitatelnosti trestného činu právnické osobě. Nejvyšší soud k teorii přičitatelnosti uvedl: „*Konstrukce trestní odpovědnosti právnických osob je postavena na přičitatelnosti trestného činu právnické osobě a představuje zvláštní subjektivní odpovědnost právnické osoby, tedy zvláštní odpovědnost za zavinění u právnické osoby odlišnou od pojmu viny (zavinění) u fyzické osoby.*“¹⁰²

Naplnění subjektivní stránky trestného činu se tedy dokazuje nepřímou, a to prostřednictvím zavinění fyzických osob, které za právnickou osobu jednájí. Právní následky projevu vůle ať už v podobě úmyslného nebo nedbalostního zavinění fyzické osoby se přičítají přímo nebo nepřímou právnické osobě jako subjektu práva.¹⁰³

Nejvyšší soud se v rozsudku vydaném dne 28. 7. 2020, pod sp. zn. 3 Tz 70/2019, zabýval otázkou, zda trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, pokud jednající fyzická osoba není trestně odpovědná z důvodu nepřičetnosti za protiprávní čin přičitatelný právnické osobě.

Zavinění, jež je obligatorním znakem subjektivní stránky trestného činu, je tvořeno složkou vědění a složkou volní. Vědění je intelektuální složkou a zahrnuje vnímání a představu předmětů a jevů v době spáchání trestného činu. V důsledku nedostatku rozpoznávací schopnosti si pachatel není schopný uvědomit, že čin, který spáchal, je činem protiprávním. Volní složka zahrnuje chtění nebo srozumění. Pachatel musí převzít uskutečnění určitého skutku do své vůle a rozhodnout se pro porušení nebo ohrožení zákonem chráněného zájmu.¹⁰⁴ Pokud je ale pachatel nepřičetný, pak nelze hovořit o zavinění, neboť stav nepřičetnosti

¹⁰¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 384 s. ISBN 978-80-7502-351-3. s. 198

¹⁰² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2020, sp. zn. 3 Tz 70/2019

¹⁰³ FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 39

¹⁰⁴ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. 1000 s. ISBN 978-80-7502-380-3. s. 231-232

znamená, že u osoby není přítomna složka vědění, tedy schopnost rozpoznávací nebo složka volní, tj. schopnost ovládat své jednání.

Nejvyšší soud dospěl k závěru, že v souladu s ustanovením § 8 odst. 4 písm. d) TOPO vzniku trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, pokud za ni bude jednat nepřičetná fyzická osoba. Z nezávislosti trestní odpovědnosti právnické osoby na trestní odpovědnosti fyzické osoby plyne: „(...) *ve vztahu k právnické osobě mohou být naplněny všechny obligatorní znaky skutkové podstaty určitého trestného činu i přesto, že u fyzické osoby jednající za právnickou osobu zůstanou některé obligatorní znaky skutkové podstaty nenaplněny.*“¹⁰⁵ Jednotlivé znaky skutkové podstaty trestného činu spáchaného právnickou osobou dle Nejvyššího soudu vykazují podstatné odlišnosti, a není tak možné k nim přistupovat zcela shodně jako v případě znaků skutkové podstaty trestného činu spáchaného osobou fyzickou.

Nejvyšší soud se ve výše uvedeném rozsudku vydaném pod sp. zn. 3 Tz 70/2019 jednotlivými znaky skutkové podstaty trestného činu zabýval a nyní lze uvést, jak je vymezil.

Objektem jsou stejně jako u trestní odpovědnosti fyzických osob právní hodnoty a zájmy, na jejichž zachování má společnost zvláštní zájem, a proto jim stát poskytuje trestněprávní ochranu. Objektivní stránka je doplněna o speciální obecně obligatorní znak, a to spáchání činu „v zájmu“ právnické osoby nebo „v rámci činnosti“ právnické osoby. Subjekt rozlišuje odborná literatura na subjekt primární, tj. trestně odpovědnou právnickou osobu, sekundární, tj. osoby uvedené v § 8 odst. 1 písm. a) až c) TOPO, a případně terciální, tj. osoba zaměstnance dle § 8 odst. 1 písm. d) TOPO. U subjektu sekundárního a terciálního bude rozhodující pouze jejich vztah k právnické osobě ve smyslu ustanovení § 8 odst. 1 TOPO, nikoliv jejich věk či přičetnost. Subjektivní stránkou trestného činu je třeba rozumět „(...) *přičitatelnost trestného činu právnické osobě zpravidla na základě chybného výkonu tzv. rizikového managementu, tj. chybného zvládnutí zvýšeného rizika vyplývajícího z provozování podniku.*“¹⁰⁶

Důvodová zpráva k TOPO přirovnává konstrukci trestní odpovědnosti právnické osoby založenou na přičitatelnosti trestného činu k odpovědnosti za kvazidelikt. S odpovědností za kvazidelikt se lze setkat v případě trestného činu opilství vymezeného v ustanovení § 360 TZ. Trestný čin opilství je atypický především pokud jde o uplatnění zásady odpovědnosti za zavinění. Pachatel se požitím nebo aplikací návykové látky přivede to stavu nepřičetnosti

¹⁰⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2020, sp. zn. 3 Tz 70/2019

¹⁰⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2020, sp. zn. 3 Tz 70/2019

a v tomto stavu se dopustí činu jinak trestného. Zavinění se však vztahuje jen na přivedení se do stavu nepřičetnosti, nikoli na kvazidelikt spáchaný v tomto stavu.¹⁰⁷ Ve vztahu ke kvazideliktu pachatel v pravém slova smyslu zaviněně jednat nemůže. I tak se ale zjišťuje a dokazuje subjektivní stránka jednání ve stavu nepřičetnosti (kvaziúmysl či kvazinedbalost), a to pomocí vnějších projevů pachatele, tj. podle znaků objektivní stránky trestného činu.¹⁰⁸ Pokud tedy za právnickou osobu bude ve smyslu ustanovení § 8 odst. 1 TOPO jednat právě např. nepřičetná fyzická osoba, „(...) bude subjektivní stránka trestného činu právnické osoby založena (stejně jako v případě takové fyzické osoby přičetné) na přičitatelnosti trestného činu vycházející z chybného zvládnutí zvýšeného rizika vyplývajícího z provozování podniku, což koresponduje s obecným principem, že právnická osoba odpovídá za volbu osob oprávněných za ni jednat, jakož i osob, které působí v řídicích a kontrolních orgánech.“¹⁰⁹ Aby bylo možné posoudit zavinění jakožto obligatorní znak každého trestného činu ve smyslu ustanovení § 7 TOPO, zjišťují se kvaziúmysl či kvazinedbalost podle vnějších projevů, tedy podle toho, k čemu kvazivůle směřovala. Obdobně se postupuje právě v případě trestného činu opilství dle ustanovení § 360 TZ.¹¹⁰

2.6 Působnost TOPO

Působnost lze vymezit jako okruh společenských vztahů, na které se trestněprávní normy vztahují, a podmínky, za nichž se tyto trestněprávní normy uplatní. Rozlišuje se působnost časová, místní, osobní a věcná. Stejně jako zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, je TOPO zákonem vedlejším. Pro vedlejší zákony je charakteristické, že obsahují úpravu hmotněprávní i procesněprávní a nejsou komplexní, tzn. že určité otázky nejsou v těchto zákonech řešeny a je nutné subsidiárně aplikovat primární předpisy, v tomto případě TZ a TR.¹¹¹

TOPO upravuje působnost místní, osobní a věcnou. Pro působnost časovou se tak musí subsidiárně vycházet z obecné části TZ, kde je časová působnost upravena.

¹⁰⁷ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. 1000 s. ISBN 978-80-7502-380-3. s. 891-895

¹⁰⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 1968, sp. zn. 7 Tz 28/68

¹⁰⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2020, sp. zn. 3 Tz 70/2019

¹¹⁰ Tamtéž

¹¹¹ SÝKORA, Michal. Působnost zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy.* 1. vydání. Praha: Leges, 2013. 392 s. ISBN 978-80-87576-58-8. s. 125

2.6.1 Časová působnost

Základní pravidlo časové působnosti v trestním právu je obsaženo v čl. 40 odst. 6 LZPS, který stanoví: „*Trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější.*“ Zakotvení časové působnosti v předpise nejvyšší právní síly svědčí o důležitosti tohoto principu a je jedním z projevů právní jistoty.

TOPO, jak již bylo výše zmíněno, časovou působnost neupravuje, a proto se ve smyslu ustanovení § 1 odst. 2 TOPO subsidiárně použije TZ. V TZ je časová působnost upravena v obecné části, a to v části první, konkrétně v ustanovení § 2 a § 3 TZ. Ve vztahu k trestní odpovědnosti právnických osob je důležité zmínit především zásadu zákazu retroaktivity, vyjádřenou v ustanovení § 1 TOPO, dle které: „*Čin je trestný, jen pokud jeho trestnost byla zákonem stanovena dříve, než byl spáchán.*“ Vzhledem k tomu, že TOPO nabyl účinnosti a právnická osoba se stala nositelem trestní odpovědnosti dne 1. 1. 2012, je vyloučeno, aby jí bylo přičítáno jednání, které bylo spácháno před nabytím účinnosti TOPO.¹¹²

Důležité je rovněž ustanovení § 2 odst. 4 TZ, které vymezuje, co se rozumí dobou spáchání trestného činu. Tak tedy: „*Čin je spáchán v době, kdy pachatel nebo účastník konal nebo v případě opomenutí byl povinen konat. Není rozhodující, kdy následek nastane nebo kdy měl nastat.*“ Dobou spáchání trestného činu se tedy rozumí doba dokončení jednání, nikoli doba následku, který nastane nebo měl nastat.

Jelínek shledává absenci ustanovení o časové působnosti TOPO legislativním nedostatkem a za možné řešení považuje pouze doplnění tohoto pravidla.¹¹³ Sýkora se naopak domnívá, že absence ustanovení o časové působnosti byla záměrem zákonodárce, neboť: „*(...) zatímco u působnosti místní, osobní a věcné je nutno zohlednit zvláštní povahu právnických osob jako pachatelů trestných činů oproti osobám fyzickým, u časové působnosti tato potřeba nevyvstává, neboť veškeré principy obsažené již v trestním zákoníku (zejména zákaz retroaktivity, otázka trestnosti činu, doby jeho spáchání a užití konkrétního zákona v době rozhodování o trestném činu), jsou v odborné teorii i praxi dlouhodobě respektovány a považovány za základní kameny právního státu, a lze je tedy plně aplikovat i v případě trestní*

¹¹² ŠELLENG, Dalibor. *Právnická osoba jako pachatel trestného činu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 250 s. ISBN 978-80-7502-339-1. s. 81

¹¹³ JELÍNEK, Jiří. Právnické osoby a působnost nového zákona. *Právní rádce*. 2012, č. 1, s. 5.

*odpovědnosti právnických osob.*¹¹⁴ Sýkora dodává, že modifikovat zásady časové působnosti trestního práva by mohlo ohrozit základní principy trestního práva, jako jsou např. zásada „*nullum crimen sine lege praevia*“ a zásada „*nulla poena sine lege*“. Dle Sýkory tak ostatně nečiní ani zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, a subsidiárně se pro časovou působnost použije rovněž TZ.

Šelleng s tímto argumentem nesouhlasí, neboť mladiství stejně jako dospělí pachatelé páchají svou protiprávní činnost svým jednáním, a subsidiární použití ustanovení upravujících v TZ časovou působnost tak nebude činit problém.¹¹⁵ U právnických osob je situace odlišná. Právnické osobě je jednání fyzických osob za splnění dalších podmínek pouze přičítáno. Pokud se právnická osoba stane trestně odpovědnou pro jednání zaměstnance, který jednal na základě pokynu či rozhodnutí orgánu právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c) TOPO ve smyslu ustanovení § 8 odst. 2 TOPO, bude z hlediska časové působnosti rozhodující doba jednání zaměstnance, nebo okamžik vydání pokynu či rozhodnutí? TZ nám bohužel odpověď na tuto poměrně zásadní otázku nedává.¹¹⁶ Závěrem lze tedy konstatovat, že doplnění úpravy časové působnosti do TOPO je žádoucí.

2.6.2 Místní působnost

Místní působnost vymezuje území, na němž trestní zákon působí svými účinky.

TOPO obsahuje právní úpravu místní působnosti v ustanoveních § 2 až § 5. V porovnání s místní působností TZ je úprava místní působnosti TOPO do jisté míry modifikována, nicméně zásady, na nichž je místní působnost TOPO založena, jsou totožné.

Stěžejní zásadou je zásada teritoriality vymezená v ustanovení § 2 TOPO. Tato zásada vyplývá ze státní svrchovanosti, tedy ze suverenity státu spočívající ve výsostném právu státu stíhat všechny trestné činy na jeho území.¹¹⁷ Územím státu se rozumí celé území státu uvnitř státních hranic včetně vzdušného prostoru nad státním územím i prostoru pod povrchem státního území. Zákonodárce v ustanovení § 2 TOPO zohlednil osobu pachatele, neboť

¹¹⁴ SÝKORA, Michal. Působnost zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013. 392 s. ISBN 978-80-87576-58-8. s. 128

¹¹⁵ ŠELLENG, Dalibor. *Právnická osoba jako pachatel trestného činu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 250 s. ISBN 978-80-7502-339-1. s. 82

¹¹⁶ Tamtéž, s. 82

¹¹⁷ SÝKORA, Michal. Působnost zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013. 392 s. ISBN 978-80-87576-58-8. s. 130

podmiňuje uplatnění zásady teritoriality tím, že pachatel musí být právnická osoba, která má na území České republiky sídlo nebo má zde umístěn podnik či organizační složku, anebo zde alespoň vykonává svou činnost nebo zde má svůj majetek. Oproti úpravě zásady teritoriality obsažené v ustanovení § 4 odst. 1 TZ, která vztah pachatele k České republice vůbec nezohledňuje, bere TOPO v potaz i fakt, zda bude možné právnickou osobu fakticky trestně stíhat a případné trestní sankce vykonat.¹¹⁸

K úpravě distančních deliktů lze podotknout, že zákonodárce mohl ponechat subsidiární použití TZ, neboť ustanovení § 2 odst. 2 TOPO je až na drobné stylistické odchylky totožné s ustanovením § 4 odst. 2 TZ.

Zásada registrace v TOPO obsažena není, ve smyslu ustanovení § 1 odst. 2 TOPO se použije ustanovení § 5 TZ.

Státní suverenita se promítá i do zásady personality. Zásada aktivní personality je vyjádřena v ustanovení § 3 TOPO. Je běžným požadavkem mezinárodních a evropských předpisů, aby se jurisdikce státu vztahovala i na ta jednání, jichž se tuzemská právnická osoba¹¹⁹ dopustí bez ohledu na místo jednání. Právnická osoba musí dodržovat normy vyplývající z českého trestního práva kdekoliv na světě, bez ohledu na to, zda by její jednání bylo v daném státě trestné či nikoliv.¹²⁰ Kritériem pro uplatnění zásady aktivní personality je sídlo právnické osoby na území České republiky.

Zásada pasivní personality naopak v TOPO vyjádřena není. Subsidiární uplatnění ustanovení § 7 odst. 2 TZ není možné, neboť ve smyslu tohoto ustanovení může být poškozeným pouze fyzická osoba.

Posledními zásadami místní působnosti jsou zásada ochrany a univerzality vyjádřené v ustanovení § 4 odst. 1 TOPO včetně subsidiární zásady univerzality, jež je vyjádřena v odst. 2 téhož ustanovení.

Z ustanovení § 5 TOPO plyne možnost rozšíření nebo zúžení jurisdikce za předpokladu, že tak stanoví příslušná mezinárodní smlouva. Na základě mezinárodních smluv, které jsou

¹¹⁸ FOREJT, Petr; HABARTA, Petr; TREŠLOVÁ, Lenka. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: s komentářem*. Praha: Linde, 2012. 407 s. ISBN 978-80-7201-875-8. s. 47

¹¹⁹ Tuzemskou právnickou osobou se v tomto případě rozumí právnická osoba, která má v České republice své sídlo.

¹²⁰ FOREJT, Petr; HABARTA, Petr; TREŠLOVÁ, Lenka. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: s komentářem*. Praha: Linde, 2012. 407 s. ISBN 978-80-7201-875-8. s. 50-51

součástí právního řádu, tak může dojít k rozšíření zásad místní působnosti, nebo naopak k jejich vyloučení z aplikace TOPO.¹²¹

Šelleng shledává právní úpravu místní působnosti TOPO matoucí a legislativně nevhodně řešenou. S tímto názorem lze souhlasit. Pokud se zákonodárce pokoušel vytvořit komplexní úpravu místní působnosti, a tudíž eliminovat subsidiární použití TZ, měl tak učinit ve vztahu k celé úpravě, a nikoliv jen k jednotlivým částem problematiky. Otázkou ale je, zda by takové řešení vzhledem k ustanovení § 1 odst. 2 TOPO bylo vůbec možné.¹²²

2.6.3 Působnost osobní

Vymezení osobní působnosti lze pojmout dvojím způsobem, a to pozitivním či negativním vymezením. Zákonodárce zvolil vymezení negativní a v ustanovení § 6 TOPO určil, vůči kterým subjektům je aplikace tohoto zákona vyloučena.

Působnost TOPO se nevztahuje, a tudíž trestně odpovědnými nemohou být Česká republika a územně samosprávné celky při výkonu veřejné moci.¹²³

Trestně odpovědné rovněž nemohou být cizí státy a mezinárodní organizace veřejného práva. V textu zákona není o těchto subjektech zmínka, nicméně z důvodové zprávy vyplývá, že v souladu s mezinárodní zásadou suverenity není postih těchto subjektů možný.¹²⁴ Komentářová literatura se stran mezinárodních organizací veřejného práva kloní k názoru, že vyloučeny budou všechny mezinárodní organizace veřejného práva, o nichž to výslovně stanoví přímo aplikovatelná mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána.¹²⁵

Exempce České republiky je podpořena několika argumenty. Státní moc je rozdělena do tří složek, a to do moci zákonodárné, výkonné a soudní. Součástí moci výkonné je státní zastupitelství, které dle čl. 80 Ústavy ČR zastupuje v trestním řízení veřejnou žalobu (a vykonává i další úkoly, stanoví-li tak zákon). Na ústavní úrovni je zakotvena rovněž pravomoc moci soudní v oblasti trestního práva. Článek 40 odst. 1 LZPS stanoví: „*Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.*“ Bylo by velmi zvláštní, pokud by státní zástupce

¹²¹ JELÍNEK, Jiří. Právní osoby a působnost nového zákona. *Právní rádce*. 2012, č. 1, s. 6

¹²² ŠELLENG, Dalibor. *Právní osoba jako pachatel trestného činu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 250 s. ISBN 978-80-7502-339-1. s. 84

¹²³ Viz ustanovení § 6 odst. 1 písm. a), písm. b) TOPO

¹²⁴ PARLAMENT ČR. Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Publikováno 23. 11. 2011 [cit. 20. 10. 2022]. Dostupné na www.beck-online.cz.

¹²⁵ FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 23

jménem státu podával obžalobu a v roli obžalovaného by byl stát sám, který by následně prostřednictvím jedné ze složek státní moci, a to moci soudní, rozhodl o své vině a uložení trestu. Šelleng k takové podobě trestního řízení uvádí, že by vyvolávalo velmi schizofrenní dojem, s čímž lze plně souhlasit.¹²⁶

Další argument, se kterým lze rovněž souhlasit, vychází z bezpečnostní funkce státu. Úkolem státu je zajistit bezpečnost občanů a jejich majetku, včetně vnitřního zabezpečení fungování státu, státních institucí a orgánů na jeho území. Stát, který by páchal trestnou činnost, by jen stěží mohl dostát takovému závazku.

Vzhledem k tomu, že z ustanovení § 3 odst. 2 zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, vyplývá, že organizační složky státu nejsou právními osobami, je působnost TOPO bez dalšího vyloučena. Vyloučením České republiky je tedy nutné rozumět nejen vyloučení České republiky jako státu samotného, ale také vyloučení všech jeho organizačních složek.

Z odpovědnosti za trestný čin jsou vyloučeny také územně samosprávné celky. Vyloučení je stanoveno restriktivně, neboť je stanovena podmínka vyloučení pouze při výkonu veřejné moci. Co se rozumí veřejnou mocí, judikoval Ústavní soud ve svém usnesení ze dne 25. 11. 1993 vydaném pod sp. zn. II. ÚS 75/93: „*Veřejnou mocí se rozumí taková moc, která autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech subjektů, ať již přímo, nebo zprostředkovaně. Subjekt, o jehož právech nebo povinnostech rozhoduje orgán veřejné moci, není v rovnoprávném postavení s tímto orgánem a obsah rozhodnutí tohoto orgánu nezávisí od vůle subjektu.*“

Rozlišují se základní územní samosprávné celky, jimiž jsou obce, a vyšší územní samosprávné celky, jimiž jsou kraje.¹²⁷ Hlavní město Praha má zvláštní postavení, neboť je zároveň obcí i krajem.

Veřejnou správu lze dělit na státní správu, samosprávu a ostatní veřejnou správu. Státní správa je vykonávána přímo, anebo nepřímo. Přímý výkon zajišťují orgány státu, které jsou tzv. přímými nositeli veřejné moci. Územní samosprávné celky pak zajišťují nepřímý výkon státní správy, a to v tzv. přenesené působnosti. Z článku 101 odst. 3 Ústavy ČR plyne, že územní samosprávné celky jsou veřejnoprávními korporacemi, které mohou mít vlastní majetek

¹²⁶ ŠELLENG, Dalibor. *Právníká osoba jako pachatel trestného činu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 250 s. ISBN 978-80-7502-339-1. s. 85

¹²⁷ Členění územních samosprávných celků vyplývá z čl. 99 Ústavy ČR.

a hospodařit dle vlastního rozpočtu. Nepřímý výkon státní správy je uskutečňován prostřednictvím orgánů těchto veřejnoprávních korporací, a to jen tehdy, pokud tak stanoví zákon.

Ústavně zakotveným právem územních samosprávných celků, jakožto územních společenství občanů, je právo na samosprávu. Veřejná správa je vykonávána v samostatné působnosti jednotlivých územních samosprávných celků, a to jejich jménem a na jejich vlastní odpovědnost. Rozsah záležitostí, které jsou spravovány v samostatné působnosti, vymezuje ustanovení § 35 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích. Jde o záležitosti, které jsou v zájmu obce a občanů obce. Podmínkou ale je, aby se nejednalo o záležitosti, které jsou svěřeny krajům nebo jsou svěřeny na základě přenesené působnosti orgánům obce, a v neposlední řadě nesmí jít o záležitosti, které jsou zvláštním zákonem svěřeny správním úřadům jako výkon státní správy. Rozsah samostatné působnosti krajů je stanoven ustanovením § 14 odst. 1 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích: „*Do samostatné působnosti kraje patří záležitosti, které jsou v zájmu kraje a občanů kraje, pokud nejde o přenesenou působnost kraje.*“

Řada každodenních činností, které územní samosprávný celek vykonává, je výkonem veřejné moci tak, jak ji Ústavní soud ve svém usnesení judikoval. Územní samosprávný celek je v těchto případech veřejnoprávním subjektem a jeho činnosti se týkají např. živnostenské agendy, agendy osobních dokladů a vedení matrik, poplatkové agendy apod. Činnosti, při nichž územní samosprávný celek vystupuje vůči svému okolí ve vrchnostenském postavení, jsou pro všechny jeho občany významné a nezastupitelné. Přímý trestní postih jako právnické osoby tak zde nepřichází v úvahu. Pokud tedy dojde při tomto výkonu veřejné moci ke spáchání trestného činu, trestně stíhaný nebude územně samosprávný celek jako takový, ale fyzické osoby, které se trestního jednání dopustily.¹²⁸

Územní samosprávný celek ale rovněž vykonává činnosti, při nichž vystupuje vůči svým občanům v rovnoprávném postavení. Příkladem může být obchodní činnost, oblast dotací a grantů či oblast životního prostředí.¹²⁹

Je zřejmé, že územní samosprávný celek bude vykonávat veřejnou moc především v rámci přenesené působnosti, neboť jak bylo již výše řečeno, podstatou přenesené působnosti je delegace výkonu státní správy na jiný subjekt. Výkon státní správy je bezpochyby výkonem

¹²⁸ VIDRNA, Jan. Proč nejsou stíhány územní samosprávné celky. *epravo.cz* [online]. Publikováno 9. 11. 2016 [cit. 20. 10. 2022]. Dostupné na: <https://www.epravo.cz/top/clanky/proc-nejsou-stihany-uzemni-samospravne-celky-103603.html>

¹²⁹ Tamtéž

veřejné moci a postavení územního samosprávného celku při jejím výkonu je postavením vrchnostenským. Někteří odborníci zastávají názor, že výkon státní správy není jednáním právnické osoby. Kopecký je dokonce toho názoru, že územní samosprávné celky jsou při činnostech v rámci přenesené působnosti z odpovědnosti podle TOPO vyloučeny dle ustanovení § 6 odst. 1 písm. b) TOPO, neboť se vždy jedná o výkon veřejné moci. Trestní odpovědnost územních samosprávných celků pak: „(...) přichází do úvahy pojmově v záležitostech, na které bude nahlíženo jako na výkon jejich samostatné působnosti, nejednají se o činnosti, které mají povahu výkonu veřejné moci, tedy vrchnostensky pojímané veřejné správy.“¹³⁰ Šelleng shodně uvádí, že trestní odpovědnost územního samosprávného celku je lépe uchopitelná v rámci samostatné působnosti. Trestná činnost je páčána nejčastěji při hospodaření územních samosprávných celků v rámci jejich samostatné působnosti. Jedná se o trestné činy tzv. bílých límečků, tj. trestné činy, které jsou spáchané např. v souvislosti s konáním výběrových řízení, udělováním dotací a grantů apod. S Kopeckým se ale naopak neshoduje v názoru, že by všechny činnosti přenesené působnosti představovaly výkon veřejné moci. Závěrem Šelleng uvádí, že trestní odpovědnost územních samosprávných celků lze zvažovat též při výkonu přenesené působnosti. Do budoucna doporučuje zvážit, zda by nebylo vhodné *de lege ferenda* v TOPO trestní odpovědnost územních samosprávných celků vyloučit zcela.¹³¹

S doporučením Šellenga lze souhlasit. Pokud by došlo k úplnému vyloučení územních samosprávných celků z trestní odpovědnosti, situace by byla pro orgány činné v trestním řízení jednodušší, neboť by nebylo nutné zkoumat, zda jednání, které zakládá trestný čin, bylo učiněno při výkonu veřejné moci, či nikoliv.

2.6.4 Věcná působnost

Věcná působnost vyjadřuje okruh společenských vztahů, na které příslušný zákon dopadá a na které se použije.

Vývoj koncepce věcné působnosti TOPO byl již popsán v kapitole 2.4. Původní ustanovení § 7 TOPO, jež nabylo účinnosti 1. 1. 2012, připouštělo trestní odpovědnost právnických osob za 84 vybraných trestných činů, které byly v ustanovení taxativně vypočteny.

¹³⁰ KOPECKÝ, Martin. K otázkám trestní (ne)odpovědnosti územních samosprávných celků. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013. 392 s. ISBN 978-80-87576-58-8. s. 140

¹³¹ ŠELLENG, Dalibor. *Právnická osoba jako pachatel trestného činu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 250 s. ISBN 978-80-7502-339-1. s. 87-88

Trestné činy byly zvoleny především s ohledem na požadavky unijního a mezinárodního práva. Poměrně úzce zvolený rozsah kriminalizace jednání právnických osob byl zvolen především z toho důvodu, že vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob z roku 2004 byl Poslaneckou sněmovnou zamítnut mimo jiné z důvodu přílišného rozsahu kriminalizace právnických osob.

Výčet trestných činů byl následně doplněn novelou, tj. zákonem č. 141/2014 Sb., a to o čtyři trestné činy. Jedním z trestných činů byl i trestný čin znásilnění (§ 185 TZ), jehož zařazení bylo dlouhou dobu považováno za zcela nemyslitelné.

Zvolené právní úpravě věcné působnosti bylo vytýkáno mnoho chyb. Odborná veřejnost hodnotila zvolenou variantu jako chaotickou, nekoncepční a neúplnou. Z nedostatků lze zmínit např. absenci trestných činů proti životu a zdraví. Tím, že trestné činy z Hlavy I. Zvláštní části TZ nebyly do výčtu trestných činů zařazeny, došlo ke znemožnění vyvodit trestní odpovědnost právnických osob např. při poskytování zdravotních služeb, při způsobení dopravní nehody či pracovního úrazu, který je trestným činem.¹³² Absentovaly rovněž některé majetkové trestné činy, u nichž by se dalo předpokládat, že právě právnické osoby mohou být jejich potenciálními pachatelé. Jako příklad lze uvést trestný čin porušení povinnosti při správě cizího majetku, zpronevěru či úpadkové delikty. Kritizováno rovněž bylo vyjmenovávání trestných činů bez ohledu na rozlišování základních, kvalifikovaných či privilegovaných skutkových podstat. V neposlední řadě je třeba poukázat na to, že zákonodárce nerespektoval některé základní souvislosti u jednotlivých trestných činů. Zařadil do výčtu určitý trestný čin, aniž by zařadil jeho speciální nebo subsidiární podobu. Příkladem může být trestný čin obchodování s lidmi dle § 168 TZ, který byl do výčtu zařazen. Obdobné trestné činy, jako je trestný čin zbavení osobní svobody dle § 170 TZ či trestný čin zavlečení dle § 172 TZ, naopak do výčtu zařazeny nebyly. Dalším příkladem by mohl být trestný čin vydírání dle § 175 TZ, který bylo možné v ustanovení § 7 TOPO nalézt, ale ve vztahu k němu speciální trestný čin loupeže již nikoliv. Důsledkem tak mohl být nerovný přístup k pachatelům. Jednání, které bylo u fyzické osoby kvalifikované jako loupež, bylo u právnické osoby posuzováno mírněji, a to jako trestný čin vydírání.¹³³ Danková k rozdílné právní kvalifikaci jednání fyzických a právnických osob dodává, že: „(...) může působit problémy také v dokazování, kdy předmětem dokazování budou

¹³² JELÍNEK, Jiří. § 7 Trestné činy. In: JELÍNEK, Jiří; HERCZEG, Jiří. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Leges, 2013. 256 s. ISBN 978-80-87576-43-4. s. 66

¹³³ Tamtéž, s. 66

z důvodu různých znaků skutkových podstat (srov. např. § 250 TZ a § 209 TZ) odlišné skutečnosti.“

Společensky škodlivé formy činnosti právnických osob se v čase vyvíjí, objevují se nová jednání právnických osob, před kterými je žádoucí společnost chránit. Právní úprava v podobě taxativního výčtu trestných činů by takový vývoj jen těžko reflektovala. Zařazení nových trestných činů by bylo možné pouze prostřednictvím dílčích novel. Časté změny právní úpravy však nejsou žádoucí. Ústavní soud již několikrát konstatoval, že mezi základní principy právního státu neoddělitelně patří zásada právní jistoty. Tento názor sdílel např. ve svém nálezu vydaném pod sp. zn. II. ÚS 490/04: „*Materiální právní stát je vystavěn mimo jiné na důvěře občanů v právo a právní řád. Podmínkou takové důvěry je stabilita právního řádu a právní jistota občanů.*“¹³⁴

Rozšiřování rozsahu kriminalizace právnických osob pomocí častých dílčích novel by bezpochyby vedlo k oslabení principu právní jistoty, potažmo k oslabení samotné předvídatelnosti práva. Vzhledem k tomu, že tyto principy jsou pro oblast trestního práva stěžejní, jejich oslabení je velmi rizikové.

Hlasy odborné veřejnosti volaly po komplexní změně věcné působnosti TOPO, nikoliv po dílčích změnách prostřednictvím novel. Zákonodárce k takovému kroku přistoupil a dne 1. 12. 2016 nabyl účinnosti zákon č. 183/2016 Sb., který zásadně změnil koncepci věcné působnosti. Byla stanovena obecná odpovědnost právnických osob za všechny trestné činy s výjimkou taxativního negativního výčtu zločinů nebo přečinů vyjmenovaných v ustanovení § 7 TOPO. Místo pozitivního výčtu trestných činů, které mohla právnická osoba spáchat, tak byl stanoven negativní výčet trestných činů, jejichž spáchání nebude možné právnické osobě přičítat. Důvodová zpráva k zákonu č. 183/2016 Sb. shledávala koncepční změnu pozitivní především z důvodu rozšíření působnosti TOPO, a to za současné jednoduchosti a přehlednosti právní úpravy.¹³⁵

Negativní výčet obsahuje trestné činy, které se označují jako tzv. vlastnoruční (např. dvojí manželství, soulož mezi příbuznými, opilství), trestné činy, u kterých se vyžaduje speciální subjekt trestného činu (např. vražda novorozeného dítěte matkou) a trestné činy, u nichž to vylučuje povaha věci (např. násilné překročení státní hranice, osvobození vězně).

¹³⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 21. 2. 2007, sp. zn. II. ÚS 490/04

¹³⁵ PARLAMENT ČR. Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Publikováno 23. 11. 2011 [cit. 27. 10. 2022]. Dostupné na www.beck-online.cz.

Vyloučeny jsou také všechny trestné činy proti branné povinnosti a vojenské trestné činy. Při současné právní úpravě lze hodnotit trestní odpovědnost právnických osob téměř až jako generální, neboť trestné činy proti branné povinnosti a vojenské trestné činy nenáleží k frekventovaným trestným činům a jejich spáchání je spíše výjimkou. Fakticky je tak trestní odpovědnost právnických osob vyloučena pouze u 21 trestných činů uvedených v ustanovení § 7 TOPO.¹³⁶

Rozšířením trestní odpovědnosti i na ty trestné činy, kterých se právnické osoby doposud nemohly dopustit, se zákonodárce snažil reflektovat fakt, že se právnické osoby dostávají do popředí společenského života a jejich vliv je seznatelný nejen v oblasti obchodu a průmyslu, ale také v oblasti boje o politickou moc ve státě. Způsob, jakým byla změna rozsahu trestní odpovědnosti provedena, nicméně nelze považovat za zcela šťastný.

Zákonodárce sám stanovil, které trestné činy, s ohledem na znění jejich skutkových podstat, nemohou právnické osoby spáchat. Nevystává zde však opět tentýž problém jako u původní koncepce věcné působnosti TOPO? Kde je jistota, že taxativní výčet trestných činů nebude v budoucnu nutné rozšířit či že se neobjeví případ, kdy právnická osoba spáchá trestný čin, u něž zákonodárce stanovil nemožnost jeho spáchání právnickou osobou? Odpovědi na tyto otázky přinesou až další roky uplatňování TOPO v praxi.

A právě praxe je to, co se mělo před rozsáhlou a zcela zásadní novelizací více zohlednit. Zákonodárce měl s přijetím nové právní úpravy posečkat a v mezidobí věnovat svou pozornost statistickým údajům o trestných činech spáchaných právnickými osobami a dalším aplikačním zkušenostem s TOPO. Pakliže by se zákonodárce i tak rozhodl pro variantu negativního výčtu trestných činů, lze předpokládat, že by se opravdu jednalo o takové trestné činy, jejichž spáchání právnickou osobou se ze statických údajů jeví jako vysoce nepravděpodobné. Díky větší propracovanosti negativního výčtu by se eliminovaly situace, jako je např. stávající absence trestného činu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky dle ustanovení § 146a TZ, jehož skutková podstata se od skutkové podstaty trestného činu zabití dle § 141 TZ, jež v katalogu zařazen je, liší pouze následkem, a proto je jeho nezařazení do výčtu zcela nelogické.¹³⁷

¹³⁶ JELÍNEK, Jiří. Ještě k rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *bulletin-advokacie.cz* [online]. Publikováno 30. 4. 2017 [cit. 27. 10. 2022]. Dostupné na: <http://www.bulletin-advokacie.cz/jeste-k-rozsahu-kriminalizace-jednani-pravnickych-osob>

¹³⁷ ŠELLENG, Dalibor. *Právnická osoba jako pachatel trestného činu*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 250 s. ISBN 978-80-7502-339-1. s. 98

Vhodnějším řešením by mohlo být stanovení skutečné generální trestní odpovědnosti právnické osoby, tj. odpovědnosti za všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části. Důvodová zpráva k zákonu č. 183/2016 k nově zvolené koncepci věcné působnosti uvádí: „*Tato varianta přitom umožní vyloučit trestní odpovědnost právnických osob nejen v těch případech, kdy z povahy věci nelze předpokládat spáchání trestného činu právnickou osobou, ale i v těch případech, u kterých trestní postih není z hlediska uplatnění principu ultima ratio vhodný nebo žádoucí.*“¹³⁸

Z důvodové zprávy lze dovodit jakési pochybnosti zákonodárce o schopnostech orgánů činných v trestním řízení aplikovat zásadu subsidiarity trestní represe a užít trestní právo opravdu jako prostředek *ultima ratio* i ve vztahu k právnickým osobám. Takové pochybnosti jsou ale zcela nedůvodné. V případě fyzických osob musí OČTŘ vyhodnotit, zda byl spáchán skutek natolik společensky škodlivý, že odpovědnost uplatňovaná v rámci základního právního odvětví (např. občanskoprávního, obchodněprávního či správního) motivačně ani sankčně nepostačuje, a daný skutek tak bude nutné v souladu se zásadou subsidiarity trestní represe kvalifikovat jako trestný čin a zahájit trestní stíhání.¹³⁹ Nelze spatřovat jediný rozumný důvod, proč by OČTŘ nemohly postupovat ve vztahu k právnickým osobám stejným způsobem. Pokud jsou schopny pracovat s generální trestní odpovědností fyzických osob, neměla by trestní odpovědnost stejného rozsahu činit v praxi problémy ani u osob právnických. „Návod“ zákonodárce, ať už v podobě negativního či pozitivního výčtu, lze tedy považovat téměř až za nadbytečný.

Obecně lze konstatovat, že právní úprava v podobě taxativního výčtu trestných činů může být z několika důvodů riziková. Již výše byla zmíněna hrozba neustálé potřeby doplňovat výčet trestných činů o nové skutkové podstaty, což následně vede k oslabení právní jistoty a principu předvídatelnosti. Negativní výčet trestných činů skrývá nebezpečí, že vlivem neustálého společenského pokroku právnická osoba jednoho dne spáchá trestný čin, u kterého zákonodárce predikoval nemožnost jeho spáchání. Danková ke koncepci vycházející

¹³⁸ PARLAMENT ČR. Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Publikováno 23. 11. 2011 [cit. 27. 10. 2022]. Dostupné na www.beck-online.cz.

¹³⁹ ŠÁMAL, Pavel. § 12 Zásada zákonnosti a zásada subsidiarity trestní represe. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5. s. 111-112

z taxativního výčtu velmi trefně uvádí, že je zde určité riziko, že některý z trestných činů bude z trestní odpovědnosti vyloučen pouze z politických či lobbistických důvodů.¹⁴⁰

Nikdy však není vše pouze černé nebo bílé. Generální trestní odpovědnost právnických osob by kladla na orgány činné v trestním řízení vyšší nároky. V každém jednotlivém případě by musely vyhodnotit, zda vyvození trestní odpovědnosti právnické osoby bude ve vztahu ke konkrétnímu trestnému činu vůbec možné, tj. zda jeho spáchání nebude vylučovat povaha právnické osoby. Orgány činné v trestním řízení by ale nebyly jediné, na koho by v důsledku generální trestní odpovědnosti byly kladeny vyšší nároky. Samotné právnické osoby by vzhledem k této koncepci věcné působnosti musely vynaložit větší úsilí k nastavení efektivních nástrojů, které preventivně působí uvnitř těchto právnických osob proti páčání trestné činnosti.

Nicméně i přes větší náročnost, kterou by generální trestní odpovědnost přinesla, lze konstatovat, že se tato koncepce jeví jako nejvhodnější varianta. Ano, taxativní výčet, ať už negativní či pozitivní, sice ve větší míře respektuje zásadu „*nullum crimen sine lege certa*“, nicméně práci, kterou by musel zákonodárce odvést, aby zamezil všem výše zmiňovaným rizikům spojeným s taxativními výčty, lze označit až za téměř nadlidský úkol. Koncepce, jež by zavedla odpovědnost právnických osob za všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části TZ, by byla jednoduchá, ucelená a zcela rovnocenná s trestní odpovědností osob fyzických.

2.7 Přičitatelnost trestného činu právnické osobě

Shrnutím požadavků obsažených v ustanovení § 6, § 7 a § 8 TOPO lze dospět k závěru, že aby se jednalo o trestný čin spáchaný právnickou osobou, musí být splněny určité podmínky jednání právnické osoby. V první řadě se musí jednat o jednání protiprávní. Protiprávností se rozumí rozpor s právní normou v rámci právního řádu. Lze rozlišovat protiprávnost formální, tzv. protinoremnost a protiprávnost materiální. Formální protiprávnost lze charakterizovat jako rozpor s právním řádem jako celkem. To, že má být jednání pro společnost natolik škodlivé, aby na něj reagovala prostředky trestního práva, pak charakterizuje protiprávnost materiální.¹⁴¹

Další podmínkou je spáchání protiprávního činu v zájmu právnické osoby nebo v rámci její činnosti. Aby byl protiprávní čin spáchan v zájmu právnické osoby, musí mít právnická osoba z takového činu majetkový či jakýkoliv imateriální prospěch nebo z takového

¹⁴⁰ DANKOVÁ, Katarína. K otázce rozsahu trestní odpovědnosti právnických osob. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013. 392 s. ISBN 978-80-87576-58-8. s. 297

¹⁴¹ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. 1000 s. ISBN 978-80-7502-380-3. s. 136

protiprávního jednání musí získat výhodu. Takovou výhodou může být např. lepší postavení na trhu výrobků či služeb nebo získání důležitých informací či znalostí. Jednáním, které je v zájmu právnické osoby, se rovněž rozumí i takové jednání, které zlepšuje postavení společníků nebo jiných osob ve společnosti, a to včetně jejích zaměstnanců.¹⁴² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2015, vydané pod sp. zn. 8 Tdo 627/2015, k výkladu zákonného požadavku „v zájmu právnické osoby“ dodává: „*Uvedený znak je třeba vykládat tak, že prospěch nebo výhoda právnické osoby plynoucí pro ni ze spáchaného trestného činu prostřednictvím benefitů dosažených tímto trestným činem jejími zaměstnanci či společníky musí mít takovou povahu, že benefitem zaměstnance či společníka právnické osoby jsou podmíněny prospěch nebo výhoda samotné právnické osoby.*“

Aby byl trestný čin spáchán v rámci činnosti právnické osoby, musí souviset s předmětem její činnosti nebo podnikání. Takový předmět je vymezen v právním předpise, zřizovací listině, stanovách či ve veřejném rejstříku. Činem spáchaným v rámci činnosti právnické osoby se rozumí rovněž čin spáchaný v rámci provozních nebo obdobných činností právnické osoby. Takovými činnostmi může být např. vedení účetních knih, evidenčních dokladů, úvěrových, pojistných, personálních či jiných dokumentací.¹⁴³

K tomu, aby byla založena trestní odpovědnost právnické osoby, postačí, pokud je protiprávní jednání učiněno buď v zájmu právnické osoby nebo v rámci její činnosti. Díky alternativnímu vztahu těchto zákonných požadavků není nutné, aby z jednání, jež bylo učiněno v rámci činnosti právnické osoby, získala právnická osoba nějaký prospěch či výhodu, tedy aby takové jednání bylo učiněno v jejím zájmu.¹⁴⁴

Požadované vztahy právnické osoby k jednání některé z osob uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až d) TOPO, tedy jednání v zájmu právnické osoby nebo v rámci její činnosti, jsou korektivními znaky sloužícími k vyloučení excesů jednajících osob a je nutné je vykládat restriktivně s přihlédnutím ke smyslu a účelu TOPO. Může nastat situace, kdy jednající osoba spáchá protiprávní čin sice fakticky v rámci činnosti právnické osoby, ale na

¹⁴² DĚDIČ, Jan. § 8 Trestní odpovědnost právnické osoby. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GRIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. 194-195

¹⁴³ FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 38

¹⁴⁴ DĚDIČ, Jan. § 8 Trestní odpovědnost právnické osoby. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GRIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. 195

její úkor. Právnícká osoba by se tak ocitla v postavení poškozené osoby a je zřejmé, že v takovém případě vůči ní nelze uplatňovat trestní odpovědnost. Při posuzování takových situací, tedy při posuzování excesů jednajících osob, je třeba uplatnit zásadu, že: „*Pokud byl čin v zásadě spáchán proti zájmům právnické osoby nebo na její úkor, nelze dovodit trestní odpovědnost takto poškozené právnické osoby a bude uplatněna pouze trestní odpovědnost osoby jednající.*“¹⁴⁵

Výše byly zmíněny podmínky vzniku trestní odpovědnosti právnické osoby. Nyní tedy lze přistoupit k samotnému jádru konstrukce trestní odpovědnosti právnických osob, tj. k institutu přičitatelnosti.

Subjektem trestného činu může být jen právnická osoba. Právnícká osoba je tzv. primárním subjektem. Ve skutečnosti se však právnické osobě přičítá jednání subjektů sekundárních či terciálních, tj. fyzických osob uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 TOPO.

Institut přičitatelnosti trestného činu právnické osobě vyřešil rovněž otázku subjektivní stránky trestného činu. Zavinění, jakožto vnitřní psychický vztah pachatele k vlastnímu protiprávnímu jednání a následku, nepřicházelo u právnické osoby v úvahu, proto bylo nutné pro právnickou osobu jakožto pachatele trestného činu zvolit jiný způsob zjišťování subjektivní stránky trestného činu. Přičitatelnost trestného činu právnické osobě nahrazuje tradiční institut zavinění u fyzických osob. Naplnění subjektivní stránky trestného činu se dokazuje nepřímo, a to prostřednictvím zavinění fyzických osob uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 TOPO.

Konstrukce přičitatelnosti je jednodušší u tzv. sekundárních subjektů, tedy osob uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a), b) nebo c). Pokud bylo jednání těchto osob učiněno v zájmu právnické osoby nebo v rámci její činnosti, pak se právnické osobě přičítá bez dalšího. Jedná se tak o typickou přičitatelnost právnické osobě.¹⁴⁶

Poněkud složitější je přičitatelnost jednání zaměstnance nebo osoby v obdobném postavení, tedy jednání tzv. terciálních subjektů uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 písm. d) TOPO. Aby jednání těchto subjektů mohlo být právnické osobě přičítáno, musí být splněna podmínka, že protiprávní čin byl spáchán dvěma na sebe navazujícími jednáními. Protiprávní jednání zaměstnance či osoby v obdobném postavení musí být učiněno ve spojení s jednáním orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až c) TOPO.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 194

¹⁴⁶ DĚDIČ, Jan. § 8 Trestní odpovědnost právnické osoby. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GRIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. 214

Jednání těchto orgánů či osob spočívá buď v rozhodnutí, schválení či pokynu směřujícím k zaměstnanci, resp. k osobě v obdobném postavení, anebo v neprovedení takového opatření, které měly tyto orgány nebo osoby provést podle jiného právního předpisu nebo které po nich lze spravedlivě požadovat.¹⁴⁷

2.7.1 Sekundární subjekty podřaditelné pod § 8 odst. 1 písm. a) TOPO

Prvním takovým subjektem, který nalezneme v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) TOPO, je statutární orgán.

Statutární orgán je orgánem výkonným. Relevantní ustanovení lze nalézt v Obecné části OZ. Pojem statutární orgán OZ nedefinuje. Ustanovení § 163 OZ vymezuje jeho působnost, když stanoví, že: „*Statutárnímu orgánu náleží veškerá působnost, kterou zakladatelské právní jednání, zákon nebo rozhodnutí orgánu veřejné moci nesvěří jinému orgánu právnické osoby.*“ Orgány právnické osoby mohou být buď individuální, tj. orgány o jednom členu, či kolektivní, tj. orgány o více členech.¹⁴⁸ Statutární orgán tak může být orgánem individuálním, anebo může dle ustanovení § 164 odst. 2 OZ náležet působnost statutárního orgánu více osobám, které budou tvořit kolektivní statutární orgán, a neurčí-li zakladatelské právní jednání způsob zastupování právnické osoby, bude každý člen oprávněn zastupovat právnickou osobu samostatně. Oběma variantám je společné, že člen statutárního orgánu může zastupovat právnickou osobu ve všech záležitostech. Jedná se o tzv. generální zástupčí oprávnění.

Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (dále jen „ZOK“), vymezuje podobu statutárních orgánů jednotlivých obchodních korporací. OZ určuje, kdo je statutárním orgánem nadací, nadačních fondů či ústavů. Právnickým osobám, které jsou zřizovány individuálními zákony, definují statutární orgány většinou samy zřizovací zákony.

Z komentářové literatury vyplývá, že: „(...) český právní řád není důsledný, protože u některých právnických osob nepoužívá označení ani pojem statutární orgán a upravuje jen, kdo právnickou osobu zastupuje.“¹⁴⁹ Typickým příkladem mohou být obce nebo kraje. Obec je navenek zastupována starostou a kraj je navenek zastupován hejtmanem.¹⁵⁰ „Poznávacím

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 215-216

¹⁴⁸ Ustanovení § 152 odst. 1 OZ

¹⁴⁹ DĚDIČ, Jan. § 8 Trestní odpovědnost právnické osoby. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GRIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. 197

¹⁵⁰ Viz ustanovení § 103 odst. 1 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, a ustanovení § 61 odst. 1 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích

znamení“, podle kterého lze charakterizovat osobu, jež je členem statutárního orgánu, tak není vždy označení v právních předpisech, ale neomezené zástupčí oprávnění této osoby.

Členem voleného orgánu, a tedy i orgánu statutárního, může být i právnická osoba. Ta následně musí zmocnit fyzickou osobu, aby ji v orgánu zastupovala, a pokud tak neučiní, bude ji zastupovat člen jejího statutárního orgánu.¹⁵¹

Shrnutí právní úpravy statutárního orgánu poskytlo ucelený pohled na statutární orgán české právnické osoby, nicméně vzhledem k tomu, že ustanovení § 8 TOPO má dopadat i na zahraniční právnické osoby, je nutné vymezit, co se rozumí jednáním statutárního orgánu autonomně pro účely TOPO.¹⁵²

O jednání statutárního orgánu ve smyslu ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) TOPO půjde tudíž tehdy, když bude jednat fyzická osoba, která je jediným členem statutárního orgánu, tj. je tzv. individuálním statutárním orgánem, nebo půjde o jednání fyzické osoby, která zastupuje právnickou osobu vykonávající funkci člena individuálního statutárního orgánu.¹⁵³

Od jednání statutárního orgánu je nutné odlišit jednání člena statutárního orgánu. Tak jak se jednáním statutárního orgánu rozumí jednání individuálního statutárního orgánu, jednání člena statutárního orgánu bude přicházet v úvahu, má-li právnická osoba kolektivní statutární orgán. Právnickou osobou s kolektivním statutárním orgánem může být např. akciová společnost s dualistickým systémem. Jejím statutárním orgánem je představenstvo, má-li aspoň dva členy, přičemž ze ZOK, vyplývá, že: „*Neurčí-li stanovy jinak, má představenstvo 3 členy.*“¹⁵⁴ Dalším příkladem právnické osoby s kolektivním statutárním orgánem je družstvo. Statutárním orgánem družstva je dle ustanovení § 705 ZOK představenstvo, které má, ledaže by stanovy určily vyšší počet členů, tři členy.¹⁵⁵

Posledním sekundárním subjektem, který lze podřadit pod § 8 odst. 1 písm. a) TOPO, je jiná osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která je oprávněna jménem právnické osoby nebo za právnickou osobu jednat.

Kdo je osobou ve vedoucím postavení? Tento termín používá vedle TOPO rovněž zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, či zákon č. 18/2004 Sb., o uznávání odborné

¹⁵¹ Viz ustanovení § 154 OZ

¹⁵² DĚDIČ, Jan. § 8 Trestní odpovědnost právnické osoby. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GRIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. 196

¹⁵³ Tamtéž, s. 197

¹⁵⁴ Ustanovení § 439 odst. 1 ZOK

¹⁵⁵ Ustanovení § 708 odst. 1 ZOK

kvalifikace a jiné způsobilosti státních příslušníků členských států Evropské unie a o změně některých zákonů. Ani jeden z těchto zákonů však neobsahuje definici tohoto termínu. Komentářová literatura zastává názor, že pokud české zákony, které takový termín používají, nedefinují jimi použitý pojem, jedná se o vágní pojem, jehož obsah bude nutné v zájmu jednoty právního řádu interpretovat shodně.¹⁵⁶ Interpretačním základem tohoto pojmu by pro účely TOPO měl být čl. 22 Úmluvy Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi.¹⁵⁷ Vedoucí postavení fyzické osoby je dle tohoto článku založené buď na pravomoci jednat navenek jménem právnické osoby, nebo pravomoci přijímat rozhodnutí jménem právnické osoby a v neposlední řadě pravomoci vykonávat kontrolu v rámci právnické osoby. Komentářová literatura k výčtu těchto pravomocí dodává, že se jedná o výčet kumulativní.¹⁵⁸

Lze si všimnout, že zákonodárce v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) TOPO rozlišuje mezi jednáním jménem právnické osoby a jednáním za právnickou osobu. Rozdílem bude fakt, že osoby ve vedoucím postavení, které jednají jménem právnické osoby, mají postavení obdobné postavení člena statutárního orgánu. Vykonávají uvnitř právnické osoby řídicí činnost a zastupují právnickou osobu v pro ni významných záležitostech týkajících se její existence a činnosti. Takovými osobami mohou být např. likvidátor, opatrovník právnické osoby, nucený správce nebo jiný obdobný správce. Naopak osoby, které nejsou oprávněny jednat jménem právnické osoby, ale jsou rovněž osobami ve vedoucím postavení, jsou zástupci této právnické osoby. Jedná se o zastoupení přímé. Práva a povinnosti z jednání zástupce tak vznikají přímo zastoupenému, tj. právnické osobě. Zastoupení může vzniknout na základě zákona, smlouvy, soudního rozhodnutí, případně na základě jiné právní skutečnosti. Ať už zastoupení vznikne na základě jakéhokoliv právního titulu, zástupce musí mít právo právnickou osobu nejen zastupovat, ale také v ní rozhodovat či kontrolovat.¹⁵⁹

2.7.2 Sekundární subjekty podřaditelné pod § 8 odst. 1 písm. b) TOPO

V tomto ustanovení se opět vyskytuje osoba ve vedoucím postavení. Společně s osobou ve vedoucím postavení uvedenou v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) TOPO mají to, že působí

¹⁵⁶ DĚDIČ, Jan. § 8 Trestní odpovědnost právnické osoby. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GRIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. 199

¹⁵⁷ Úmluva Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi byla Českou republikou podepsána ve Štrasburku dne 2. května 2016.

¹⁵⁸ DĚDIČ, Jan. § 8 Trestní odpovědnost právnické osoby. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GRIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. 200

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 203

v rámci právnické osoby, tedy interně, a obě mohou vykonávat řídicí či kontrolní činnost (případně obě tyto činnosti). Rozdílné je pak oprávnění jednat navenek jménem právnické osoby či za právnickou osobu. Takové oprávnění mají pouze osoby ve vedoucím postavení uvedené v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) TOPO.¹⁶⁰

Osobami ve vedoucím postavení, které vykonávají řídicí činnost, mohou být členové vrcholných orgánů právnické osoby, např. valné hromady akciové společnosti, společnosti s ručením omezeným či členské schůze družstva.¹⁶¹

Příkladem osob ve vedoucím postavení, jež vykonávají kontrolní činnosti, pak mohou být členové zvláštních orgánů právnických osob specializovaných na kontrolní činnost. Takovými orgány jsou např. dozorčí rady, kontrolní komise, výbory pro audit atd.¹⁶²

Obě činnosti, tedy jak činnost řídicí, tak i činnost kontrolní, mohou vykonávat rovněž zaměstnanci v pracovním poměru. Zaměstnancem, který bude zastávat řídicí činnost, může být např. vedoucí určitého úseku právnické osoby.¹⁶³ Kontrolní činnost může být svěřena např. zaměstnanci interního auditu či oddělení compliance. Pokud by pak docházelo v rámci konkrétní právnické osoby k vyšetřování, bude orgány činné v trestním řízení zajímat skutečná náplň práce těchto zaměstnanců, včetně písemného popisu práce.¹⁶⁴ Samozřejmě i u zaměstnanců, jež jsou s právnickou osobou v pracovním poměru a vykonávají řídicí či kontrolní činnost, platí, že musí být osobami ve vedoucím postavení.

2.7.3 Sekundární subjekty podřaditelné pod § 8 odst. 1 písm. c) TOPO

Pro subjekty, které vykonávají rozhodující vliv na řízení právnické osoby a jejichž jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, je charakteristické, že stojí na rozdíl od subjektů uvedených v ustanovení § 8

¹⁶⁰ FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 46

¹⁶¹ DĚDIČ, Jan. § 8 Trestní odpovědnost právnické osoby. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GRIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. 207

¹⁶² FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 46

¹⁶³ DĚDIČ, Jan. § 8 Trestní odpovědnost právnické osoby. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GRIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. 207

¹⁶⁴ FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 46

odst. 1 písm. a) a b) TOPO vně právnické osoby. To znamená, že v ní nevykonávají žádnou funkci. I tak jsou ale tyto fyzické či právnické osoby schopny uplatnit svůj rozhodující vliv na řízení právnické osoby. V první řadě je nutné vymezit, co se takovým rozhodujícím vlivem rozumí.

Způsob, jakým je rozhodující vliv vykonáván, může být buď faktický či právní, přičemž není rozhodující, kterým z nich je rozhodující vliv vykonáván. Faktický vliv je uplatňován osobou, kterou k výkonu takového vlivu neopravňuje platný právní titul. Komentářová literatura uvádí jako příklad situaci, kdy určitá osoba využije osobního vztahu nebo informace k tomu, aby vydírala osobu, jež je statutárním orgánem nebo jeho členem.¹⁶⁵

Právní vliv je naopak uskutečňován na základě platného právního titulu, kterým může být např. podíl na právnické osobě či možnost disponovat hlasovacími právy.¹⁶⁶

Pro rozhodující vliv je charakteristické, že není představován jednorázovým, nahodilým rozhodnutím. Naopak by se mělo jednat o vliv dlouhotrvající, opakovaný, v jehož důsledku došlo ke spáchání trestného činu. Komentářová literatura dodává, že: „*Rozhodujícím vlivem na řízení lze rozumět takový stav, kdy o zásadních otázkách řízení není fakticky rozhodováno statutárním a výkonným orgánem právnické osoby, ale někým jiným.*“¹⁶⁷

Důležité je také poznamenat, že rozhodující vliv může být uplatňován i zprostředkovaně, tedy prostřednictvím osoby, která bude působit interně, tedy uvnitř právnické osoby.

S rozhodujícím vlivem na řízení právnické osoby se lze v praxi setkat především v oblasti podnikání, a to u obchodních společností v rámci tzv. podnikatelských seskupení. Rozlišují se tři základní stupně výkonu vlivu na obchodní korporaci.¹⁶⁸

Prvním stupněm je ovlivnění. Osobou, jež využije svého vlivu k rozhodujícímu a významnému profilování chování obchodní korporace, je tzv. vlivná osoba (ať už osoba fyzická či právnická) a osobou, jež je ovlivněna, je tzv. ovlivněná osoba, kterou je vždy obchodní korporace.

¹⁶⁵ DĚDIČ, Jan. § 8 Trestní odpovědnost právnické osoby. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GRIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. 208

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 208

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 209

¹⁶⁸ FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 47

Druhým stupněm je ovládání, které je formou vertikálního podnikatelského seskupení bez jednotného řízení a v němž ovládající osobou je osoba, která může v obchodní korporaci přímo či nepřímo uplatňovat svůj rozhodující vliv, a ovládanou osobou je obchodní korporace.

A konečně třetím a posledním stupněm je vrcholná forma podnikatelského seskupení, tj. koncern. Podstatou samotného koncernu je podrobení jedné nebo více osob (tzv. řízené osoby) jednotnému řízení jinou osobou či osobami (tzv. řídicí osoby). Jednotné řízení lze definovat jako vliv řídicí osoby na činnost řízené osoby sledující za účelem dlouhodobého prosazování koncernových zájmů v rámci jednotné politiky koncernu koordinaci a koncepční řízení alespoň jedné z významných složek nebo činností v rámci podnikání koncernu.¹⁶⁹

Důležité je dodat, že každé ovládání je současně ovlivnění a každý koncern je současně ovládaním.¹⁷⁰

Závěrem je nutné upozornit, že právně relevantní je vždy vliv s negativním důsledkem. Ve smyslu TOPO lze takovým důsledkem rozumět spáchání trestného činu právnickou osobou. Rozhodující vliv jednajícího subjektu musí být alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby. K tomu Dědič uvádí: „*Taková podmínka omezuje odpovědnost ovládané právnické osoby jen na případy, kdy ovládající osoba spáchá trestný čin v rámci své ovládající činnosti a zaviněný následek tohoto trestného činu přičitatelného ovládané právnické osobě bude v příčinné souvislosti s takovým ovládajícím jednáním.*“¹⁷¹

2.7.4 Terciální subjekty podřaditelné pod § 8 odst. 1 písm. d) TOPO

Jak bylo již v úvodu podkapitoly 2.7 řečeno, koncepce přičitatelnosti je u tzv. terciálních subjektů komplikovanější, než je tomu u subjektů sekundárních.

Nejprve je vhodné vymezit, kdo jsou tzv. terciální subjekty. Terciálními subjekty jsou zaměstnanci nebo osoby v obdobném postavení. K osobě zaměstnance a jeho práci lze uvést následující charakteristiky.

¹⁶⁹ Viz ustanovení § 80 odst. 2 ZOK

¹⁷⁰ FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 47

¹⁷¹ DĚDIČ, Jan. § 8 Trestní odpovědnost právnické osoby. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GRIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. 210

Zaměstnancem je fyzická osoba, která je v okamžiku spáchání trestného činu v pracovněprávním vztahu k právnické osobě. Právním titulem pro základní pracovněprávní vztahy přitom může být pracovní smlouva, pak se jedná o tzv. pracovní poměr, dohoda o provedení práce či dohoda o pracovní činnosti, což jsou tzv. dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr.¹⁷² Zcela zásadní je povaha práce, již zaměstnanec vykonává. Zaměstnanec musí vykonávat tzv. závislou práci. Tou se dle ustanovení § 2 odst. 1 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce (dále jen „ZP“), rozumí práce, která je vykonávána ve vztahu nadřízenosti zaměstnavatele a podřízenosti zaměstnance, jménem zaměstnavatele, podle pokynů zaměstnavatele, přičemž zaměstnanec tuto práci vykonává pro zaměstnavatele osobně.

Dalšími znaky závislé práce je, že vždy musí být vykonávána za mzdu, plat nebo odměnu za práci, na náklady a odpovědnost zaměstnavatele a v neposlední řadě musí být vykonávána na pracovišti zaměstnavatele, popřípadě na jiném dohodnutém místě.¹⁷³

Je velice důležité zmínit, že orgány činné v trestním řízení budou vždy zkoumat materiální povahu vztahu dané fyzické osoby k právnické osobě, nikoliv tu formální. Rozhodující tak nebude to, jaký název má smlouva, na jejímž základě vznikl právní vztah fyzické osoby k osobě právnické, ani to, jakým způsobem prezentují svůj vztah navenek. Jediné, co budou muset orgány činné v trestním řízení vždy v rámci předběžné otázky zkoumat, bude to, zda činnost fyzické osoby naplnila znaky závislé práce, či nikoliv.¹⁷⁴

Závěrem lze k osobě zaměstnance dodat, že se jím rozumí také tzv. vedoucí zaměstnanci ve smyslu ustanovení § 11 ZP, tzv. vedoucí zaměstnanci na vedoucím místě ve smyslu ustanovení § 73 odst. 3 ZP a tzv. státní zaměstnanci ve smyslu ustanovení § 6 zákona č. 234/2014 Sb., o státní službě.¹⁷⁵

Zaměstnanec však není jediným terciálním subjektem, jehož jednání lze právnické osobě za současného splnění dalších podmínek přičítat. Terciálním subjektem je také osoba v obdobném postavení, kterou může být např. člen družstva v pracovním poměru k družstvu, společník společnosti s ručením omezeným, který pracuje pro společnost na základě

¹⁷² Komentářová literatura uvádí, že se daná právní úprava uplatní i v případě tzv. faktického pracovního poměru. Pracovní smlouva či dohoda nebyly v tomto případě platně uzavřeny a pracovní poměr nebo jiný pracovněprávní vztah tak nebyl založen, nicméně i přesto zaměstnanec práci skutečně odvádí, je za ni odměňován, a reálně tak dochází k naplňování pracovní smlouvy či dohody.

¹⁷³ Viz ustanovení § 2 odst. 2 ZP

¹⁷⁴ FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 50

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 50-51

společenské smlouvy, zaměstnanec agentury práce či pracovníci, kteří pracují na základě tzv. švarcsystému.¹⁷⁶

Společnou podmínkou jak pro zaměstnance, tak osobu v obdobném postavení je spáchání protiprávního činu při plnění pracovních úkolů. Protiprávní jednání tak musí být učiněno v návaznosti na plnění pracovních povinností, tedy při výkonu práce nebo v bezprostřední souvislosti s ním. Není přitom významné, zda byl trestný čin spáchán přímo na pracovišti či mimo něj.

Tím, že je stanovena podmínka učinění protiprávního jednání při plnění pracovních úkolů, jsou vyloučeny excesy zaměstnanců, kteří by spáchali trestný čin v rámci své pracovní doby či na pracovišti, aniž by jejich protiprávní jednání mělo jakoukoliv souvislosti s prací vykonávanou pro danou právnickou osobu.¹⁷⁷

Aby mohlo dojít k přičtení protiprávního jednání zaměstnance či osoby v obdobném postavení právnické osobě a následně k vyvození její trestní odpovědnosti, musí dojít k naplnění jedné z tzv. objektivních podmínek. Tyto podmínky se dělí do dvou alternativních skupin, a to podmínky komisivní a podmínky omisivní.¹⁷⁸

K naplnění komisivní podmínky dojde, pokud je protiprávní čin zaměstnance či osoby v obdobném postavení spáchán na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až c) TOPO. Jednání zaměstnance či osoby v obdobném postavení na základě pokynu či rozhodnutí není jednáním učiněným z jejich vlastní iniciativy. Naopak pro schválení je typické, že zaměstnanec či osoba v obdobném postavení jedná z vlastní iniciativy a následně je takové jednání aprobováno orgánem právnické osoby či osobami uvedenými v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až c) TOPO.¹⁷⁹

Jakým způsobem je ale možné zajistit, aby zaměstnanci či osoby v obdobném postavení případně byli schopni prokázat, že jejich jednání bylo opravdu učiněno na základě výše

¹⁷⁶ DĚDIČ, Jan. § 8 Trestní odpovědnost právnické osoby. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GŘIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. 211-212

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 213

¹⁷⁸ FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 52

¹⁷⁹ DĚDIČ, Jan. § 8 Trestní odpovědnost právnické osoby. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GŘIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. 216

zmíněných podkladů? Komentářová literatura výstižně shrnuje, že je: „(...) *velmi důležité zajistit vedení řádného účetnictví, vyhotovování a uchovávání (archivace) všech dalších dokladů, zejména týkajících se zasedání a rozhodování statutárního orgánu, kontrolního orgánu a všech dalších orgánů právnické osoby.*“¹⁸⁰ Za předpokladu, že si právnická osoba vytvoří funkční vnitřní a zcela transparentní systém uchovávání informací, nemělo by být pro orgány činné v trestním řízení problém zjistit následující fakta:¹⁸¹

- kdo takové rozhodnutí v právnické osobě učinil
- co bylo jeho obsahem a
- komu bylo takové rozhodnutí určeno

Samotní zaměstnanci by pak měli být motivováni uchovávat všechny doklady a ostatní písemnosti a dodržovat spisové, skartační a archivační řády, neboť jen díky takovému chování a pečlivosti bude možné prokázat, že se nejednalo o trestněprávně relevantní jednání učiněné z jejich vlastní iniciativy.

Podmínky omisivní budou naplněny a právnické osobě bude možné přičíst trestný čin spáchaný zaměstnancem, pokud orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v § 8 odst. 1 písm. a) až c) TOPO neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení následkům spáchaného trestného činu nebo jejich odvrácení.¹⁸² Orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v § 8 odst. 1 písm. a) až c) TOPO tak byly nečinné, ačkoliv ve smyslu ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) TOPO činné být měly.

Z jiných právních předpisů, které ukládají právnickým osobám povinnost provést určitá opatření, lze uvést např. zákony o bezpečnosti práce, hygienické zákony, zákony o ochraně životního prostředí a mnoho dalších.¹⁸³

Opatření, která lze po právnické osobě spravedlivě požadovat, jsou kvůli použití neurčitěho pojmu „spravedlivě požadovat“ zahalena určitou abstrakcí. Nejen tímto neurčitým pojmem se zabývá kapitola 3 této práce, na kterou navazuje kapitola 4, která se zabývá

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 216

¹⁸¹ Tamtéž, s. 216

¹⁸² Ustanovení § 8 odst. 2 písm. b)

¹⁸³ DĚDIČ, Jan. § 8 Trestní odpovědnost právnické osoby. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GRIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. 217

samotnými opatřeními, která ve svém souboru vytváří tzv. compliance program. Tato podkapitola se tak nebude touto problematikou zabývat.

Závěrem je důležité upozornit, že v případě opomenutí některého z výše uvedených opatření je vždy nutné zkoumat, zda toto bylo v příčinné souvislosti s protiprávním činem zaměstnance. Pokud by ono opomenutí v takové příčinné souvislosti s trestným činem nebylo, trestný čin by nebylo možné právnické osobě přičíst, což by vedlo k absenci jednoho ze zákonných předpokladů její trestní odpovědnosti, a za trestný čin by při splnění všech podmínek individuální trestní odpovědnosti odpovídal pouze zaměstnanec jako fyzická osoba.¹⁸⁴

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 217

3 Může se právnická osoba vyvinít z trestní odpovědnosti?

Patrně největší pozornost ze všech přijatých novel TOPO přinesla novela provedená zákonem č. 183/2016 Sb., která nabyla účinnosti 1. 12. 2016. Za nejvýznamnější změny, které tato novela přinesla, lze považovat změnu koncepce věcné působnosti TOPO upravené v ustanovení § 7 TOPO a novinku v podobě pátého odstavce ustanovení § 8 TOPO. Právě ustanovením § 8 odst. 5 TOPO se bude tato kapitola zabývat.

Ustanovení § 8 odst. 5 TOPO zní: „*Právnická osoba se trestní odpovědnosti podle odstavců 1 až 4 zproští, pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odstavci 1 zabránila.*“

Až do přijetí zákona č. 183/2016 Sb., byly podmínky, které musí být ke vzniku trestní odpovědnosti právnické osoby kumulativně splněny, zcela jasné:

- musí se jednat o protiprávní čin, který vykazuje znaky trestného činu,
- tento trestný čin je spáchán v zájmu nebo v rámci činnosti právnické osoby, a to
- osobou uvedenou v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a), až d) TOPO a
- je právnické osobě přičitatelný ve smyslu ustanovení § 8 odst. 2 TOPO

Poté však došlo k přijetí tak silného nástroje, jako je možnost „vyvinění se z trestní odpovědnosti“, což vyvolalo a dodnes vyvolává mnoho otázek, které si kladou jak samotné právnické osoby, tak orgány činné v trestním řízení.

Ustanovení § 8 odst. 5 TOPO představuje další podmínku přičitatelnosti, v tomto případě ale podmínku negativní, kterou lze označit jako tzv. nepřičtení trestní odpovědnosti právnické osobě.¹⁸⁵

Odborná veřejnost se zde rozchází v názoru, zda vykládat toto ustanovení tak, že nejprve je nutné jednání orgánů či osob uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až d) TOPO právnické osobě ve smyslu § 8 odst. 2 TOPO přičíst, a následně teprve zkoumat možnost právnické osoby zprostit se¹⁸⁶ trestní odpovědnosti, či zda za předpokladu, že bude prokázáno, že právnická osoba skutečně vynaložila veškeré úsilí, které na ní lze spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až d)

¹⁸⁵ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace ustanovení § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. verejnazaloba.cz [online]. Publikováno 9. 11. 2020 [cit. 1. 12. 2022]. č. 1 SL 113/2020. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/ostatni-dokumenty/> s. 11

¹⁸⁶ Zákonodárce v ustanovení § 8 odst. 5 TOPO zvolil nevhodně termín „zprostit se“ namísto použití termínu „vyvinít se“. Více bude o této nevhodně zvolené terminologii pojednááno v podkapitole 3.1.1.

TOPO zabránila, trestní odpovědnost právnické osoby vůbec nevznikne. Dědič, který zastává právě tento názor, tedy že ke vzniku trestní odpovědnosti právnické osoby vůbec nedojde, argumentuje tím, že: „(...) zákonodárce měl na mysli „vyvinění“ či ještě přesněji „nepřičtení“ trestní odpovědnosti právnické osobě, což vyplývá z toho, že toto ustanovení používá dikci ...aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odstavci 1 zabránila.“¹⁸⁷ Na základě této argumentace pak dospívá Dědič k názoru, že: „V takovém případě trestní odpovědnost právnické osoby vůbec nevzniká, neboť nemůže být přičteno jednání některého z uvedených orgánů nebo některé z uvedených osob v § 8 odst. 1 písm. a) až d) (...)“¹⁸⁸

Bohuslav je názoru opačného, tedy že na základě ustanovení § 8 odst. 5 TOPO dojde k: „(...) následnému zproštění trestní odpovědnosti právnické osoby, poté, co bude trestní odpovědnost právnické osobě přičtena.“¹⁸⁹

Důležité je říci, že ustanovení § 8 odst. 5 TOPO není prvním exkulpačním ustanovením TOPO. Jak již bylo řečeno v podkapitole 2.7.4 právnické osobě nelze přičíst trestný čin spáchaný jejím zaměstnancem či osobou v obdobném postavení, pokud byl tento čin spáchan sice při plnění pracovních úkolů, ale na základě rozhodnutí, schválení či pokynu orgánu právnické osoby nebo osob uvedených v odst. 1 písm. a) až c), anebo proto, že tyto orgány či osoby neprovedly opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat.¹⁹⁰

Do konce listopadu roku 2016 tak byla možná exkulpace pouze v případě excesu „běžného“ zaměstnance či osoby v obdobném postavení uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 písm. d) TOPO v návaznosti na ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) TOPO. Počínaje 1. 12. 2016 je však možné, aby se právnická osoba vyvinila z trestní odpovědnosti založené protiprávním činem nejen zaměstnance či osoby v obdobném postavení, ale kteroukoliv osobou uvedenou v § 8 odst. 1 TOPO.¹⁹¹

¹⁸⁷ DĚDIČ, Jan. § 8 Trestní odpovědnost právnické osoby. In: ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GRIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3. s. 216

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 216

¹⁸⁹ BOHUSLAV, Lukáš. Compliance program a jeho východiska zejména v zahraniční praxi. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017. 288 s. ISBN 978-80-7502-205-9. s. 73

¹⁹⁰ Viz ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) TOPO

¹⁹¹ FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 58

Nabízí se tedy otázka, jaký je vztah mezi ustanovením § 8 odst. 2 písm. b) a ustanovením § 8 odst. 5 TOPO, které umožňují vyvinění právnické osoby.

Autoři odborných publikací se shodují, že ve vztahu k zaměstnancům se jedná o duplicitní právní úpravu, neboť pokud je trestný čin spáchán zaměstnancem při plnění pracovních úkolů, může se právnická osoba vyvinět z trestní odpovědnosti jak podle § 8 odst. 2 písm. b), tak podle § 8 odst. 5 TOPO.¹⁹² Ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) TOPO je považováno za speciální vůči ustanovení § 8 odst. 5 TOPO a v případě excesu zaměstnanců se použije přednostně před ustanovením § 8 odst. 5 TOPO, jež by mělo sloužit jako exkulpační důvod při excesu všech osob uvedených v § 8 odst. 1 TOPO.¹⁹³ Fenyk, Smejkal a Bílá pak v komentářové literatuře zdůvodňují duplicitu právní úpravy tím, že novela provedená zákonem č. 183/2016 Sb. byla prosazena jako poslanecká iniciativa bez koncepční novelizace souvisejících zákonných ustanovení.¹⁹⁴

3.1 Co lze znění ustanovení § 8 odst. 5 TOPO vytknout?

Dalo by se předpokládat, že pokud zákonodárce vytvoří tak zásadní trestněprávní úpravu, jako je obecný exkulpační důvod, bude její zpracování perfektní. Ustanovení § 8 odst. 5 TOPO bohužel představuje situaci zcela opačnou. Právní úpravu v něm obsaženou lze kritizovat nejen pro její terminologickou nepřesnost, ale také pro použití neurčitých pojmů, k nimž zákonodárce neposkytl výklad, což vede ke značným výkladovým, potažmo aplikačním problémům. Následující podkapitoly budou věnovány těmto nedostatkům. Názvy těchto podkapitol jsou záměrně formulovány jako otázky, neboť cílem každé jednotlivé podkapitoly je poskytnout přinejmenším uspokojivou odpověď.

3.1.1 Může se právnická osoba opravdu „zprostit“ trestní odpovědnosti?

Pokud právnická osoba vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možné spravedlivě požadovat, pak se trestní odpovědnosti zproští.

Zprostit se lze odpovědnosti objektivní, tedy odpovědnosti, která vznikne bez ohledu na zavinění. Příkladem objektivní odpovědnosti je např. odpovědnost právnické osoby za

¹⁹² Tamtéž, s.58

¹⁹³ ŠÁMAL, P.; ČENTÉŠ, J.; LÓRKO, J. Možnosti exkulpace pri vyvodzování trestnej zodpovednosti právnických osob v podmienkach Slovenskej republiky a Českej republiky. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017. 288 s. ISBN 978-80-7502-205-9. s. 56

¹⁹⁴ FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 58

přestupek. Použití nesprávné terminologie by tak mohlo mít za následek vyhodnocení trestní odpovědnosti právnických osob jako odpovědnosti objektivní, tedy odpovědnosti, v rámci které se zavinění vůbec nezkoumá. Takový závěr by ale byl zcela chybný, neboť jak již bylo v této práci řečeno, trestní odpovědnost je postavena na zásadě odpovědnosti za zavinění, a je tak odpovědností subjektivní. Přijetí ustanovení § 8 odst. 5 TOPO mělo vést ke zmírnění trestní odpovědnosti právnických osob, neboť umožnilo právnické osobě, jak již bylo popsáno výše, vyvinut se v širším počtu případů. Tím, že byl použit termín, jenž je spojen s odpovědností objektivní, by se však naopak mohlo zdát, že záměrem zákonodárce bylo trestní odpovědnost právnických osob zpřísnit.¹⁹⁵ Objektivní odpovědnost by byla ve vztahu k právnickým osobám přísnější v tom smyslu, že by k jejímu vyvození stačilo, že právnická osoba svým jednáním nesplnila povinnost stanovenou zákonem nebo na základě zákona uloženou. Přítomnost subjektivní stránky, tedy zavinění, u osob jednajících za právnickou osobu, jejichž jednání je právnické osobě přičitatelné, by byla v tomto případě zcela irelevantní. Zproštění se odpovědnosti by pak přicházelo v úvahu pouze na základě tzv. liberačních důvodů, které musí být přímo stanoveny zákonem, a to pouze za předpokladu, že by se nejednalo o případy tzv. absolutní objektivní odpovědnosti, u které, jak již napovídá její samotné označení, není liberace možná.

Jaký termín měl tedy zákonodárce použít, aby se dostalo tomu, že nejen trestní odpovědnost fyzických osob, ale rovněž trestní odpovědnost právnických osob je odpovědností subjektivní a nikoliv objektivní? Vhodným souslovím by bylo např. „vyvinut se“ z trestní odpovědnosti. Jelínek uvádí i další formulaci, a to že: „*právnické osobě nelze jednání určitých osob přičítat*“, což by dle jeho názoru odpovídalo i v zákoně použité terminologii.¹⁹⁶ Tato formulace by pak hezky korelovala s myšlenkou popsanou v úvodu kapitoly 3, tedy že za předpokladu, že právnická osoba skutečně vynaložila veškeré úsilí, které na ní lze spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až d) TOPO zabránila, nelze jí jednání těchto osob přičítat, a tudíž ani uvažovat o vzniku její trestní odpovědnosti.

Odpověď na otázku, jež je samotným nadpisem této podkapitoly, tedy zní: Právnická osoba se nemůže trestní odpovědnosti „zprostit“, zcela jistě se ale může z takové odpovědnosti „vyvinut“.

¹⁹⁵ JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 384 s. ISBN 978-80-7502-351-3. s. 210

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 211

3.1.2 Kde začíná a kde končí veškeré úsilí právnické osoby a co konkrétně lze na právnické osobě spravedlivě požadovat?

Nevhodně zvolená terminologie není jediným důvodem kritiky, která se na ustanovení § 8 odst. 5 TOPO snáší. Zákonodárce zde učinil další ne zcela pochopitelný krok. Možnost exkulpace právnické osoby postavil na neurčitých kritériích, k nimž neposkytl dostatečný výklad. Původní vládní návrh zákona č. 183/2016 Sb., který byl Poslanecké sněmovně předložen, nic o „vyvinění“ právnické osoby neobsahoval. Ustanovení § 8 odst. 5 TOPO bylo do vládního návrhu vloženo až návrhem poslanců ústavněprávního výboru Poslanecké sněmovny. Text tohoto poslaneckého návrhu tak neprošel ani Legislativní radou vlády, ani standardním mezirezortním připomínkovým řízením a neexistuje k němu ani důvodová zpráva. Právě tento poněkud nestandardní proces tvorby exkulpačního ustanovení může mít za následek ony nedokonalé formulace v jeho obsahu. A tím, že není k dispozici důvodová zpráva, nelze zjistit, co bylo pro poslance při tvorbě těchto formulací inspirací.¹⁹⁷

Neurčitými kritérii tedy jsou:

- „veškeré úsilí“, které na právnické osobě bylo možno
- „spravedlivě požadovat“

Formulaci „spravedlivě požadovat“ lze vytknout, že výraz „spravedlivě“ není pro trestní právo obvyklý, a bývá naopak používán více v oblasti soukromoprávní. Zákonodárce tuto formulaci použil nejspíše ke zdůraznění naléhavosti, nicméně lze souhlasit s tím, co uvádí Jelínek, tedy že pokud by zákonodárce vynechal výraz spravedlivě a jednalo by se tak „jen“ o „veškeré úsilí, které na ní lze požadovat“, naléhavost by formulaci nebyla. Navíc je vhodné zamyslet se nad tím, že ani v TOPO ani v jiném právním předpise přeci neexistuje nějaký požadavek, který je možné „nespravedlivě požadovat“.¹⁹⁸ Pokud už se zákonodárce rozhodne, že bude po adresátu právní normy něco požadovat, je zřejmé, že tak činí po právu, tedy v souladu s právními předpisy a právními principy. O spravedlnosti takového požadavku tak nelze pochybovat a výslovné uvedení oné spravedlnosti lze považovat za nadbytečné.

Jak již bylo v úvodu podkapitoly 3.1 řečeno, tato neurčitá kritéria mohou vyvolávat řadu výkladových, potažmo aplikačních problémů. Jako primární zdroje výkladu by mohly sloužit

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 212

¹⁹⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 384 s. ISBN 978-80-7502-351-3. s. 211

odborná literatura, oficiální doporučení ze strany orgánů činných v trestním řízení a dohledatelná rozhodovací činnost soudů.¹⁹⁹

Za jeden z takových zdrojů lze považovat velmi povedenou Metodiku Nejvyššího státního zastupitelství k aplikaci § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále jen „*Metodika NSZ*“), která může sloužit jako jakýsi průvodce touto právní úpravou, vést ke správnému výkladu a sjednocení praxe.²⁰⁰

Právě Metodika NSZ může pomoci k vymezení pojmu „veškeré úsilí“, pod kterým si lze představit opravdu téměř cokoliv, neboť zákonodárce nenaznačil, co se tímto slovním spojením rozumí, byť tak mohl učinit např. demonstrativním výčtem prostředků, které mohou ono „veškeré úsilí“ představovat. Nejvyšší státní zastupitelství pod tímto pojmem rozumí: „*Tvorbu, uplatňování a prosazování účinných opatření, jejichž smyslem je zvládnout existující a budoucí rizika vyvolávající, usnadňující nebo podporující páčání trestných činů, které mohou být právnické osobě přičítány (trestněprávní riziko), a tím zamezit spáchání trestného činu, resp. vyloučit nástup trestní odpovědnosti.*“²⁰¹ Taková opatření tvoří ve svém souhrnu obsah tzv. compliance programů, kterými se bude podrobně zabývat kapitola 4 této práce.

Budou taková opatření u všech právnických osob stejná? Již z účinných právních předpisů lze dovozovat, že variabilita právnických osob včetně jejich organizačních struktur je opravdu veliká. Lze si jen stěží představit, že stejná opatření bude mít rodinná firma vyrábějící domácí marmelády, realitní kancelář zabývající se prodejem nemovitostí, farmaceutická firma vyrábějící léčiva, banka či vysoká škola. Každá z těchto uvedených právnických osob bude mít jinou vnitřní organizační strukturu, jiný počet zaměstnanců, a především jiný předmět činnosti. A navíc nelze zapomenout na fakt, že bude na každé z těchto právnických osob, zda vůbec přijme rozhodnutí vynaložit úsilí k tomu, aby součástí jejího fungování byl účinný compliance program tvořený takovými opatřeními, která jí budou „ušitá na míru“ a která budou nejen formálně přijata, ale která budou především „uvedena v život“, tj. reálně implementována a kontrolována.

Fakt, že „veškeré úsilí“ je více než jen formální přijetí příslušných opatření, uvedl Vrchní soud v Praze ve svém usnesení ze dne 9. 3. 2017 vydaném pod sp. zn. 6 To 7/2017, když

¹⁹⁹ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 27

²⁰⁰ Tamtéž, s. 216

²⁰¹ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace ustanovení § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. verejnazaloba.cz [online]. Publikováno 9. 11. 2020 [cit. 7. 1. 2023]. č. 1 SL 113/2020. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/ostatni-dokumenty/>

konstatoval, že: „*Ač není pojem veškeré úsilí zákonodárcem vyložen, pouhým jazykovým výkladem je třeba dospět k závěru, že je to něco víc, než formální krok, tj. přijetí compliance programů, kodexů, etických pravidel atd., a jejich akceptace osobou, jejíž jednání se právnické osobě přičítá.*“ Pokud již zákonodárce poskytl právnické osobě takovou možnost, jako je vyvinění se z trestní odpovědnosti, jeho očekávání bylo takové, že podmínky, za nichž možnost vyvinění poskytuje, budou právnickou osobou naplňovány reálně, funkčně a smysluplně.²⁰² Požadavek uvést ona opatření „v život“ bude dále rozveden v kapitole 4 týkající se Compliance programů.

Další požadavek se týká obsahu těchto opatření. Co musí být jejich náplní, aby bylo možné říci, že taková opatření bylo možné na právnické osobě spravedlivě požadovat? Jaká jsou kritéria oné spravedlnosti? Fenyk, Smejkal a Bílá v komentářové literatuře uvádí, že tato kritéria mohou být např. právní, ekonomická, majetková či provozní.²⁰³ Je příhodné zde znovu zmínit usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 9. 3. 2017 vydané pod sp. zn. 6 To 7/ 2017, neboť v něm Vrchní soud nepřímou odpověděl na výše uvedené otázky, když konstatoval, že: „*Od právnické osoby, jež má složitou vnitřní strukturu, v případě podniku – má vysoký obrát a velký počet zaměstnanců, lze oprávněně požadovat vyšší míru úsilí (nemateriálního a materiálního) vynaloženého na ochranu právnické osoby samotné před protizákonným jednáním v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, kterého by se mohly dopustit osoby uvedené v § 8 odst. 1 TOPO, než v případě právnické osoby/podniku menších měřítek.*“ Kritéria oné spravedlnosti budou tedy u každé právnické osoby odlišná a bude na orgánech činných v trestním řízení, aby vyhodnotily, zda daná právnická osoba naplnila onen požadavek spravedlnosti a opravdu přijala opatření, která jí „byla ušitá na míru“. Takový závěr musí učinit na základě hodnocení důkazů podle svého vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu.²⁰⁴

Může se zdát, že jsou na právnické osoby kladeny v souvislosti s možností vyvinění se velké nároky. Právnická osoba musí v první řadě učinit rozhodnutí, zda vůbec daná opatření přijme. Pokud je její rozhodnutí kladné, musí si sama určit, co bude náplní těchto konkrétních opatření. Při této volbě by měla vycházet ze svých potřeb a vzít v potaz požadavky

²⁰² Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 9. 3. 2017, vydané pod sp. zn. 6 To 7/2017

²⁰³ FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 58

²⁰⁴ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 9. 3. 2017, vydané pod sp. zn. 6 To 7/2017

regulatorního prostředí²⁰⁵, obecné standardy a trendy v oblasti řízení a kontrolu regulatorních a operačních rizik aplikovatelných na činnosti právnické osoby.²⁰⁶ Práce, kterou právnická osoba vloží do toho, aby jí daná opatření byla „ušitá na míru“ a aby se jí povedlo uvést taková opatření „v život“, může být vnímána jako jakási daň právnické osoby za to, že jí zákonodárce umožnil exkulovat se v širším počtu případů, tj. nejen v případě § 8 odst. 2 písm. b) TOPO. Nicméně je třeba si uvědomit, že nikdo právnickou osobu nenutí tuto práci vynaložit. Cílem zákonodárce bylo motivovat právnické osoby k tomu, aby identifikovaly, analyzovaly a ošetřily svoji činnost. Ustanovení § 8 odst. 5 TOPO by pro právnické osoby nemělo představovat jakousi daň v podobě vynaloženého úsilí, ani hrozbu trestání, pokud takové úsilí vynaloženo nebude. To klíčové, co by mělo pro právnické osoby ustanovení § 8 odst. 5 představovat, je motivace. Motivace právnických osob učinit jejich veškerou činnost „in compliance“, tj. v souladu.

S výše uvedeným se již nezdá získání odpovědi na otázku, kde začíná a kde končí veškeré úsilí právnické osoby a co konkrétně lze na právnické osobě spravedlivě požadovat, nemožné. K jejímu definitivnímu získání by mohla pomoci hlediska použitelnosti § 8 odst. 5 TOPO, jež jsou vymezena v Metodice NSZ. Těmito hledisky je vymezen právní rámec, v němž se odehrává použitelnost tohoto ustanovení.

Lze rozlišovat hledisko funkční, materiální, časové, personální, potentní a procesní.

Hledisko funkční se váže na účel právnickou osobou přijatých opatření. Vynaložení veškerého úsilí, které lze na právnické osobě spravedlivě požadovat, by mělo být dle funkčního hlediska posuzováno právě ve vztahu k těmto opatřením. Účel těchto opatření může být preventivní, detekční a reakční. Preventivní účel by měla naplňovat taková opatření, která budou s to vyloučit, omezit a neutralizovat faktory, které by mohly vést ke spáchání protiprávního činu, jenž by byl právnické osobě přičítán. Opatření s detekčním účelem by měla umožnit právnické osobě takový protiprávní čin odhalit. A pokud již ke spáchání takového činu dojde, opatření s reakčním účelem by měla být orientována na zavedení a vynucování faktorů vedoucích k postihu tohoto činu.²⁰⁷

²⁰⁵ Zvýšené nároky mohou být stanoveny např. pro subjekty působící v odvětví bankovníctví, kapitálového trhu, zdravotnictví, energetiky, telekomunikací apod.

²⁰⁶ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace ustanovení § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *verejnazaloba.cz* [online]. Publikováno 9. 11. 2020 [cit. 7. 1. 2023]. č. 1 SL 113/2020. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/ostatni-dokumenty/> s. 12-13

²⁰⁷ Tamtéž, s. 14

To, že po každé právnické osobě bude spravedlivé požadovat odlišná opatření, zdůrazňuje hledisko materiální. Dle tohoto hlediska již ze samotné formulace slov „na ní bylo možné spravedlivě požadovat“ vyplývá nutnost hodnotit u každé právnické osoby její konkrétní poměry a možnosti. Vynaložení veškerého úsilí tak bude třeba posuzovat se zvýrazněním spravedlivého prvku, přičemž ona spravedlnost bude spočívat v zohlednění jedinečnosti každé jednotlivé právnické osoby.²⁰⁸

Hledisko časové vyjadřuje časový požadavek ve vztahu k učinění opatření. Za předpokladu, že právnická osoba nemá být trestně odpovědnou ve smyslu ustanovení § 8 odst. 5 TOPO, musí vynaložit veškeré úsilí, tj. učinit vhodná opatření, před spácháním trestného činu.²⁰⁹ Fakt, že samotná opatření musí být učiněna předtím, než se osoby, jejichž jednání je právnické osobě přičitatelné, dopustí trestného činu, vyplývá už ze samotné dikce formulace „aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odst. 1 zabránila“. Zabraňuje se něčemu předtím, než je to spácháno, nikoliv poté, co je takové trestné jednání učiněno.

Nicméně je třeba zmínit fakt, že pro právnickou osobou mohou mít význam také následná opatření. Díky nim mohou být splněny podmínky tzv. účinné lítosti dle § 11 TOPO. V trestním řízení mohou být zohledněna při úvaze o použití některého z odklonů a v neposlední řadě mohou být významné při soudní individualizaci sankce, potažmo při úvaze o druhu a výměře trestu. Svou roli mohou následná opatření sehrát také při podmíněném upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti, zákazu držení a chovu zvířat, zákazu plnění veřejných zakázek nebo účasti ve veřejné soutěži a zákazu přijímání dotací a subvencí.²¹⁰ Soud může podmíněně upustit od zbytku těchto trestů: „(...) *jestliže odsouzená právnická osoba v době výkonu trestu svou další činností prokázala, že dalšího výkonu tohoto trestu není třeba, zejména pokud doloží účinný soubor opatření zajišťujících dodržování právních norem a směřujících k předcházení trestné činnosti včetně provedených nápravných opatření vedoucích k zamezení rizika opětovného spáchání stejné nebo podobné trestné činnosti, za kterou byla odsouzena.*“²¹¹

O motivaci právnických osob nastavit i po spáchání trestného činu účinný compliance program zde není pochyb. Novelu TOPO provedenou zákonem č. 333/2020 Sb., která přinesla právnickým osobám včleněním ustanovení § 22a TOPO tuto možnost, tj. zkrácení uloženého trestu při splnění zákonem stanovených podmínek, lze vnímat velice pozitivně. Díky motivaci,

²⁰⁸ Tamtéž, s. 14-15

²⁰⁹ Tamtéž, s. 15

²¹⁰ Tamtéž, s. 16

²¹¹ Viz ustanovení §22a TOPO

kteřou mohou právnické osoby v podmíněném upuštění od výkonu zbytku trestu spatřovat, může dojít v mnoha případech k nastavení velmi efektivních compliance programů. Všechno zlé může být pro něco dobré. Zkušenost právnických osob s pácháním trestné činnosti a následným výkonem trestu se může pozitivně odrazit do vytvoření takových opatření, která budou s to splňovat preventivní, detekční i reakční účel. Jistota, že v budoucnu nedojde u těchto právnických osob k opětovnému páchání trestné činnosti, tak bude zase o něco vyšší.

Již několikrát bylo zmíněno, že ustanovení § 8 odst. 5 TOPO rozšířilo podmínku nepřičitatelnosti i na další osoby, a vztahuje se tak nejen na trestněprávní exces zaměstnance či osoby v obdobném postavení, ale také na osoby, jejichž jednání je právnické osobě přičítáno bez dalšího. Právě personální hledisko stanoví, že požadavek vynaložení veškerého úsilí, které lze na právnické osobě spravedlivě požadovat, je třeba posuzovat vzhledem k okruhu osob, které mohou spáchat protiprávní čin, který bude právnické osobě přičítán a za který bude trestně odpovědná.²¹²

Hledisko potentní vyjadřuje něco, co již bylo v této podkapitole řečeno a co je pro opatření právnických osob klíčové. Opatření musí být právnické osobě přímo šitá na míru. Pouze taková opatření budou způsobilá zabránit trestné činnosti, a splnit tak účel, kvůli kterému byla přijata. Při tvorbě takových opatření by dle Metodiky NSZ mělo být bráno v úvahu kritérium vhodnosti a kritérium přiměřenosti. Kritérium vhodnosti určuje, zda je příslušné opatření způsobilé dosáhnout zamýšleného cíle. To, nakolik potřeba existence příslušného opatření odpovídá situaci u dané právnické osoby, určuje kritérium přiměřenosti. V rámci obou těchto kritérií doporučuje Metodika NSZ zohlednit zejména formu, strukturu a velikost právnické osoby, předmět zaměření a délku její činnosti, její aktivity, produkty a služby a dále trhy, na kterých právnická osoba působí, počet, složení a řízení zaměstnanců a dalších odpovědných pracovníků právnické osoby, včetně jejich znalostí a dovedností.²¹³ Vzhledem k tomu, že rozsah trestní odpovědnosti je nyní stanoven široce a právnická osoba může být trestně odpovědná za téměř všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části TZ s výjimkou trestných činů uvedených v negativním výčtu ustanovení § 7 TOPO, jsou analýza rizik výskytu trestné činnosti a následné přijetí odpovídajících opatření velmi důležité.

²¹² NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace ustanovení § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *verejnazaloba.cz* [online]. Publikováno 9. 11. 2020 [cit. 7. 1. 2023]. č. 1 SL 113/2020. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/ostatni-dokumenty/> s. 16-17

²¹³ Tamtéž, s. 18

Posledním hlediskem je hledisko procesní. Význam tohoto hledisko již v této podkapitole také zazněl, a to v souvislosti s potřebou nemít daná opatření sepsaná pouze na papíře, ale uvést je v reálný život. Právnícká osoba by měla vyvíjet kontinuální aktivitu a nezaujmout statický postoj. Přijatá opatření by měla implementovat, kontrolovat, vynucovat, hodnotit a aktualizovat. Zda takové kroky právnícká osoba činí, může být zkoumáno například pomocí metody PDCA, tedy tzv. Demingova cyklu. Tento cyklus se skládá ze čtyř kroků:

- 1) „*plan*“ – naplánuj
- 2) „*do*“ – udělej
- 3) „*check*“ – zkontroluj
- 4) „*act*“ – jednej

Pokud bude právnícká osoba neustále a svědomitě opakovat tyto čtyři kroky, bude se zdokonalovat při samotné tvorbě opatření a jejich následné implementaci a bude schopna promptně reagovat i na potřebu jejich případných změn.²¹⁴

Díky výkladu odborné veřejnosti a pohledu do zahraničí se brzy začaly rýsovat jasné představy o tom, co zákonodárce myslel tím „veškerým úsilím“, které bylo možno na právnícké osobě spravedlivě požadovat, aby zabránila spáchání trestného činu. Ustanovení § 8 odst. 5 TOPO otevřelo prostor pro využití compliance programů.

²¹⁴ Tamtéž, s. 19

4 Compliance programy

Pokud by byl laik dotázán, co rozumí pod spojením compliance program, zřejmě by jeho první myšlenka vedla ke snaze si slovo compliance přeložit. Právě překlad je ideálním začátkem této kapitoly, která se bude zabývat tím, co vůbec jsou compliance programy, vývojem problematiky compliance z globálního pohledu, interdisciplinární povahou compliance programů, tvorbou a implementací compliance programů, compliance oddělením a funkcí compliance officera, compliance programem farmaceutické společnosti TEVA a v samotném závěru zhodnocením compliance programu z pohledu orgánů činných v trestním řízení.

Compliance je pojem, který nevznikl jako termín spojený s trestním právem, neboť původem tento pojem není ani termínem právním, ale termínem, který vznikl jako součást podnikatelské korporátní činnosti. Vychází z anglického slova „*comply*“, což lze přeložit jako dodržovat nebo jednat v souladu.²¹⁵ Ano, právě soulad je to hlavní, co by měly compliance programy zajistit. Soulad musí být „více vrstevnatý“. Požaduje se nejen soulad s obecně závaznými právními předpisy, ale také například s vnitřními předpisy či etickými standardy. Dle Sýkory: „*Zavedení compliance programu ve společnosti tak s sebou nese nejen právní rovinu, tedy zajištění legálnosti činnosti společnosti, představuje rovněž jasnou deklaraci (dovnitř i navenek) vůle společnosti dodržovat etické a morální standardy podnikání.*“²¹⁶

Vhodný český ekvivalent pro compliance program doposud nalezen nebyl, a proto se v českém odborném i laickém prostředí používá tento anglicismus. Odborná literatura tento jakýsi „souladný“ či „řídící a kontrolní“ program právnické osoby definuje jako: „*Zajištění souladu mezi společností vykonávanou (podnikatelskou) činností a obecně závaznými právními i jinými předpisy (včetně předpisů interních) a etickými standardy.*“²¹⁷

Smyslem compliance programu je dle odborné literatury: „*(...) podchycení a analýza některých závazných pravidel regulujících činnost podnikatele (obchodní korporace – společnosti) a jejich následná implementace do vnitřních postupů a procesů obchodního závodu tak, aby bylo zajištěno v maximální možné míře legální a etické podnikání.*“²¹⁸ Za předpokladu,

²¹⁵ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 11

²¹⁶ Tamtéž, s. 12

²¹⁷ Tamtéž, s. 11

²¹⁸ Tamtéž, s. 11

že budou takové postupy právníkem osobou dodržovány, eliminují se či se alespoň sníží podnikatelská rizika, mezi která zcela jistě patří i rizika trestněprávní.²¹⁹

Vzhledem k tomu, že pojem compliance byl dříve, než se začal užívat jako synonymum pro soulad s právním řádem, spjat především s pravidly podnikatelské činnosti, by se nyní mohlo zdát, že se compliance pravidla uplatní pouze v případě podnikajících právnických osob. Takový dojem je ale mylný, neboť compliance pravidla hrají významnou roli i v neziskovém a veřejném sektoru.²²⁰

Předtím, než bude popsán vývoj pravidel compliance je nutné upozornit, že se lze také setkat s tzv. compliance management systémem. Tento pojem se důsledně používá např. v mezinárodních standardech ISO. Naopak metodický pokyn Ministerstva spravedlnosti USA pracuje s pojmem compliance program.²²¹

Naše odborná literatura užívá oba tyto pojmy. Fenyk, Smejkal a Bílá hovoří v komentářové literatuře o compliance management systému.²²² Stejně tak Metodika NSZ, která compliance management systém vymezuje jako: „(...) *pokročilý systém zajišťující dodržování závazných právních norem, regulatorních požadavků, odvětvových standardů, smluvních a dalších dobrovolně přijatých povinností včetně etických, uplatňovaných v souvislosti s výkonem činnosti právníké osoby.*“²²³, přičemž compliance program může být dle metodiky součástí compliance management systému.

²¹⁹ SCHENKOVÁ, Kateřina; LASÁK, Jan a kolektiv. *Compliance v podnikové praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 460 s. ISBN 978-80-7400-668-5. s. 3

²²⁰ NÁHLOVSKÁ, L. Význam etického kodexu pro trestněprávní compliance. *advokatnidenik.cz* [online]. Publikováno 16. 1. 2020 [cit. 19. 1. 2023]. Dostupné na: <https://advokatnidenik.cz/2020/01/16/vyznam-etickeho-kodexu-pro-trestnepravni-compliance/>

²²¹ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace ustanovení § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *verejnazaloba.cz* [online]. Publikováno 9. 11. 2020 [cit. 19. 1. 2023]. č. 1 SL 113/2020. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/ostatni-dokumenty/> s. 22

²²² FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 217

²²³ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace ustanovení § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *verejnazaloba.cz* [online]. Publikováno 9. 11. 2020 [cit. 19. 1. 2023]. č. 1 SL 113/2020. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/ostatni-dokumenty/> s. 22

Termín compliance program pak užívá např. Schenková, Lasák a kol. v monografii *Compliance v podnikové praxi*²²⁴ nebo Hurychová a Sýkora v právní monografii *Compliance programy (nejen) v České republice*.²²⁵

Při bližším srovnání compliance management systému a compliance programu lze dospět k závěru, že obsahově jde o tytéž instituty co do své povahy.²²⁶ Stěžejní je tedy obsah těchto institutů, nikoliv jejich formální pojmenování. Tento názor ostatně zastává sama Metodika NSZ, když uvádí, že: „*CMS je sestaven jako soubor vzájemně propojených systémových, personálních a organizačních opatření a nástrojů, které jsou zavedeny za účelem minimalizace rizik protiprávního jednání, aniž by musel být takto formálně pojmenován (...)*“²²⁷

Vzhledem k tomu, že kolébkou problematiky compliance jsou Spojené státy americké, ve kterých se, jak bylo již výše v souvislosti s metodickým pokynem ministerstva spravedlnosti USA řečeno, používá termín compliance program, bude v této práci používán tento pojem.

4.1 Vývoj problematiky compliance z globálního pohledu

Nebude asi překvapením, že historicky první regulace v oblasti compliance byla v oblasti protikorupční compliance. Právě hospodářská kriminalita je pro právnické osoby nejtypičtější protiprávní činností.

Ve Spojených státech amerických byl v roce 1977 přijat zákon o zahraničních korupčních praktikách, tzv. „*Foreign Corrupt Practices Act*“ (dále jen „*FCPA*“). Tento zákon obecně zakazuje poskytování úplatků zahraničním úředníkům za účelem získání nebo udržení obchodu. Specifický je tím, že je aplikovatelný exterritoriálně, tj. lze podle něj postihovat rovněž skutky, které se staly mimo Spojené státy americké.²²⁸ Příkladem jeho exterritoriální aplikace je jedna z nejznámějších korupčních kauz vůbec, a to kauza německé společnosti Siemens. Americké ministerstvo spravedlnosti obvinilo společnost Siemens, že v letech 2001 až 2007 dávala úplatky a snažila se pozměňovat účetní výkazy. Nedělo se tak ale pouze ve Spojených státech amerických. Společnost Siemens si pomocí korupce zajišťovala zakázky po celém

²²⁴ SCHENKOVÁ, Kateřina; LASÁK, Jan a kolektiv. *Compliance v podnikové praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 460 s. ISBN 978-80-7400-668-5.

²²⁵ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0.

²²⁶ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace ustanovení § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *verejnazaloba.cz* [online]. Publikováno 9. 11. 2020 [cit. 19. 1. 2023]. č. 1 SL 113/2020. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/ostatni-dokumenty/> s. 22

²²⁷ Tamtéž, s. 22

²²⁸ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 4

světě. Společnost Siemens nakonec uzavřela s americkým ministerstvem spravedlnosti a Komisí pro cenné papíry a burzu dohodu, která byla následně potvrzena soudem. Na základě protikorupční regulace FCPA byla společnosti Siemens uložena pokuta ve výši 800 miliónů dolarů.²²⁹

Dle FCPA lze uvést tzv. „5 elements of FCPA“, tedy 5 základních znaků úplatkářství. Podle FCPA je tedy nelegální:²³⁰

- 1) poskytnout, přislíbit, nabídnout nebo schválit poskytnutí peněžitého či nepeněžitého daru (či čehokoli jiného hodnotného),
- 2) přímo nebo nepřímo,
- 3) jakémukoliv zahraničnímu (veřejnému) činiteli,
- 4) za účelem jeho ovlivňování nebo navádění ke zneužití veřejné funkce,
- 5) s cílem získat nebo udržet si obchodní výhodu.

Pokuty, které mohou být společnostem na základě FCPA uloženy, se pohybují v řádech miliónů dolarů.²³¹ Právě hrozba takto vysokých sankcí mohla být zcela jistě příčinou toho, že prvními compliance programy byly tzv. „anti-bribery“ compliance programy, tedy programy, jež do společností zaváděly především protikorupční opatření.

FCPA není však jediným zákonem s exteritoriálními účinky. Společnosti, které se aktivně účastní mezinárodního obchodu, jsou součástí mezinárodních koncernů či je u nich dán jiný mezinárodní prvek, musí při tvorbě svých compliance programů, potažmo při své činnosti pamatovat na další zákon z protikorupční legislativy, a to britský „Bribery Act 2010“ (dále jen „BA“).²³² Tento britský protikorupční zákon z roku 2010 je ve světě považován za nejprísnejší antikorpční legislativní počin. Na rozdíl od FCPA postihuje BA nejen aktivní úplatkářství, ale také úplatkářství pasivní. Peněžité sankce, které lze na základě BA uložit, jsou neomezeně vysoké. Vzhledem k tomu, že Úřad pro odhalování závažné trestné činnosti („*Serious Fraud Office*“) může postihnout korupční jednání právnických osob kdekoli ve světě, a to i za předpokladu, že sice jsou právnické osoby registrovány mimo Velkou Británii, ale podnikatelskou činnost nebo alespoň její část provádí na jejím území, měly by přijetí účinných

²²⁹ ZPRAVODAJSTVÍ ČTK. Siemens zaplatí 800 miliónů USD za urovnání obvinění z korupce. *Finance.cz* [online]. Publikováno 15. 12. 2008 [cit. 19. 1. 2023]. Dostupné na: <https://www.finance.cz/zpravy/finance/203046-siemens-zaplati-800-milionu-usd-za-urovnani-obvineni-z-korupce/>

²³⁰ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 107

²³¹ Tamtéž, s. 107

antikorupčních opatření zvážit např. i české právnické osoby aktivně působící ve Velké Británii, a vyvarovat se tak případného tvrdého postihu dle BA.²³³

K oběma výše zmíněným zákonům jsou vydávány příručky, tzv. „*guidelines*“, které mají společnostem pomoci nastavit takové compliance programy, které budou zajišťovat soulad s protikorupční legislativou a budou tou nejefektivnější prevencí zabraňující páchání korupce. K americkému FCPA vydalo v roce 2012 americké ministerstvo spravedlnosti společně s Komisí pro cenné papíry a Burzu tzv. „*Resource Guide to the U. S. Foreign Corrupt Practices Act*“. Ve stejném roce vydalo britské ministerstvo spravedlnosti obdobnou příručku k britskému protikorupčnímu zákonu BA, a to: „*The bribery act 2010: Guidance to help commercial organisations prevent bribery*“.

Compliance programy začaly společnosti ve Spojených státech amerických hojněji přijímat v roce 2002, a to po přijetí amerického zákona o reformě účetnictví veřejných společností a o ochraně investorů, tzv. „*Public Company Accounting Reform and Investor Protection Act*“ též „*The Sarbanes-Oxley Act*“. Přijetí tohoto zákona bylo reakcí na účetní skandály velkých amerických společností. Nová právní úprava měla napomoci ke zlepšení regulace účetních postupů a auditů amerických kótovaných společností. Společnostem, jejichž cenné papíry byly obchodovány na americké burze, byla stanovena povinnost přijmout etický kodex závazný pro vrcholnou exekutivu. „*The Sarbanes-Oxley Act*“ byl progresivní i v další oblasti. Jako jeden z prvních zákonů stanovil detailnější pravidla „*whistleblowingu*“.²³⁴

Etické kodexy a pravidla „*whistleblowingu*“ jsou poměrně častou součástí compliance programů. Nicméně je pozoruhodné, že právní úpravy některých států stanoví společnostem přímo povinnost tyto instituty přijmout a začlenit do jejich každodenního fungování. Právě pro americkou legislativu je příznačný přístup, který společnostem neumožňuje nereflektovat zákonné požadavky a postavit do popředí specifické potřeby společnosti. Zatímco evropský přístup vystihuje pravidlo „*comply or explain*“, které by se dalo přeložit jako „dodržujte nebo vysvětlete“, americký přístup spíše vystihuje pravidlo „*comply or die*“ nebo také „*comply or be punish*“, které odráží tvrdý přístup a nemožnost odchýlení se od zákonné regulace a lze ho přeložit jako „dodržujte nebo buďte potrestáni“.²³⁵

²³³ Tamtéž, s. 106-107

²³⁴ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 2 a s. 246

²³⁵ Tamtéž, s. 246

Výjimka však potvrzuje pravidlo. I v evropské právní regulaci se lze setkat se zákonem, který výslovně ukládá společnostem povinnost implementovat protikorupční compliance program, který zahrnuje nejen etický kodex a pravidla „*whistleblowingu*“, ale také řadu dalších nástrojů tvořících compliance program, a to např. pravidla „*risk assesmentu*“, „*due diligence*“ třetích stran, vzdělávání klíčových zaměstnanců a vedení společnosti atd. Tímto zákonem je francouzský protikorupční zákon „*Sapin 2*“. Specifický je tento francouzský zákon také tím, že k vyvození odpovědnosti společnosti není nutné, aby společnost spáchala trestný čin úplatkářství, ale postačí, že nepřijala vhodný protikorupční compliance program.²³⁶

Od roku 1998, kdy byl v Austrálii přijat první standard, jsou compliance programy předmětem standardizace. Mezinárodní organizace pro normalizaci, označovaná jako ISO, se zabývá tvorbou mezinárodních norem, které vydává pod stejnojmenným označením, tedy ISO. O těchto normách sama organizace říká, že jsou: „*(...) destilovanou moudrostí lidí, kteří mají odborné znalosti v daném oboru a znají potřeby organizací, které zastupují – lidí jako jsou výrobci, prodejci, kupující, zákazníci, obchodní asociace, uživatelé či regulující orgány.*“²³⁷ Na tvorbě mezinárodních norem ISO pracují odborníci z celého světa, z několika různých oborů. Cíl mají všichni tito odborníci stejný. Vytvořit normy, které budou jakýmsi vzorcem popisujícím nejlepší způsob, jak něco udělat.

Mezinárodní organizace pro normalizaci používá termín compliance management systém, proto bude pro tentokrát použit tento namísto termínu compliance program.

Do roku 2021 byla platná norma „*ISO 19600:2014 compliance management systems – Guidelines*“, která byla vůbec prvním mezinárodním standardem zaměřeným na oblast compliance. Od roku 2021 má však tato norma svého nástupce, a to normu „*ISO 37301:2021 compliance management systems – Requirements with guidance for use*“. Základní rozdíl mezi oběma normami je ten, že ISO 37301 je normou typu A, což znamená, že její implementaci lze certifikovat. Pokud společnost zavede opatření, procesy a mechanismy, které ISO 37301 závazně a jasně formuluje, může společnost deklarovat, že splňuje vysoké kvalitativní požadavky na její compliance management systém. Úspěšná certifikace může posílit postavení společnosti nejen v očích orgánů činných v trestním řízení, ale také v obchodních vztazích, kde může být obchodními partnery vnímána jako symbol důvěryhodnosti. Nemluvě o tom, že

²³⁶ Tamtéž, s. 108-109

²³⁷ INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION. ISO standards are internationally agreed by experts. *ISO.org* [online]. [cit. 22. 1. 2023]. Dostupné na: <https://www.iso.org/standards.html>

compliance management systém dosahující takových kvalit je zcela nepochybně i konkurenční výhodou. ISO 19600 byla naopak normou typu B, což znamená, že byla jen jakýmsi doporučením a vodítkem, a tudíž se ani nepředpokládala její následná certifikace.²³⁸

Je zcela logické, že pokud již společnost vynaloží úsilí k tomu, aby vytvořila takový compliance management systém, který bude splňovat nejen všechna doporučení, ale také všechny požadavky, chce následně získat jakési „ocenění“ za všechnu tu energii, čas a nepochybně i finance, které do takové tvorby vložila. Důvodem přijetí nové ISO normy tak byly zcela bezpochyby i hlasy společností soukromého sektoru volající po možnosti certifikace.²³⁹

Zrod compliance programů je tedy spojován s rozmachem protikorupční legislativy. Brzy se však začalo ukazovat, že činnost právnických osob je natolik různorodá, že k zabezpečení jejich řádného fungování by měly být compliance programy schopné prostřednictvím svých nástrojů zajistit soulad nejen s protikorupční legislativou, ale s právní úpravou řady dalších právních odvětví.

4.2 Interdisciplinární povaha compliance programů

Považovat compliance programy za nástroje, které se soustředí čistě na rizika spojená s trestněprávní odpovědností právnických osob, by bylo chybou. Právnickým osobám nehrozí pouze sankce stanové trestním právem. Činnost právnických osob může být regulována právními úpravami napříč několika právními odvětvími. Na tuto interdisciplinární povahu právnických osob se adaptovaly i compliance programy a při jejich řádné tvorbě, implementaci a následném zajištění jejich fungování a vynucování jsou schopné předejít či alespoň minimalizovat rizika napříč právními odvětvími.

4.2.1 Compliance programy a soutěžní právo

Jádro podnikových compliance programů představuje vedle práva trestního právo soutěžní. Pravidla na ochranu hospodářské soutěže jsou upravena na úrovni primárního unijního práva, a to v čl. 101 a násl. Smlouvy o fungování Evropské unie. Vnitrostátní právní

²³⁸ SCREENING SOLUTIONS. Král je mrtev, ať žije král! Po ISO 19600 přichází ISO 37301. *screening-solutions.com* [online]. Publikováno 9. 10. 2019 [cit. 22. 1. 2023]. Dostupné na: <https://www.screening-solutions.com/kral-je-mrtev-at-zije-kral-po-iso-19600-prichazi-iso-37301-376>

²³⁹ SCREENING SOLUTIONS. ISO 37301 – Nový mezinárodní standard pro váš compliance management systém. *screening-solutions.com* [online]. Publikováno 15. 4. 2021 [cit. 22. 1. 2023]. Dostupné na: <https://www.screening-solutions.com/iso-37301-novy-mezinarodni-standard-pro-vas-compliance-management-system>

úprava hospodářské soutěže je pak obsažena v zákoně č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže a o změně některých zákonů. Porušení soutěžněprávních ustanovení postihují tvrdé sankce, které mohou mít pro právnické osoby jakožto soutěžitele²⁴⁰ mnohdy až likvidační účinky. Compliance programy by měly zabezpečit, aby k takovým porušením nedocházelo, a pokud již k takovým porušením dojde, aby na ně bylo adekvátně reagováno. To mohou compliance programy učinit mimo jiné prostřednictvím jasných a přehledných pravidel a efektivních strategií, které budou určovat, jakým způsobem musí právnická osoba postupovat v případě vyšetřování a řízení před soutěžními úřady.²⁴¹ Úřad pro ochranu hospodářské soutěže, jehož posláním je zajistit takové fungování trhů, které budou v souladu s pravidly hospodářské soutěže, a který zasahuje proti praktikám, které hospodářskou soutěž narušují²⁴², přímo deklaroval, že: „(...) si je vědom důležitosti prevence v soutěžní oblasti a rozhodl se proto v tomto směru nově začít oceňovat snahu soutěžitelů o předcházení možnému narušování hospodářské soutěže. Úřad v tomto směru hodlá nově i při ukládání sankcí zohledňovat snahu soutěžitelů nastavit vnitřní pravidla fungování společností tak, aby v nich bylo dodržováno soutěžní právo prostřednictvím tzv. compliance programů.“²⁴³ Úřad pro ochranu hospodářské soutěže dostal svým slovům a poprvé v historii vzal při stanovování výše pokuty v úvahu, že soutěžitel zavedl compliance program. Konkrétně se jednalo o případ společnosti Z – TRADE s. r. o., která porušila zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže a o změně některých zákonů i unijní soutěžní právo tím, že uzavírala zakázané dohody o přímém určení cen pro další prodej produktu.²⁴⁴ Důležité je dodat, že Úřad pro ochranu hospodářské soutěže nepovažuje existenci compliance programu za polehčující okolnost bez dalšího.

²⁴⁰ Soutěžitelem se dle ustanovení § 2 odst. 1 zákona č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže a o změně některých zákonů, rozumí fyzické a právnické osoby, jejich sdružení, sdružení těchto sdružení a jiné formy seskupování, a to i v případě, že tato sdružení a seskupení nejsou právnickými osobami, pokud se účastní hospodářské soutěže nebo ji mohou svou činností ovlivňovat, i když nejsou podnikateli.

²⁴¹ SCHENKOVÁ, Kateřina; LASÁK, Jan a kolektiv. *Compliance v podnikové praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 460 s. ISBN 978-80-7400-668-5. s. 108

²⁴² Takovými praktikami jsou např. kartelové dohody, zneužití dominantního postavení aj.

²⁴³ ÚŘAD PRO OCHRANU HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE. Zohlednění compliance programu. *uohs.cz* [online]. [cit. 22. 1. 2023]. Dostupné na: <https://www.uohs.cz/cs/hospodarska-soutez/zakazane-dohody/zohledneni-compliance-programu.html>

²⁴⁴ TISKOVÉ ODDĚLENÍ ÚOHS. Pokuta pro distributora aroma svíček, úřad poprvé poskytl slevu za compliance program. *uohs.cz* [online]. Publikováno 21. 9. 2022 [cit. 22. 1. 2023]. Dostupné na: <https://www.uohs.cz/cs/informacni-centrum/tiskove-zpravy/hospodarska-soutez/3404-pokuta-pro-distributora-aroma-svicek-urad-poprve-poskytl-slevu-za-compliance-program.html>

Aby došlo k jeho zohlednění, musí být splněny následující podmínky:²⁴⁵

- dostatečnost samotného compliance programu vzhledem k velikosti, tržní síle daného soutěžitele a typu trhu, na kterém působí,
- úspěšné využití procedury narovnání a/nebo Leniency programu²⁴⁶ Úřadu v řízení před Úřadem a zároveň,
- že v případě již zavedeného compliance programu docházelo k protisoutěžnímu jednání bez vědomí statutárních orgánů či managementu daného soutěžitele.

4.2.2 Compliance programy a pracovní právo

Dalším právním odvětvím, se kterým přicházejí právnické osoby denně do kontaktu, je právo pracovní. Zaměstnanci jsou nedílnou součástí většiny společností. Dalo by se říci, že obecně jsou vztahy společností a jejich zaměstnanců postaveny na jakési vzájemné potřebnosti. Společnosti potřebují své zaměstnance, neboť právě oni je „uvádějí v život“, tj. podílejí se na výkonu jejich činnosti, na naplňování účelu, pro který byly zřízeny. Zaměstnanci zase potřebují společnosti kvůli pracovním místům, jež pro ně vytvářejí. Výsledkem těchto vzájemných potřeb jsou pracovněprávní vztahy.

Regulace pracovněprávních vztahů je tím, na co by měly společnosti část svých compliance programů zaměřit. Compliance programy by měly napomoci k dodržování této právní regulace, a to nejen společnostmi jakožto zaměstnavateli, ale rovněž samotnými zaměstnanci, kteří by měli být zařazeni do nejrůznějších postupů, mechanismů a procesů zajišťujících korporátní compliance.²⁴⁷

Ta část compliance programů, jež bude „pokrývat“ oblast pracovního práva, by měla působit oboustranně. To znamená, že by měla nejen definovat určitá pravidla, která stanoví, jak se mají zaměstnanci k sobě navzájem chovat či jakým způsobem by měli reprezentovat společnost navenek, ale také by měla zajistit to, že společnost bude dodržovat zákonnou ochranu zaměstnanců. Zaměstnanci jsou považováni za slabší smluvní stranu. To dokládá nejen

²⁴⁵ ÚŘAD PRO OCHRANU HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE. Zohlednění compliance programu. *uohs.cz* [online]. [cit. 22. 1. 2023]. Dostupné na: <https://www.uohs.cz/cs/hospodarska-soutez/zakazane-dohody/zohledneni-compliance-programu.html>

²⁴⁶ Leniency program je nástroj, který byl vytvořen antimonopolními úřady a který má napomoci efektivnímu boji s kartely. Jeho podstatou je možnost účastníka kartelu informovat Úřad o existenci kartelové dohody, poskytnout mu nové informace, které umožní vést správní řízení a prokázat kartel nebo výrazně přispět k probíhajícímu vyšetřování. Pokud takovou možnost účastník využije, vyvázne zcela bez pokuty či dosáhne jejího výrazného snížení.

²⁴⁷ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 171

ustanovení § 4a ZP, podle něhož: „*Odchylná úprava práv nebo povinností v pracovněprávních vztazích nesmí být nižší nebo vyšší, než je právo nebo povinnost, které stanoví tento zákon nebo kolektivní smlouva jako nejméně nebo nejvýše přípustné*“, ale řada dalších kogentních ustanovení tohoto zákona.

Projevem ochrany zaměstnanců je rovněž široké kontrolní oprávnění Státního úřadu inspekce práce a jeho oblastních inspektorátů.²⁴⁸ Předmětem kontroly je dodržování povinností, jež pro zaměstnavatele vyplývají ze ZP a z řady dalších právních předpisů. Těmito předpisy jsou např. zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, zákon č. 309/2006 Sb., kterým se upravují další požadavky bezpečnosti a ochrany zdraví při práci v pracovněprávních vztazích a o zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při činnosti nebo poskytování služeb mimo pracovněprávní vztahy, zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů, atd.

Oblasti pracovního práva, které jsou pro společnost z pozice zaměstnavatele zásadní a měly by být compliance programy reflektovány, jsou např. problematika vzniku, změny a zániku pracovněprávního poměru, spravedlivého odměňování zaměstnanců, bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, rovného zacházení se zaměstnanci a zákazu jejich diskriminace.

Nejsou to ale pouze zaměstnavatelé, kteří by měli dbát na to, aby při své činnosti jednali „*in compliance*“, tedy v souladu s příslušnou právní regulací. Společnosti by si měly být rovněž vědomy toho, že práce, kterou zaměstnanci vykonávají, je prací činěnou na jejich náklady, a především na jejich odpovědnost.²⁴⁹ Nastavení efektivních postupů provádění kontroly, které zajistí společností kvalitní výkon práce jejich zaměstnanců, ochranu majetku vůči škodám vzniklým působením zaměstnanců a zamezí případným sankcím, jež by společnostmi byly uloženy v důsledku protiprávního jednání zaměstnanců, je další nezbytnou součástí té části compliance programu, jež se soustředí na oblast pracovního práva.²⁵⁰

4.2.3 Compliance programy a ochrana osobních údajů

Zcela nepochybně by měla být v interním compliance programu věnována pozornost řádnému zpracování osobních údajů.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 171

²⁴⁹ Viz ustanovení § 2 odst. 2 ZP

²⁵⁰ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 188

Společnost by se měla při zpracování osobních údajů držet základních pravidel. Tato pravidla se váží ke klíčovým pojmům práva na ochranu osobních údajů. Těmito pojmy jsou:

- účel,
- právní titul,
- přiměřenost zpracování dat.

Účel zpracování osobních údajů musí být legitimní a legální. Legimitita bude spočívat ve smyslu či cíli činnosti, pro kterou budou osobní údaje zpracovávány. Lasák a Schenková uvádějí jako příklad legitimního cíle ochranu životního prostředí a zdraví, ochranu majetku, ale i adresný marketing a ověřování dlužnické či spotřebitelské historie zájemce o určitý produkt.²⁵⁵ Legální bude obecně takový účel, jenž nebude směřovat k porušení zákona.

Aby mohlo dojít k zákonnému zpracování osobních údajů, musí jejich zpracovatel disponovat zákonným důvodem ke zpracování, tj. právním titulem. V článku 6 GDPR je uveden výčet podmínek, přičemž aby zpracování bylo legální, postačí, pokud je splněna buď i jen jedna podmínka tohoto výčtu. Zpracování je zákonné, pokud např. subjekt údajů udělil souhlas se zpracováním svých osobních údajů pro jeden či více konkrétních účelů či pokud je zpracování nezbytné pro plnění smlouvy, jejíž smluvní stranou je subjekt údajů.²⁵⁶

Zpracování osobních údajů bude přiměřené, pokud bude zásah do soukromí způsobený zpracováním dat přiměřený sledovanému cíli. V ideálním případě by měl být proveden tříkrokový test proporcionality, nicméně ne vždy je jeho provedení dobře možné. Dostačující tedy bude, pokud zpracovatel pečlivě zváží, zda by stejného cíle, tj. účelu zpracování nebylo možné dosáhnout i jiným způsobem. Samozřejmě za předpokladu, že náklady na dosažení cíle by zůstaly buď stejné, nebo nepatrně vyšší. Přiměřený by měl být rovněž např. rozsah zpracovávaných údajů a doba jejich uchovávání.²⁵⁷

Společnost by si měla uvědomit, že zneužití osobních údajů může být i trestným činem, konkrétně trestným činem neoprávněného nakládání s osobními údaji dle ustanovení § 180 TZ.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 160

²⁵⁶ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů). Dostupné na: [EUR-Lex - 32016R0679 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/lexuris/ui.do?uri=CELEX:32016R0679:EN:EUR-Lex)

²⁵⁷ SCHENKOVÁ, Kateřina; LASÁK, Jan a kolektiv. *Compliance v podnikové praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 460 s. ISBN 978-80-7400-668-5. s. 167

4.2.4 Compliance programy a korporátní právo

V samotném úvodu kapitoly 4 bylo řečeno, že pojem „*compliance*“ vznikl jako součást korporátní podnikatelské činnosti. Není proto překvapením, že právo obchodních korporací je s *compliance* úzce spjato.

Ze ZOK plyne pro obchodní korporace řada povinností, k jejichž řádnému plnění by právě *compliance* programy mohly napomoci.

Chronologicky vzato vznikají obchodní korporaci první povinnosti již při samotném založení a následném vzniku. Ať už se jedná o obsahové či formální náležitosti zakladatelského právního jednání či o následný obligatorní zápis obchodních korporací do obchodního rejstříku.

Schenkova a Lasák uvádí, že z hlediska *compliance* je rovněž důležité ošetřit účinky právních jednání učiněných jménem obchodní korporace před jejím vznikem.²⁵⁸ Za právnickou osobu může před jejím vznikem jednat kdokoliv. Z takového jednání je pak oprávněn a zavázán sám jednající, a pokud chce právnická osoba na sebe převzít právní účinky učiněného právního jednání, musí tak učinit do 3 měsíců od svého vzniku.²⁵⁹ Účinné nástroje *compliance* programů by mohly např. poskytnout kontrolu, aby na sebe právnická osoba právní účinky daného jednání opravdu převzala, a nedošlo tak k zániku tohoto práva.

Určité mechanismy *compliance* programů by měly nepochybně sledovat a průběžně vyhodnocovat, zda nenastaly důvody pro nedobrovolné zrušení obchodní korporace.²⁶⁰ Tyto důvody podrobně stanoví ustanovení § 172 odst. 1 OZ a ustanovení § 93 ZOK. Dle těchto ustanovení může soud nařídit likvidaci právnické osoby např. proto, že právnická osoba vyvíjí nezákonnou činnost v takové míře, že to závažným způsobem narušuje veřejný pořádek, není schopna po dobu delší než 1 rok vykonávat svou činnost či provozuje činnost, kterou podle jiného právního předpisu mohou vykonávat jen fyzické osoby, bez pomoci těchto osob. Speciální důvody pro zrušení obchodní korporace jsou navíc stanoveny ve vztahu k jednotlivým obchodním společnostem.²⁶¹

²⁵⁸ Tamtéž, s. 252

²⁵⁹ Viz ustanovení § 127 OZ

²⁶⁰ SCHENKOVÁ, Kateřina; LASÁK, Jan a kolektiv. *Compliance v podnikové praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 460 s. ISBN 978-80-7400-668-5. s. 257-263

²⁶¹ Ke zrušení společnosti s ručením omezeným může dojít např. pokud společnost nepřevéde své vlastní podíly za podmínek uvedených v ustanovení § 149 ZOK. Akciovou společností může soud i bez návrhu zrušit, pokud nebude zvolen člen představenstva akciové společnosti do 2 měsíců od zániku funkce předchozího člena představenstva. Veřejná obchodní společnost a komanditní společnost mohou být soudem zrušeny na návrh společníka, jsou-li pro to důležité důvody, např. pokud porušuje jiný společník zvláště závažným způsobem své povinnosti nebo není možné dosáhnout účelu, pro který byla společnost založena.

Stejně jako zaměstnanci „uvádí obchodní korporaci v život“ členové jejích volených orgánů. Jsou to právě oni, kdo činí klíčová a dlouhodobá rozhodnutí, rozhodují o obchodním vedení, zastupují obchodní korporaci navenek ve vztahu ke třetím osobám či v soudním řízení vedeném proti členům statutárního orgánu. Je tedy nepochybně v zájmu obchodní korporace, aby právě pomocí nástrojů compliance programu byla ve vztahu ke členům volených orgánů schopna vyhodnotit, zda splňují všechny podmínky pro výkon funkce člena orgánu, resp. aby byla schopna průběžně sledovat, zda nedošlo k zániku takové funkce.²⁶²

Compliance programy by měly obchodním korporacím rovněž pomoci s dodržováním tzv. principu nucené formy. Tento princip se vyznačuje tím, že volnost korporálního uspořádání je omezena a základní charakteristiky každé formy obchodní korporace jsou stanoveny kogentní právní úpravou. Obchodní korporace musí respektovat organizační strukturu, jež je stanovena zákonem, včetně působnosti jejích orgánů a jejich vzájemných vztahů.

V souvislosti s korporátním compliance je příhodné zmínit „*corporate governance*“. Tímto pojmem lze rozumět vnitřní řídicí a kontrolní systém společnosti.

Vztah „*corporate governance*“ a compliance programů lze vymezit různými způsoby. Hurychová a Sýkora chápou „*corporate governance*“ jako součást compliance v širším smyslu.²⁶³ Metodika NSZ naopak považuje „*corporate governance*“ za základní předpoklad účinného compliance management systému. Compliance management systém je dle Metodiky NSZ integrální součástí „*corporate governance*“, která tento řídicí a kontrolní systém vhodně rozšiřuje a doplňuje o specifické oblasti a nástroje při řízení compliance rizik včetně rizik trestněprávních.²⁶⁴ Co je či součástí, není ve vztahu compliance programů a „*corporate governance*“ podstatné. Hlavní závěr, který z jejich vzájemného vztahu plyne, je ten, že se jejich mechanismy vzájemně prolínají a potřebují se k jejich efektivnímu fungování.

To, jakým způsobem jsou dodržována pravidla řádné správy a řízení obchodní korporace, zásadně ovlivňuje její firemní kultura, která vypovídá o jejím celkovém charakteru. Fenyk, Smejkal a Bílá v komentářové literatuře uvádějí: „*Kultura řízení je nejdůležitější prvek ovlivňující prostředí, v němž osoby, které se podílejí na činnosti právnické osoby,*

²⁶² SCHENKOVÁ, Kateřina; LASÁK, Jan a kolektiv. *Compliance v podnikové praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 460 s. ISBN 978-80-7400-668-5. s. 273

²⁶³ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 233

²⁶⁴ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace ustanovení § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *verejnazaloba.cz* [online]. Publikováno 9. 11. 2020 [cit. 28. 1. 2023]. č. 1 SL 113/2020. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/nasz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/ostatni-dokumenty/> s. 23

fungují.²⁶⁵ Autoři upozorňují na to, že firemní kultura právnické osoby je faktor, na který se zaměřují i orgány činné v trestním řízení: „*Orgány činné v trestním řízení se musejí zaměřit na zjištění, jaká firemní kultura v právnické osobě vládne, jaký má obsah, zda systém řízení odpovídá tržním či odvětvovým standardům, hlavně však jak je ve skutečnosti prosazována a lidmi v rámci právnické osoby při každodenním chodu žita*“.²⁶⁶

Jedním z nejvýznamnějších standardů v oblasti „*corporate governance*“ jsou principy správy a řízení společnosti vydané Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (dále jen „*OECD*“). Principy OECD byly prvně zveřejněny v roce 1999. Od té doby proběhly jejich revize a v červenci roku 2015 bylo Radou OECD přijato nové a prozatím poslední znění principů – „*G20/OECD Principles of Corporate Governance*“. Principy jsou shrnuty do šesti kapitol. V samotném úvodu dokumentu je uvedeno, že principy OECD: „*Jasně definují klíčové stavební bloky k vytvoření potřebného prostředí a rámce pro řádnou správu a řízení společnosti a nabízejí praktický návod pro implementaci na národní úrovni*“.²⁶⁷

Česká republika využila principy OECD jako jakýsi návod pro implementaci vlastních pravidel a v roce 2004 byl Komisí pro cenné papíry vydán Kodex správy a řízení společnosti. Oproti zahraničním kodexům „*corporate governance*“ nebyl český kodex po svém přijetí žádným způsobem revidován. Brzy proto přestal odpovídat aktuálnímu stavu české ekonomiky, legislativě a skutečné praxi. Nezisková organizace „*Czech Institute of Directors*“ proto iniciovala vytvoření nového českého kodexu „*corporate governance*“. Jeho tvorba byla úspěšná a Kodex správy a řízení společnosti spatřil světlo světa v září roku 2018.²⁶⁸ Jak sama organizace Czech Institute of Directors uvedla, Kodex správy a řízení společností není jen českou verzí pravidel OECD, ale dlouhodobě zpracovávanou sbírkou zkušeností z mezinárodního i českého prostředí.²⁶⁹

Kodex správy a řízení společností je určen zejména veřejně obchodovaným společnostem a dalším společnostem, které mají povinnost uplatňovat určité standardy správy

²⁶⁵ FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 60

²⁶⁶ Tamtéž, s. 60

²⁶⁷ CZECH INSTITUTE OF DIRECTORS. Země G20/OECD Principy správy a řízení společnosti. *oecd-ilibrary.org* [online]. Publikováno v roce 2016 [cit. 30. 1. 2023]. Dostupné na: https://www.oecd-ilibrary.org/governance/zeme-g20-oecd-principy-spravy-a-rizeni-spolecnosti_9789264274075-cs s. 11

²⁶⁸ CZECH INSTITUTE OF DIRECTORS. Kodex správy a řízení společností ČR 2018. *cginstitut.cz* [online]. [cit. 30. 1. 2023]. Dostupné na: <https://www.cginstitut.cz/cs/dokumenty/>

²⁶⁹ CZECH INSTITUTE OF DIRECTORS. *Kodex správy a řízení společností ČR 2018* [online]. 1. vydání. Czech Institute of Directors, publikováno v září 2018 [cit. 30. 1. 2023]. ISBN 978-80-270-4403-0. Dostupné na: <https://www.cginstitut.cz/cs/dokumenty/> s. 3

a řízení. Dodržování kodexu lze nicméně doporučit i širokému okruhu akciových společností a jiných obchodních korporací.²⁷⁰

Pravidla obsažená v Kodexu správy a řízení společností nejsou obecně závazná pro všechny obchodní korporace. To je značný rozdíl oproti pravidlům stanoveným ZOK, který představuje klíčový pramen pravidel „*corporate governance*“.²⁷¹

Z institutů, které jsou z hlediska „*corporate governance*“ stěžejní a které ZOK zmiňuje, lze uvést povinnost péče řádného hospodáře člena voleného orgánu společnosti. S porušením této povinnosti je spojována povinnost k náhradě újmy způsobené korporaci, diskvalifikace člena voleného orgánu z výkonu funkce, uložení povinnosti ručit za splnění povinností společnosti v úpadku či povinnost vydat prospěch získaný od upadnuvší obchodní korporace. Dalšími pravidly, jež odráží „*corporate governance*“, jsou pravidla podnikatelského úsudku, pravidla odměňování členů volených orgánů, pravidla o střetu zájmů, zásada rovného zacházení se všemi společníky, princip loajality společníka a právo společníka podílet se na řízení společnosti a na jejím zisku.²⁷²

Politiku „*corporate governance*“ reflektuje rovněž zákon č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, a to např. tím, že upravuje informační povinnost emitentů či povinnost kótovaných společností uveřejnit výroční zprávu s řadou zákonem stanovených obsahových náležitostí.²⁷³

Pokud mají společnosti k dispozici kodex, jež jim může být jakýmsi vodítkem k nastavení fungujícího vnitřního řídicího a kontrolního systému, byly by samy proti sobě, pokud by ho nevyužily. Řádná správa a řízení by neměly být společnostmi vnímány jako záruka úspěchu, ani jako „*nice to have*“ doplněk firemního života. Měly by být vnímány jako odrazový můstek pro fungující společnost, která bude vykazovat své kvality nejen ve vztahu ke svým společníkům, zaměstnancům, ale rovněž ve vztahu k obchodním partnerům, věřitelům, a v méně příjemných situacích i ve vztahu k orgánům činným v trestním řízení. Čím více společností se bude snažit pravidla „*corporate governance*“ zavést a především dodržovat, tím

²⁷⁰ JUSTICE.CZ. Kodex správy a řízení společností ČR 2018. *justice.cz* [online]. [cit. 30. 1. 2023]. Dostupné na: <https://justice.cz/web/msp/kodex-spravy-a-rizeni-spolecnosti-cr-2018>

²⁷¹ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 225

²⁷² Tamtéž, s. 256-257

²⁷³ Tamtéž, s. 258

bude vyšší úroveň firemních kultur v České republice, a to je cíl, k němuž by každá jedna společnost měla směřovat.

4.3 Tvorba a implementace compliance programů

V této podkapitole bude přiblíženo, jakým způsobem by měla právnická osoba postupovat, pokud učiní rozhodnutí vytvořit a následně implementovat compliance program.

Prvním krokem by mělo být samotné rozhodnutí právnické osoby, resp. jejího vedení, tzn. statutárního orgánu, že chce, aby se její součástí stal compliance program. Takové rozhodnutí se bude zřejmě snadněji činit právnickým osobám, jejichž předmět činnosti je podnikání. Naopak právnickým osobám typu nadace, nadační fondy, spolky či ústavy může investice do compliance programu připadat marnotratností. Tyto právnické osoby by se ale neměly nechat zmást tím, že se pohybují v neziskovém sektoru, v němž compliance programy nejsou tak běžnou praxí. Například přiměřená interní kontrola zaměstnanců, jež je nedílnou součástí compliance programu, by měla být prosazována i v případě těchto právnických osob.²⁷⁴

Pokud se právnická osoba rozhodne pro tvorbu compliance programu, měl by jí být takový program „ušitý na míru“ (tzv. „*tailor – made*“ compliance program). Samozřejmě by pro právnickou osobu bylo v této prvotní fázi tvorby compliance programu jednodušší, pokud by formálně přijala za svůj jakýsi univerzální compliance program a nemusela vynakládat úsilí na tvorbu na míru zpracovaného programu. Ne vždy je však v jednoduchosti síla. Formálně přijímané vzorové programy často trpí přílišnou obecností a vágností, což je způsobeno právě snahou o jejich co možná největší použitelnost. Rozhodne-li se právnická osoba použít určitý compliance program jako vzor pro tvorbu svého budoucího compliance programu, není na tom nic špatného, pokud bude mít na paměti, že tyto „*one size fits all*“ programy slouží pouze jako jakýsi odrazový můstek či inspirace, a ne jako soubor nástrojů a mechanismů, po jejichž přijetí může vedení dané právnické osoby prohlásit, že je implementován efektivní compliance program:²⁷⁵ „ (...) *který odráží specifické potřeby, rizika a výzvy, kterým společnost čelí a který je koncipován tak, aby skutečně fungoval – tj. působil preventivně, detekoval rizika a nežádoucí*

²⁷⁴ FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 227

²⁷⁵ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 49

*chování v rámci činnosti společnosti a řešil případné situace non-compliance, tj. situace v rozporu s právními předpisy a etickými požadavky.*²⁷⁶

Východiskem „na míru ušitého“ compliance programu je zásada proporcionality. Vytvořen by měl být takový compliance program, jenž by byl přiměřený povaze právnické osoby obecně. Fenyk, Smejkal a Bílá považují tuto zásadu za zcela primární a nejdůležitější pro správnou implementaci kontrolních interních mechanismů právnické osoby.²⁷⁷ Tito autoři uvádí velmi pregnantně výčet konkrétních specifik, jež by měla být při tvorbě a následné implementaci compliance programu zohledněna. Konkrétně se jedná o následující specifika:

- velikost právnické osoby;
- její typ (lokální, regionální či součást nadnárodního koncernu);
- předmět její činnosti, resp. podnikání;
- v případě obchodní společnosti obor, v němž podniká, včetně jeho specifik;
- povahu činností dané právnické osoby, tj. zda se jedná např. o výrobní společnost či společnost poskytující služby;
- strukturu zákazníků;
- strukturu obchodních partnerů a typ smluvních vztahů s nimi;
- účast či neúčast na veřejných zakázkách a veřejných soutěžích;
- strukturu zaměstnanců a jejich počet, včetně počtu a struktury vedoucích zaměstnanců;
- interní rozdělení kompetencí mezi jednotlivými zaměstnanci;
- povahu a způsob řízení právnické osoby;
- systém interní kontroly;
- zda právnická osoba podléhá zvláštní regulaci či nikoliv.

Některá specifika je žádoucí detailněji rozvést.

K typu právnické osoby je nutné upozornit na zavádění opatření u dceřiných společností. Lze setkat se situací, kdy bude compliance program tvořen mateřskou společností. Mateřská společnost by si měla být vědoma toho, že ne všechna opatření je nutné zavádět jak na úrovni společnosti mateřské, tak na úrovni společností dceřiných. Potřeby dceřiných společností se mohou lišit, a bude tedy především na jejich vedeních, aby úzce spolupracovala

²⁷⁶ Tamtéž, s. 49

²⁷⁷ FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 226

s vedením společnosti mateřské a dokázala vyselektovat pro ně žádoucí opatření a celkově přizpůsobit compliance program obrazu svému.²⁷⁸

Zohlednění předmětu činnosti právnické osoby a povahy této činnosti, oboru podnikání, struktury zákazníků, struktury obchodních partnerů a typu smluvních vztahů s nimi, účasti či neúčasti na veřejných zakázkách a veřejných soutěžích a v neposlední řadě i struktury zaměstnanců lze souhrnně zařadit pod tzv. objektové hledisko. Toto hledisko zohledňuje, vůči komu stanovená compliance opatření budou působit. Je logické, že nástroje compliance programů se budou lišit jak ve vztahu k obchodním partnerům, zákazníkům, tak i ve vztahu k zaměstnancům. Jiná opatření budou u právnických osob, jejichž obchodními partnery budou společnosti ze západní Evropy či Spojených států amerických, jejichž firemní kultury dosahují vysoké úrovně, a jiná opatření pak budou zaváděna u právnických osob obchodujících se společnostmi z rozvojových zemí, jež vykazují vysoký stupeň korupce. Rozdílná opatření se rovněž uplatní mezi zaměstnanci, což vyplývá z pozice, kterou zastávají.²⁷⁹ Hurychová a Sýkora zdůrazňují, že zvláštní pozornost by měla být věnována např. členům statutárního orgánu, klíčovým manažerům společnosti, zástupcům či zprostředkovatelům, kteří jednají za společnost, či v její prospěch, navenek.²⁸⁰

Samotný výčet specifík právnických osob, jež by měly být při tvorbě compliance programu zohledněny, svědčí o tom, že bude velmi obtížné, a dokonce možná i nemožné najít třeba jen dvě právnické osoby, jejichž compliance programy budou identické.

Krok, který by ale měl být pro všechny právnické osoby stejný a měl by představovat jakousi pomyslnou startovací čáru, je tzv. počáteční analýza rizik.

4.3.1 Počáteční analýza rizik

Je logické, že každá společnost čelí kvalitativně a kvantitativně odlišným rizikům. Charakter a míru rizika nebude udávat pouze typ právnické osoby a její velikost, ale především předmět její činnosti včetně povahy těchto činností.²⁸¹ Hurychová a Sýkora konstatují: „Analýza by tedy měla zvlášť pokrývat především rizika plynoucí pro samotnou společnost, pro její vedení a rizika plynoucí z činnosti zaměstnanců společnosti.“²⁸²

²⁷⁸ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 50

²⁷⁹ Tamtéž, s. 51

²⁸⁰ Tamtéž, s. 51

²⁸¹ Tamtéž, s. 51

²⁸² Tamtéž, s. 51

V čem bude taková analýza spočívat? Nejprve je nutné říci, v čem jsou spatřována ona rizika. Podnikající právnická osoba je při výkonu své činnosti vázána několika právními i jinými předpisy, etickými standardy apod. Pokud právnická osoba nejedná v souladu s těmito předpisy, postihují ji sankce. Ano, právě sankce jsou jednou skupinou pro právnickou osobu možných rizik. Právnická osoba by měla provést podrobnou analýzu všech právních i jiných předpisů a etických standardů, které se jí a její činnosti týkají, a tím identifikovat klíčové rizikové oblasti.

Je velmi pravděpodobné, že prvotně bude právnická osoba analyzovat rizika trestněprávní. Metodika NSZ zdůrazňuje, že: „*V každé právnické osobě, tedy bez ohledu na její velikost, má smysl vyhodnocovat expozici vůči trestněprávním rizikům, neboť uvedený proces je součástí plnění požadavků řádného hospodáře. I u malých právnických osob má smysl zavést zvláštní opatření k minimalizaci těch trestněprávních rizik, která byla vyhodnocena jako významná.*“²⁸³ Právnická osoba by měla při analýze trestněprávních rizik pamatovat na to, že orgány činné v trestním řízení budou zkoumat především:²⁸⁴

- zda v právnické osobě kvalifikovaně a s potřebnou odborností přemýšleli o pravděpodobnosti spáchání trestného činu,
- zda se takovému trestnému činu pokusili zabránit,
- pokud ano, pak jak se mu pokusili zabránit,
- a pokud právnická osoba opravdu trestný čin spáchala, pak co učinila pro to, aby se takové pochybení neopakovalo

Svoji pozornost by měly podnikající právnické osoby zaměřit také na oblast hospodářské soutěže, oblast pracovního práva, ochranu osobních údajů a bezpečnost informací a oblast korporátního práva, neboť jak již bylo v podkapitole 4.2 pojednávající o interdisciplinární povaze compliance programů řečeno, všechny tyto oblasti jsou regulovány právní úpravou, jež se dotýká drtivě většiny právnických osob. Porušení právní regulace představuje pro právnické osoby bezpochyby riziko, a je proto v jejich nejlepším zájmu implementovat na základě důkladné analýzy efektivní compliance program, který bude schopný napomáhat k tomu, aby právnické osoby dodržovaly všechnu na ně se vztahující právní úpravu.

²⁸³ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace ustanovení § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. verejnazaloba.cz [online]. Publikováno 9. 11. 2020 [cit. 2. 2. 2023]. č. 1 SL 113/2020. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/ostatni-dokumenty/> s. 27

²⁸⁴ Tamtéž, s. 27

Na specifická rizika se budou muset zaměřit ty právnické osoby, které podléhají zvláštní regulaci. Takovými právnickými osobami jsou např. banky, pojišťovny či farmaceutické společnosti. V podkapitole 4.6 bude přiblížena podoba compliance programu farmaceutické společnosti Teva, a bude tedy názorně popsáno, jaké další rizikové oblasti ze zvláštní regulace vyplývají.

V podkapitole 4.1 byly zmíněny příručky, tzv. guidelines, jež byly vydány k protikorupčním zákonům, konkrétně k americkému zákonu FCPA a britskému zákonu BA. Právě příručka k britskému BA, tj. „*The bribery act 2010: Guidance to help commercial organisations prevent bribery*“ rozlišuje pět základních skupin externích rizik, která se běžně vyskytují a na něž by měly brát právnické osoby zvláštní zřetel.²⁸⁵

První skupinu tvoří lokální rizika („*country risk*“). S takovými riziky se lze setkat především v zemích s vyšší mírou korupce, absencí účinné protikorupční legislativy a selháním vlády, médií i místní podnikatelské komunity a občanské společnosti, jež nepodporují transparentní zadávání veřejných zakázek a investiční politiky.²⁸⁶ Společnosti, které podnikají v těchto zemích, by měly své compliance programy přizpůsobit těmto podmínkám. Ukazatelem, které země mohou být takto rizikové, může být Index vnímání korupce, tzv. „*Corruption Perceptions Index*“, jež je každoročně zveřejňován organizací Transparency International. Nebude asi překvapením, že poslední příčky žebříčku obsazují, a tudíž nejvyšší míru korupce vykazují, rozvojové země jako Somálsko, Sýrie či Jižní Súdán. Naopak v čele žebříčku jsou především severské země jako Dánsko, Finsko a Norsko.²⁸⁷ Česká republika se v roce 2022 umístila na 41. příčce, a i přesto, že se oproti roku 2021 jedná o lepší umístění, stále zaostává o 8 bodů za průměrem Evropské unie.²⁸⁸

²⁸⁵ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 52

²⁸⁶ MINISTRY OF JUSTICE. Bribery Act 2010: Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing (section 9 of the Bribery Act 2010) [online]. Publikováno 11. 2. 2012 [cit. 2. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.gov.uk/government/publications/bribery-act-2010-guidance> s. 26

²⁸⁷ TRANSPARENCY INTERNATIONAL. Corruption perceptions index 2022. *transparency.org* [online]. [cit. 2. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>

²⁸⁸ TRANSPARENCY INTERNATIONAL ČESKÁ REPUBLIKA. Česku chybí dlouhodobá strategie omezování korupce, odhaluje Index vnímání korupce. Odpovědnost nesou politici. *transparency.cz* [online]. Publikováno 31. 1. 2023 [cit. 2. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.transparency.cz/cpi2022/>

Druhou skupinou jsou sektorová rizika („*sectoral risk*“). Působení společností v některých odvětvích je rizikovější než působení v jiných sektorech. Příručka k BA uvádí jako příklad odvětví těžebního průmyslu či odvětví infrastruktury.²⁸⁹

Třetí skupinou jsou rizika transakční („*transaction risk*“). Některé transakce, které společnosti činí, mohou vykazovat vyšší míru rizika. Dle příručky k BA jsou takovými transakcemi např. charitativní nebo politické příspěvky, transakce činěné za účelem získání licencí a zvláštních povolení či transakce související s veřejnými zakázkami.²⁹⁰

Čtvrtou a předposlední skupinou jsou rizika obchodní příležitosti („*business opportunity risk*“). Tato rizika mohou vzniknout u nákladných projektů či u projektů, na nichž participuje vícero dodavatelů či zprostředkovatelů. Vyšší rizikovost vyplývá rovněž z transakcí, jež nejsou prováděny za tržní ceny a u nichž není dán jejich legitimní cíl.²⁹¹

Poslední skupinou jsou rizika obchodního partnerství („*business partnership risk*“). Tato rizika mohou vyplývat z určitých smluvních vztahů, které jsou společnostmi navazovány. Může se jednat např. o využívání zprostředkovatelů v transakcích se zahraničními veřejnými činiteli, vztahy s politicky exponovanými osobami, působení v konsorciích apod.²⁹²

Není nutné dále zdůrazňovat, že počáteční analýza rizik je stěžejním krokem, jež by měla učinit každá právnická osoba, neboť: „*Pouze na základě precizně vytipovaných rizik je možné vystavět specifický a potřebám společnosti adaptovaný compliance program.*“²⁹³

Co je ale nutné zdůraznit, je fakt, že analýza rizik by se neměla omezit pouze na analýzu počáteční. Statutární orgán právnické osoby, jenž má odpovědnost za soulad fungování právnické osoby se všemi právními a dalšími převzatými povinnostmi²⁹⁴, by po prvotním vyhodnocení potenciálních rizik a následné implementaci na míru zpracovaného compliance programu neměl „usnout na vavřínech“. Právní úprava je v dnešním světě velmi dynamická, ročně se lze setkat s několika novými právními předpisy či změnami účinných právních

²⁸⁹ MINISTRY OF JUSTICE. Bribery Act 2010: Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing (section 9 of the Bribery Act 2010) [online]. Publikováno 11. 2. 2012 [cit. 2. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.gov.uk/government/publications/bribery-act-2010-guidance> s. 26

²⁹⁰ Tamtéž, s. 26

²⁹¹ Tamtéž, s. 26

²⁹² Tamtéž, s. 26

²⁹³ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 52

²⁹⁴ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace ustanovení § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *verejnazaloba.cz* [online]. Publikováno 9. 11. 2020 [cit. 2. 2. 2023]. č. 1 SL 113/2020. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/ostatni-dokumenty/> s. 36

předpisů. S novými právními předpisy či jejich změnami se mohou objevovat i nová potenciální rizika a je nutné, aby i po zavedení compliance programu byla tato rizika kontinuálně monitorována a průběžně hodnocena. Nedílnou součástí compliance v širším smyslu je tzv. „*risk management*“, kterým lze rozumět: „(...) *souhrn procesů, jimiž společnost identifikuje, sleduje, vyhodnocuje, kvantifikuje a v případě potřeby průběžně vhodným způsobem řeší (eliminuje) rizika (rizikové transakce a jevy) plynoucí z její podnikatelské činnosti.*“²⁹⁵ Risk management by v ideálním případě měl být jednou z činností funkčně nezávislého compliance oddělení.

Samotný compliance program by měl být natolik flexibilní, aby byl schopný adaptovat se na budoucí změny, které mohou spočívat nejen ve změnách legislativy a způsobu jejího vynucení, ale také v interních organizačních změnách, jako jsou změna ve vedení společnosti, ve vlastnické struktuře společnosti, v přesunu kompetencí mezi odděleními, v zavedení nových interních procesů. Pro společnost může být významnou změnou také změna charakteru trhu, na němž působí, nebo uvedení nového produktu.²⁹⁶

V této podkapitole bylo hovořeno o tom, že právnícká osoba tvoří compliance program včetně provedení počáteční analýzy rizik. Ano, je samozřejmé možné, že si právnícká osoba, jež má jen několik zaměstnanců a jejíž předmět činnosti nevykazuje velká rizika, zvládne compliance program vytvořit sama. Pravděpodobně se bude jednat o jednoduchý dokument, který bude vypracován vedením společnosti, tj. statutárním orgánem. Společnosti, jež mají stovky zaměstnanců a jejichž podnikání s sebou přináší řadu rizik, by však měly zvážit, zda nepřenechají tvorbu compliance odborníkům, kteří se lépe orientují ve velkém množství právních úprav, které se dané společnosti týkají. Je tedy běžnou praxí, že pro společnosti vytváří compliance programy externě advokátní kanceláře. Nabízí se samozřejmě otázka, zda advokát, který nepůsobí ve společnosti interně, bude schopný naladit se na danou firemní kulturu, důkladně zmapovat externí prostředí spolu se všemi externími faktory a vlivy a následně vytvořit takový compliance program, který nebude povrchní, bude skutečně pokrývat všechna vytipovaná rizika, a navíc bude odpovídat internímu prostředí společnosti.²⁹⁷ Samozřejmě nic není nemožné, a bezpochyby se najdou tací právníci, kteří se tohoto nelehkého úkolu zhostí s grácií. Nicméně větší pravděpodobnost úspěchu bude zaručena, pokud se tvorby compliance

²⁹⁵ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 53

²⁹⁶ Tamtéž, s. 53

²⁹⁷ SCHENKOVÁ, Kateřina; LASÁK, Jan a kolektiv. *Compliance v podnikové praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 460 s. ISBN 978-80-7400-668-5. s. 10

programu ujme osoba, jež stojí v čele compliance oddělení, tedy tzv. compliance officer či interní právník působící na právním oddělení dané společnosti. O compliance oddělení a osobě compliance officera hovoří podrobněji podkapitola 4.4, proto jim zde není věnována větší pozornost.

Osoby, jež interně působí ve společnostech, se shodují, že nikdo „z venku“ nemůže danou společnost poznat tak, jako ti, kdo v ní tráví svůj celý pracovní týden, rozumí interní politice, jež ovlivňuje jejich pracovní smýšlení, a celkově „žijí život“ dané společnosti. Výhody těchto „in house“ osob jsou natolik citelné, že se lze stále častěji setkat s tím, že společnosti vytváří compliance oddělení a tvorbu compliance programu svěřují právě jemu, v ideálním případě ve spolupráci s oddělením právním. Pro společnost je beze sporu i výhodou, že náklady na tvorbu compliance programu jsou v tomto případě mnohdy nižší, než pokud jsou programy externě zpracovávány advokátními kancelářemi, neboť obecně platí že: „*Náklady na zavedení compliance programu by neměly přesáhnout jeho přínosy.*“²⁹⁸

K úplné implementaci compliance programu je nezbytné, aby byl „veden v život“. Nestačí pouhé vytvoření a přijetí compliance programu. Společnost musí zajistit, aby všechna opatření, která tvoří compliance program, byla opravdu naplňována, kontrolována a samotnou společností vynucována. Zda společnost nemá taková opatření pouze napsaná na papíře, ale činí z nich fakticky fungující mechanismy, budou nepochybně zkoumat i orgány činné v trestním řízení. Nejvyšší soud v Praze ve svém usnesení ze dne 25. 10. 2022, vydaném pod sp. zn. 5 Tdo 1129/2021, jež bylo přezkoumáno a nezměněno Ústavním soudem, uvedl: „*Za veškeré úsilí nelze považovat pouze formální přijetí příslušných opatření a formální nastavení interního tzv. compliance management systému a interních procesů pravidel chování. V této souvislosti je nutno hodnotit, zda byla přijatá opatření životaschopná, zda byla naplňována, vyžadována, kontrolována a vynucována, zda jsou opatření možná nejen teoreticky, ale i ekonomicky, zda byly příslušné osoby proškoleny a zda byly požadované postupy aplikovány v praxi.*“

Aby byla opatření compliance programu opravdu naplňována, je vhodné, aby především větší společnosti svěřily oblast compliance specializovanému oddělení, tj. compliance oddělení v jehož čele bude compliance officer.

²⁹⁸ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 49

4.4 Compliance oddělení a compliance officer

Oblast compliance je oblastí rozsáhlou. To ostatně plyne jak ze samotné interdisciplinární povahy compliance programů, jež byla přiblížena v podkapitole 4.2, tak i z nemalého množství opatření, jež tvoří samotný compliance program a která jsou popsána v následující podkapitole. Dříve bylo běžné, že oblast compliance mělo ve společnosti na starosti právní oddělení. Je tomu tak v některých případech i doposud, nicméně vzhledem k rozsáhlosti compliance problematiky začalo být více než žádoucí delegovat oblast compliance na specializované subjekty.

Některé společnosti preferují, aby se oblasti compliance věnovalo celé oddělení, tj. compliance oddělení v čele s osobou compliance officera. Jiné naopak upřednostní, pokud se compliance věnuje právě pouze compliance officer. Ať už je volba společnosti jakákoliv, musí být především zajištěno, aby tyto specializované subjekty byly funkčně nezávislé, což jde ruku v ruce se zřetelným postavením v rámci organizační struktury společnosti. Compliance officer je sice odpovědný statutárnímu orgánu, který ho do funkce dosadil, nicméně je důležité pamatovat na to, že samotné vedení musí dodržovat compliance pravidla a v případě porušení se zodpovídat compliance officerovi. Společnost by proto měla zajistit, aby v případě protiprávního či neetického jednání člena statutárního orgánu mohl compliance officer o takovém jednání informovat jiný orgán, tj. např. dozorčí radu.²⁹⁹

Náplní práce compliance oddělení v čele s compliance officerem bude „uvádět v život“ samotný compliance program, resp. jeho jednotlivé součásti, opatření. Počínaje počáteční analýzou rizik, následně obstaráváním „*risk managementu*“, „*due diligence*“ třetích stran, tvorbou či podílením se na tvorbě etického kodexu, proškolením zaměstnanců, pečlivým „*monitoringem*“, přijímáním „*whistleblowing*“ podnětů a v neposlední řadě řešením tzv. „*non-compliance*“ jednání. Compliance officer je osoba, která bude jakousi záštitou celého compliance programu. Bude u samotné tvorby compliance programu, u jeho implementace, průběžné aktualizace a rovněž u jeho vynucování.

Být compliance officerem není pro každého. Jedná se o psychicky velmi náročné povolání. Compliance officer musí být někdo, kdo zvládne „více rolí“. Ve společnosti bude muset být někým, ke komu budou mít ostatní zaměstnanci důvěru, komu se nebudou bát ohlašovat případná „*non-compliance*“ jednání. Zároveň ale bude muset být velmi důsledný

²⁹⁹ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 72

a v některých ohledech přísný. Jeho rolí je nejen zaměstnance s compliance pravidly seznamovat, ale rovněž tato pravidla vynucovat. Často se proto compliance officer bude potýkat s tím, že nebude některými zaměstnanci oblíbený, neboť v jejich očích bude vnímán jako jakýsi „policista“, který hlídá každý jejich krok, často zdržuje provedení několikamiliónových transakcí a často má více otázek než odpovědí. Zcela klíčová proto bude podpora samotného vedení. V angličtině je pro plnou podporu shora, tj. ze strany vedení společnosti, samotný výraz, a to: „*Tone from the top*“. Vedení společnosti by se mělo přihlásit k dodržování compliance pravidel a deklarovat, že jednotlivá opatření compliance programu budou ve společnosti opravdu fungovat. Takové prohlášení může učinit již v samotných zakladatelských dokumentech, či v dopise adresovaném zaměstnancům, jenž bude následně zveřejněn např. na internetových stránkách společnosti. Pokud chce však vedení společnosti zajistit, že compliance officer bude u ostatních zaměstnanců respektován, nemělo by se omezit na jednorázové prohlášení, ale naopak si např. na školeních či jiných akcích pořádaných společností vzít úvodní slovo a zdůrazňovat, že si bere compliance pravidla za vlastní, bezvýjimečně je dodržuje, a totéž očekává od všech zaměstnanců.³⁰⁰ Řada zahraničních doporučení týkajících se vzorových compliance programů uvádí podporu vedení jako jedno z klíčových kritérií efektivního compliance programu a nazývají je např. „*Top-level commitment*“³⁰¹, „*Commitment from Senior Management*“³⁰², „*Management Commitment and Support*“.³⁰³

Při psaní této podkapitoly čerpala autorka práce z osobního kontaktu s compliance officerem farmaceutické společnosti Teva. V této společnosti zastává pozici compliance officera žena. Svoji práci hodnotí jako velmi náročnou. Budovat si obzvláště z pozice ženy respekt v nadnárodní společnosti není lehkým úkolem. Velkou roli hrají byť i jen nepatrné drobnosti. Dobrým krokem k vybudování důvěry může být např. i jen to, že si compliance

³⁰⁰ Tamtéž, s. 54

³⁰¹ MINISTRY OF JUSTICE. Bribery Act 2010: Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing (section 9 of the Bribery Act 2010) [online]. Publikováno 11. 2. 2012 [cit. 2. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.gov.uk/government/publications/bribery-act-2010-guidance> s. 23

³⁰² CRIMINAL DIVISION OF THE U. S. DEPARTMENT OF JUSTICE AND THE ENFORCEMENT DIVISION OF THE U. S. SECURITIES AND EXCHANGE COMMISSION. A Resource Guide to the U. S. Foreign Corrupt Practices Act. Second Edition [online]. Publikováno v červenci 2020 [cit. 2. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.justice.gov/criminal-fraud/fcpa-resource-guide> s. 58

³⁰³ COMPETITION BUREAU CANADA. Corporate Compliance Programs [online]. Publikováno 3. 6. 2015 [cit. 2. 2. 2023]. ISBN 978-0-660-02446-2. Dostupné na: https://ised-isde.canada.ca/site/competition-bureau-canada/en/how-we-foster-competition/education-and-outreach/publications/corporate-compliance-programs#s4_1 s. 10

officer nechává do své kanceláře otevřené dveře. Tím dává ostatním zaměstnancům pocit, že před nimi nemá žádné tajnosti a je jim vždy k dispozici.

Velmi zajímavý byl pohled této compliance officerky na celou problematiku compliance. Svoji výchozí pozici hodnotila tak, že ve společnosti obvykle bývá 20 % zaměstnanců, kteří nebudou nikdy jednat protiprávně či neeticky, tj. jejími slovy „nikdy neudělají žádnou špatnost“. U zbylých 80 % zaměstnanců pak bude záležet na okolnostech a podnětech, na jejichž základě se rozhodnou pro jednání v souladu s compliance či pro jednání „*non-compliance*“. Hlavním úkolem compliance officera je pak být tím, kdo přiměje těchto 80 %, aby si vybrali jednání, jež bude v souladu s pravidly compliance. Nikoliv však „násilnou formou“, ale tím, že jim ukáže všechny benefity, které s sebou volba takového jednání přináší. Přáním této compliance officerky je, aby ji pracovníci společnosti nevnímali jako „policistu“, tedy někoho, kdo jim vše zakazuje, všechny hlídá, ale jako průvodce, který jim svítí na cestu a zajišťuje, aby ta cesta byla pro všechny bezpečná.

4.5 Co by mělo být obsahem compliance programů?

Názory odborné veřejnosti na obsah compliance programů se různí. Někteří autoři odborné literatury se inspirovali v zahraničí a uvádí proto taková opatření, jež jsou často doporučována či dokonce požadována zahraničními právní předpisy. Jiní autoři se naopak zaměřují na českou právní úpravu a uvádí výčet opatření, jež by měl compliance program obsahovat, aby byl opravdu tím veškerým úsilím, které bylo na právnické osobě možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu zabránila, a tudíž jí umožnit, aby se vyvinila z trestní odpovědnosti.

Tato podkapitola je jakousi zlatou střední cestou a podrobněji popisuje taková opatření compliance programů, jež se objevovala v odborné i další literatuře nejčastěji, a lze je tedy považovat za stěžejní.

Opatření, jež tvoří compliance program, lze rozdělit dle jejich účelu do tří skupin. První skupinou jsou opatření preventivní. Právě prevence je základem účinného compliance programu. I přes přítomnost sebelepších preventivních opatření však může dojít k protiprávnímu jednání a součástí compliance programu pak musí být opatření detekční, které odhalí tato protiprávní jednání a umožní právnické osobě, aby na ně promptně reagovala. Třetí skupinou jsou nástroje reakční. Navzdory preventivním a detekčním opatřením může dojít ke spáchání protiprávního jednání, a právě pomocí reakčních opatření musí být právnická osoba schopná učinit adekvátní odpověď na takové jednání. Za takovou odpověď lze považovat postih

protiprávního činu a zamezení jeho následkům. Takovým chováním potvrdí právnická osoba skutečnost, že její compliance program je funkční a je prosazován s veškerou vážností.³⁰⁴

Přítomnost těchto tří pilířů je pro právnickou osobu právě pro případné vyvinění se z trestní odpovědnosti zcela zásadní. Ostatně sama Metodika NSZ zdůrazňuje: „*Compliance management systém musí zahrnovat všechny tři pilíře compliance. Pokud právnická osoba rezignuje na některý z nich, lze mít za to, že nepřijala dostatečná opatření, tedy nevytvořila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu zabránila. Správně nastavený compliance management systém je uzavřený a funkční systém preventivních, detekčních a reakčních opatření, který se kontinuálně monitoruje a zlepšuje.*“³⁰⁵

Především opatření detekční a opatření reakční se i vzhledem k jejich účelu vzájemně prolínají. Na jejich striktním oddělení není nutné trvat, neboť právě až v souhrnu všech opatření vzniká funkční compliance program. Pro lepší orientaci však byla jednotlivá opatření rozdělena do skupiny opatření detekčních a do skupiny opatření reakčních, nicméně je dobré pamatovat na to, že některá opatření by bylo možné zařadit do obou těchto skupin.

4.5.1 Opatření preventivní

Fenyk, Smejkal a Bílá definují opatření preventivní jako: „*(...) opatření orientovaná na vyloučení, omezení a neutralizaci faktorů vedoucích ke spáchání protiprávního činu, který by měl být právnické osobě přiřítán.*“³⁰⁶

Stěžejními preventivními opatřeními jsou:

- „*risk management*“,
- jednoznačný a průhledný systém interních předpisů,
- interní vzdělávání zaměstnanců a komunikace,
- „*due diligence*“ třetích stran.

O „*risk managementu*“ již bylo hovořeno v podkapitole 4.3 týkající se tvorby a implementace compliance programu. Aby společnost věděla, jaká rizika jí hrozí a jakým rizikům musí předcházet, musí tato rizika neustále analyzovat. Pouze tak dostojí řádné prevenci.

³⁰⁴ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace ustanovení § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. verejnazaloba.cz [online]. Publikováno 9. 11. 2020 [cit. 2. 2. 2023]. č. 1 SL 113/2020. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/ostatni-dokumenty/> s. 25

³⁰⁵ Tamtéž, s. 25

³⁰⁶ FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 39

Je pochopitelné, že není ve schopnostech společnosti postihnout všechna rizika, která jí hrozí. Měla by se proto zaměřit na ta z nich, jež mohou mít významný dopad na její fungování a odpovědnost.³⁰⁷ Typickým příkladem takových rizik jsou rizika trestněprávní. „*Risk management*“, jakožto souhrn procesů, jež slouží nejen k identifikaci rizik, ale rovněž k jejich eliminaci, bude mít nejčastěji na starosti compliance oddělení. To by mělo vytvořit registr neboli katalog potenciálních rizik, a to na základě počáteční analýzy rizik³⁰⁸. Následně bude nutné tento katalog neustále aktualizovat a doplňovat o další rizika přicházející pro právnickou osobu v úvahu. Katalog by měl jednotlivá rizika odstupňovat, a to v závislosti na jejich závažnosti, jež se bude odvíjet především od možných dopadů.³⁰⁹ S katalogem rizik by měly být seznámeny všechny osoby napříč celou společností, neboť jedině tak lze zajistit, že v budoucnu budou potenciální rizika schopni vyhodnotit nejen ti, kdo mají na starosti „*risk management*“, ale i další zaměstnanci, a bude tak možné pokrýt daleko více rizikových oblastí.

Systém interních předpisů může být tvořen např. etickým kodexem a řádem pracovním, organizačním (kompetenčním), podpisovým, spisovým, skartačním a archivačním. Souhrnně tyto předpisy nastavují jakousi interní politiku společnosti, do níž jsou vtělena základní pravidla compliance programu. Tuto politiku by spolu se společností měli „žít“ všichni její zaměstnanci. Tomu lze pomoci tím, že interní předpisy budou přesné, přehledné a výstižné a ve svém souhrnu budou vytvářet ucelený a zcela transparentní systém. Klíčové je, aby se všemi interními předpisy byli zaměstnanci seznámeni, aby následně měli k těmto předpisům nepřetržitý přístup, a to ať už v podobě elektronické či fyzické, a především, aby těmto předpisům doopravdy porozuměli a jednali v souladu s nimi.

V rámci hierarchie vnitřních předpisů stojí na samém vrcholu etický kodex. Metodika NSZ označuje etický kodex za základní dokument compliance management systému.³¹⁰ Etický kodex by měl být jakousi vizitkou společnosti. Jeho prostřednictvím by měly být proklamovány nejen základní hodnoty a zásady společnosti týkající se především poctivosti, transparentnosti, morálky a profesionality, ale rovněž strategie a cíle činnosti. Společnost by se pomocí etického

³⁰⁷ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace ustanovení § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *verejnazaloba.cz* [online]. Publikováno 9. 11. 2020 [citace 2. 2. 2023]. č. 1 SL 113/2020. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/ostatni-dokumenty/> s. 25

³⁰⁸ K počáteční analýze rizik viz podkapitola 4.3.1

³⁰⁹ FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 218

³¹⁰ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace ustanovení § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *verejnazaloba.cz* [online]. Publikováno 9. 11. 2020 [citace 2. 2. 2023]. č. 1 SL 113/2020. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/ostatni-dokumenty/> s. 27

kodexu měla rovněž vymežit proti nelegálním aktivitám a jasně stanovit např. pravidla vystupování vůči třetím osobám, pravidla pro dary, pohoštění, charitu a sponzoring, pravidla pro účast ve veřejných zakázkách a soutěžích, pro vedení účetnictví a výkaznictví, pro ochranu osobních údajů či pravidla pro řešení případného střetu zájmů.³¹¹ Deklarací těchto pravidel může společnost poskytnout nejen svým zaměstnancům, ale také veřejnosti jasnou představu, jaká jednání jsou tzv. „tabu“.³¹² Pravidla by měla být formulována tak, aby se s nimi všichni pracovníci společnosti ztotožnili a pochopili spojitost těchto pravidel s jejich činností.³¹³ Pokud společnost využije potenciál etického kodexu, může svým zaměstnancům: „(...) ukázat směr nejen v případech jasného porušování právních předpisů, ale i v tzv. šedé zóně, kde nemusí být hranice legálního a protiprávního jednání zcela zřejmá.“³¹⁴

Výše uvedený výčet doporučeného obsahu etického kodexu může budít dojem, že by se mělo jednat o rozsáhlý dokument. Opak je ale pravdou. Stručnost etického kodexu by měla být jeho největší předností. Pravidla etického kodexu by měla být rozvedena až navazujícími interními předpisy společnosti.

Nejen zavedení compliance programu, ale také zavedení etického kodexu by mělo předcházet zhodnocení rizik. V tomto případě by se ale ona rizika měla týkat etického prostředí dané společnosti. Náhlovská uvádí, že průzkum prostředí by se měl zaměřit především na vztahy v dané společnosti.³¹⁵ Právě vztahy mezi zaměstnanci nejlépe odráží to, zda i jednotlivci zastávají a ctí hodnoty, jež jsou společností proklamovány navenek. Dále by se měl průzkum zaměřit na to, zda je ze strany společnosti kriticky hodnoceno jednání vyššího managementu. Společnost, resp. její zaměstnanci by měli být pro vyšší management jakýmsi zrcadlem, zpětnou vazbou. Vedení společnosti by nemělo tuto zpětnou vazbu brát na lehkou váhu, ale naopak by se mělo snažit na případnou kritiku reagovat s dostatečnou sebereflexí. Pozornost by

³¹¹ FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 221

³¹² NÁHLOVSKÁ, L. Význam etického kodexu pro trestněprávní compliance. *advokatnidenik.cz* [online]. Publikováno 16. 1. 2020 [cit. 1. 2. 2023]. Dostupné na: <https://advokatnidenik.cz/2020/01/16/vyznam-etickeho-kodexu-pro-trestnepravni-compliance/>

³¹³ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 49

³¹⁴ NÁHLOVSKÁ, L. Význam etického kodexu pro trestněprávní compliance. *advokatnidenik.cz* [online]. Publikováno 16. 1. 2020 [cit. 1. 2. 2023]. Dostupné na: <https://advokatnidenik.cz/2020/01/16/vyznam-etickeho-kodexu-pro-trestnepravni-compliance/>

³¹⁵ Tamtéž.

v rámci průzkumu měla být věnována i existenci jiných náznaků nepoctivého a neetického chování v rámci společnosti.³¹⁶

Stejně jako u compliance programu ani u etického kodexu nestačí jeho formální přijetí. Etický kodex musí být rovněž „uveden v život“. To lze zajistit několika dílčími kroky. Společnost by měla etický kodex uveřejnit např. na webových stránkách či v tištěné podobě v sídle společnosti. Tím zajistí, že bude k dispozici nejen všem zaměstnancům společnosti, ale také jejím obchodním partnerům a obecně veřejnosti. Samotné zveřejnění by společnost neměla vnímat jako nutné zlo, ale naopak jako něco, čím může proklamovat svou úroveň a stoupnout tak v očích veřejnosti. Zcela zásadním krokem je pak průběžné připomínání základních tezí kodexu zaměstnancům společnosti. Pro zjednodušení může být z etického kodexu vytvořeno tzv. desatero, jež by obsahovalo ty nejpodstatnější principy, na nichž je společnost vybudována. Nelze však spoléhat, že zaměstnanci si budou po pracovní době dobrovolně etický kodex pročitat a opakovat si jeho základní myšlenky. Efektivnější je organizovat s určitou pravidelností školení, na nichž bude obsah etického kodexu připomínán.³¹⁷ Vrchní soud v Praze ve svém usnesení ze dne 9. 3. 2017, vydaném pod spisovou značkou 6To/2017, rovněž konstatoval, že pouhé přijetí etického kodexu nepostačí k tomu, aby obviněná právnická osoba prokázala, že vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v § 8 odst. 1 TOPO zabránila. Právnická osoba musí etický kodex naplňovat a: „*Pramenem poznání o fungování a schopnosti plnit vytčené cíle Kodexu budou zejména písemné záznamy o provedených školeních, z nichž budou patrné četnost, náplň a intenzita školení, záznamy o prováděných kontrolách, zjištěných proviněních a o opatřeních přijatých po zjištění provinění.*“³¹⁸ Klíčové pro „uvedení etického kodexu v život“ je stejně jako u samotného compliance programu jeho podpora „shora“, tj. od vedení společnosti. Ano, etický kodex je sice vydáván vedením společnosti, nicméně k plnému naplnění principu „*tone from the top*“ je třeba, aby se vedení k etickému kodexu a jeho tezím přihlásilo a zdůraznilo jejich dodržování. Na prohlášení vedení a jeho podpoře je opravdu nutné trvat, neboť není-li v zájmu vedení dávat etickému kodexu důležitost a řídit se jím, už vůbec nelze takové jednání očekávat od zaměstnanců společnosti.

Objevují se názory, že pokud je firemní kultura jakožto základ compliance, tedy souladnosti, natolik silná, že vytváří: „(...) *prostředí pro právně konformní chování osob*

³¹⁶ Tamtéž.

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 9. 3. 2017, sp. zn. 6 To 7/2017

podílejících se na její činnosti.“, není etický kodex třeba.³¹⁹ Ano, samozřejmě je důležité, jaká je faktická úroveň firemní kultury, a nikoliv zda má vedení společnosti tzv. „v šuplíku“ vyskládaný etický kodex a další interní předpisy. Nicméně se lze plně ztotožnit s názorem Náhlovské, která etický kodex považuje za jakýsi zastřešující dokument, jež může být velice nápomocný např. při personální obměně.³²⁰ Nikoliv jen noví zaměstnanci, ale i ti stávající budou spíše dodržovat určitá pravidla a ctít jisté hodnoty, pokud budou jasně formulována v jednom dokumentu a nebudou tzv. „nepsanými pravidly“. Ne nadarmo se říká, že co je psáno, to je dáno.

Preventivní opatření, jež by se nemělo podcenit, a naopak by se mu měla přikládat velká váha, je interní vzdělávání zaměstnanců, členů volených orgánů a dalších pracovníků společnosti. Cílem takových školení je seznámit tyto osoby s compliance pravidly, vysvětlit jim nejen jejich podstatu, ale také důvody jejich přijetí, uvést způsoby, jakými lze tato pravidla dodržovat, varovat před „*non-compliance*“ chováním a případnými sankcemi. Školení by mělo být vždy přizpůsobeno osobám, jež se ho účastní. K dosažení kýženého výsledku by měla být školení pořádána pravidelně, nikoliv jednorázově.³²¹ Opakování je matkou moudrosti, tudíž čím častěji budou compliance pravidla opakována a v ideálním případě demonstrována na konkrétních a praktických případech, tím bude vyšší pravděpodobnost jejich dodržování. Četnost školení bude samozřejmě odlišná u jednotlivých skupin pracovníků, a to v závislosti na rizikovosti jejich činnosti.³²² Bude záležet na společnosti, zda upřednostní školení osobní, na nichž jsou pracovníci fyzicky přítomni a jsou se školitelem v osobním kontaktu, či zda využije moderní technologie a formu e-learningu.³²³ Každá z těchto forem skýtá určité výhody i nevýhody. Za ideální lze považovat jejich kombinaci, neboť takto pestrá školení mohou být i více atraktivní pro jejich účastníky. Velice důležité je, aby si společnost o provedených školeních pořizovala dokumentaci, ze které bude patrné, jaká je četnost takových školení, kdo byli jejich účastníci a co bylo jejich náplní. Není také vůbec na škodu, pokud společnost po

³¹⁹ NÁHLOVSKÁ, L. Význam etického kodexu pro trestněprávní compliance. *advokatnidenik.cz* [online]. Publikováno 16. 1. 2020 [cit. 1. 2. 2023]. Dostupné na: <https://advokatnidenik.cz/2020/01/16/vyznam-etickeho-kodexu-pro-trestnepravni-compliance/>

³²⁰ Tamtéž.

³²¹ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 78-79

³²² MINISTRY OF JUSTICE. Bribery Act 2010: Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing (section 9 of the Bribery Act 2010) [online]. Publikováno 11. 2. 2012 [cit. 2. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.gov.uk/government/publications/bribery-act-2010-guidance> s. 29

³²³ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 79

účastnících školení požaduje písemné potvrzení, že probíraným tématům porozuměli. Všechny tyto kroky pak mohou být pro společnost při případném trestním řízení zcela zásadní, neboť bude zkoumána nikoliv formální stránka compliance programu, ale především stránka materiální, tj. reálné dodržování jednotlivých opatření.

Compliance pravidla musí být komunikována. Společnost by měla dbát na to, aby se svými pracovníky o compliance pravidlech komunikovala, neboť jedině tak bude možné zjistit, zda jsou compliance pravidla správně chápána a uplatňována. Za tímto účelem mohou být zřízeny pro zaměstnance např. poradenské služby poskytované prostřednictvím tzv. „*Compliance help line*“, tj. linky pomoci. Služby budou nejčastěji poskytovány compliance officerem, který bude nejlépe schopný pracovníkům společnosti pomoci v situacích, které nemají zcela jednoznačné řešení, a tudíž může hrozit, že by ze strany pracovníků mohlo dojít například až k protiprávnímu jednání.³²⁴

Může se zdát, že společnost bude muset ve vztahu ke svým pracovníkům vynaložit nejen velké náklady finanční, ale rovněž náklady časové. Jedná se však o nejlepší možnou investici, již může společnost učinit. Příručka k britskému protikorupčnímu zákonu BA, jež považuje komunikaci za nenahraditelnou součást funkčního compliance programu, zdůrazňuje, že v interní komunikaci je klíčový „tón udávaný shora“, tj. tón udávaný vedením společnosti.³²⁵ Žádoucí však je, aby byl stále více slyšet také „tón udávaný zprostředka“ a „tón udávaný zdola“³²⁶, neboť: „*Platí-li, že pro efektivní fungování compliance programu je klíčová součinnost a zainteresovanost všech zaměstnanců (pracovníků) ze všech oddělení společnosti, a to (alespoň) v rozsahu potřebném pro řádné plnění jim svěřených úkolů a odpovědnosti, je více než žádoucí, aby společnost znala postoj těchto zaměstnanců ke compliance. V případě, že vyjde najevo, že zaměstnanci některým pravidlům nerozumí, neznají jejich smysl a účel nebo nevědí, jakým způsobem dle nich postupovat, je namístě adekvátní reakce společnosti.*“³²⁷

³²⁴ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace ustanovení § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *verejnazaloba.cz* [online]. Publikováno 9. 11. 2020 [cit. 2. 2. 2023]. č. 1 SL 113/2020. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/nasz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/ostatni-dokumenty/> s. 28

³²⁵ MINISTRY OF JUSTICE. Bribery Act 2010: Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing (section 9 of the Bribery Act 2010) [online]. Publikováno 11. 2. 2012 [cit. 2. 2. 2023]. Dostupné na: [Dostupné na: https://www.gov.uk/government/publications/bribery-act-2010-guidance](https://www.gov.uk/government/publications/bribery-act-2010-guidance) s. 29

³²⁶ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace ustanovení § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *verejnazaloba.cz* [online]. Publikováno 9. 11. 2020 [cit. 2. 2. 2023]. č. 1 SL 113/2020. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/nasz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/ostatni-dokumenty/> s. 28

³²⁷ HURYCHOVÁ, Klára; SYKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 71

Slovní spojení „*due diligence*“ je v doslovném překladu tzv. náležitou pozorností. Právě tu by měla společnost vynaložit při výběru obchodních partnerů, dodavatelů apod. Ti všichni mohou pro společnost rovněž představovat určité riziko. Proces „*due diligence*“ je tedy jakousi prověrkou, na jejímž základě společnost vyhodnotí, zda pro ni např. uzavření určité smlouvy a následná transakce nepředstavují riziko. Společnost by se neměla omezit a spolehnout pouze na údaje, které jí třetí strany poskytnou. Compliance oddělení by mělo ověřit pravdivost poskytnutých údajů a dohledat si další informace, jež by poskytovaly určitý obraz o potenciálním obchodním partnerovi, dodavateli atd. Hloubka a rozsah prověrky by se měly odvíjet od rizikovosti oblasti, v níž třetí strana působí. Čím větší riziko daná oblast vykazuje, tím více informací je třeba o daném subjektu získat. Skladba a penzum dokumentů a informací vyžádaných od daného subjektu se bude odvíjet právě od správně nastaveného „*due diligence*“ procesu, který je předpokladem k tomu, aby byla společnost vůbec schopna posoudit, zda je zamýšlená transakce proveditelná a především smysluplná.³²⁸

4.5.2 Opatření detekční

Opatření detekční slouží právnické osobě k včasné identifikaci tzv. „*non-compliance*“ jednání, tj. jednání, jež jsou v rozporu s compliance pravidly. Díky správnému nastavení detekčních nástrojů bude právnická osoba schopna zjistit případná protiprávní jednání a pomocí reakčních opatření na ně promptně reagovat.

Tato podkapitola se věnuje následujícím detekčním opatřením:

- „*monitoringu*“ a „*reportingu*“,
- „*whistleblowingu*“

„*Monitoring*“ je compliance officery považován za jeden z nejdůležitějších nástrojů compliance programu. Probíhat by měl na třech úrovních.

Na primární úrovni by mělo být monitorováno, zda společnost dodržuje aktuální právní předpisy. Pomocí „*monitoringu*“ by mělo být rovněž zajištěno, že bude společnost řádně a včas reagovat na novou právní úpravu a na případné změny právní úpravy stávající. Primární úroveň „*monitoringu*“ bude spíše než compliance oddělení zajišťovat oddělení právní, neboť na tomto

³²⁸ HEINZEL, Martin; PETR, Tadeáš. Due diligence aneb co zkoumat před koupí společnosti. *epravo.cz* [online]. Publikováno 11. 6. 2019 [cit. 2. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.epravo.cz/top/clanky/due-diligence-aneb-co-zkoumat-pred-koupi-spolecnosti-109483.html>

oddělení působí odborníci, již se orientují v právní úpravě vztahující se na činnost společnosti.³²⁹

Samozřejmě nestačí monitorovat pouze právní předpisy. Sledováno musí být především to, zda společnost jedná v souladu s těmito předpisy, zda je dodržuje. „Veškeré úsilí“ bude vynakládat ta společnost, jež bude dodržovat nejen právní předpisy, ale také předpisy interní. Druhá úroveň monitoringu tak bude zahrnovat průběžné sledování vícevrstevnaté „souladnosti“ jednání společnosti, jež jsou činěna jak „navenek“, tj. vůči třetím osobám, tak „uvnitř“ společnosti.

Ve třetí úrovni bude „*monitoring*“ prováděn vůči smluvním partnerům. Společnosti si se svými obchodními partnery či dodavateli často ujednávají různé smluvní doložky. Běžnou praxí jsou např. protikorupční doložky, doložky ochrany lidských práv a také compliance doložky. Pokud smluvní strana přistoupí právě např. na compliance doložku, zavazuje se k respektování compliance pravidel, s nimiž byla seznámena, a zpravidla rovněž deklaruje, že ona sama taková pravidla dodržuje. Společnost by pak měla v rámci „*monitoringu*“ sledovat, zda jsou doložky smluvními partnery opravdu dodržovány. Pro společnost budou mít význam pouze takové smluvní doložky, jejichž porušením pro společnost vyvstane právo od smlouvy odstoupit.³³⁰

Valnou část „*monitoringu*“ bude ve většině společností provádět compliance oddělení v čele s compliance officerem. Nicméně detekovat „*non-compliance*“ jednání napříč celou společností může být především v případě velkých společností velmi náročné. Proto by monitorováním měli být pověřeni např. také vedoucí zaměstnanci. Těm by společnost měla poskytnout příkladný výčet okolností, varovných signálů a podezřelých jednání či aktivit, tedy tzv. „*red flags*“, včetně stanovení postupu, jak na ně adekvátně reagovat. A právě to by měla stanovit pravidla „*reportingu*“.³³¹

„*Reportingem*“ lze tedy obecně rozumět: „(...) poskytování souhrnných informací o klíčových ukazatelích a jednotlivých prvcích či obecně oblastech zájmu interního compliance programu (...)“.³³² „*Reporting*“ bude směřovat k odpovědným osobám. Je možné rozlišovat „*reporting*“ vnitřní a „*reporting*“ vnější. Vnitřní „*reporting*“ směřuje nejčastěji ke compliance

³²⁹ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 77

³³⁰ Tamtéž, s. 76-77

³³¹ Tamtéž, s. 78

³³² SCHENKOVÁ, Kateřina; LASÁK, Jan a kolektiv. *Compliance v podnikové praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 460 s. ISBN 978-80-7400-668-5. s. 23

officerovi. Vyloučeno však není, aby směřoval přímo k vedení společnosti. Nicméně častěji tzv. „*findings*“, tj. nálezy, řeší nejdříve compliance officer, který by měl rozhodnout, zda je tento nález natolik závažný, že je nutné informovat vedení společnosti, či zda budou dostačující kroky, které budou učiněny z jeho strany. O vnějším „*reportingu*“ lze hovořit v souvislosti s reportováním zákonem stanovených informací a údajů směrem k regulatorním orgánům a institucím.³³³

Jakým způsobem postupuje compliance officer, pokud se opravdu potvrdí, že došlo k „*non-compliance*“ jednání, je popsáno v podkapitole pojednávající o tzv. reakčních opatřeních.

Nezbytnou součástí compliance programu a nástrojem, který by bezesporu měl být součástí veškerého úsilí, které bylo možno na právnické osobě spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu zabránila, je „*whistleblowing*“.

Pojem „*whistleblowing*“ plyne z anglického „*blow the whistle*“, což v doslovném překladu znamená zapískat na píšťalku. Právě v samotném překladu se skrývá podstata tohoto institutu. „*Whistleblowing*“ znamená, že osoba, která detekuje protiprávní nebo neetické jednání či hrozbu takového jednání, učiní oznámení osobám či institucím, které jsou schopné takové jednání ovlivnit.³³⁴ Tím, že jsou oznamována nejen již učiněná protiprávní a neetická jednání, ale rovněž hrozba takových jednání, má „*whistleblowing*“ pro společnost význam jednak detekční a jednak prevenční. Pokud je společnosti oznámena hrozba „*non-compliance*“ jednání, může na to společnost reagovat například tím, že v budoucnu zaměří „*risk assessment*“ a „*monitoring*“ na oblast, ve které se hrozba takového jednání detekovala. Naopak pokud je oznámeno již dokonané protiprávní či neetické jednání, může se společnost snažit snížit dopady takového jednání, tj. soukromoprávní či veřejnoprávní sankce.

Zavedení „*whistleblowingu*“ skýtá pro společnost ale i řadu dalších výhod. Fakticky fungující „*whistleblowing*“ je důkazem otevřené firemní kultury založené na důvěře a participaci.

Právě bez důvěry a participace se „*whistleblowing*“ neobejde. Nejčastější brzdou fungujícího „*whistleblowingu*“ je nedůvěra zaměstnanců. Zaměstnanec se často obává, že pokud oznámí protiprávní či neetické jednání například svého nadřízeného, přijde o své

³³³ Tamtéž, s. 23

³³⁴ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 82

zaměstnání nebo se mu bude jeho nadřízený později mstít. Ve vztahu k ostatním, nikoliv nadřízeným zaměstnancům, mu může v oznámení bránit určitá kolegalita. Zaměstnanci se také mohou obávat, že jejich ohlášení nebude bráno vážně. Všechny tyto obavy jsou naprosto pochopitelné. Ostatně už jen samotný český výraz „udavač“, jež byl v souvislosti s „*whistleblowingem*“ spojován a který se naštěstí neuchytil, nevzbuzuje pozitivní emoce. Naopak. I s ohledem na minulost České republiky je tento výraz spojován čistě s negativními emocemi a postavením, do kterého se žádná osoba nechce dobrovolně dostat.

Aby společnost odstranila tento negativní punc, jenž je s „*whistleblowingem*“ často spojován, měla by zavést celý systém pravidel s „*whistleblowingem*“ spojených.³³⁵ Zcela zásadní však budou pro společnost především následující kroky:

- 1) Stále se opakující „*tone from the top*“. Ano i zde bude zcela zásadní, aby vedení společnosti vyzývalo zaměstnance k tomu, aby případná protiprávní a neetická jednání či jejich hrozbu oznamovali. Aby takový krok nevnímali jako zradu svých nadřízených či kolegů, ale jako pomocnou ruku, kterou podávají společnosti při její cestě k nastavení té nejkvalitnější firemní kultury. Vedení společnosti musí své zaměstnance ve „*whistleblowingu*“ jednoduše podporovat a dávat jim pocit, že nečiní nic špatného.
- 2) Zavést interní či externí příjemce podnětů. Pokud se zaměstnanci ocitnou v situaci, kdy ucítí potřebu učinit oznámení, musí přesně vědět, jaký prostředek k tomu použít či na koho se obrátit. Společnost za tímto účelem může využít nástroje jako telefonickou či e-mailovou linku, schránku důvěry umístěnou v sídle společnosti či pověřit určitou osobu přijímáním těchto podnětů. Takovou osobou bude nejčastěji compliance officer či podnikový ombudsman. Některé společnosti preferují pověření externího subjektu rolí příjemce a vyšetřovatele.³³⁶ Takovými subjekty bývají specializovaná call centra, advokátní kanceláře či neziskové organizace.³³⁷ Ať už společnost zvolí jakoukoliv podobu příjemce podnětů, důležité je, aby byla zajištěna neutralita a důvěryhodnost celého procesu.
- 3) Ochrana oznamovatelů. Společnost by měla zcela jasně deklarovat, že oznamovatelům, již učinili oznámení v dobré víře, zajistí ochranu před všemi

³³⁵ Tamtéž, s. 89

³³⁶ Tamtéž, s. 89

³³⁷ SCHENKOVÁ, Kateřina; LASÁK, Jan a kolektiv. *Compliance v podnikové praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 460 s. ISBN 978-80-7400-668-5. s. 60

negativními důsledky oznámení. Deklarací ale vše nekončí. Naopak, ta je pouhým začátkem. Společnost musí především dostát svému závazku a ochranu doopravdy zajistit. Příjemce podnětu by měl být plně profesionální, k oznámení přistupovat s respektem a zajistit řádné prošetření. V současné době je v několika zemích poskytována oznamovatelům zákonná ochrana. Česká republika se k tomuto kroku také blíží. Sice poněkud se zpožděním, neboť transpoziční lhůta směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/1937 ze dne 23. října 2019 o ochraně osob, které oznamují porušení práva Unie, uplynula již 17. prosince 2021, nicméně 12. ledna 2023 byl Poslaneckou sněmovnou v prvním čtení schválen návrh zákona o ochraně oznamovatelů, jenž výše uvedenou směrnicí implementuje. Účinnost tohoto zákona lze očekávat od poloviny roku 2023.

V České republice je možné ochranu oznamovatelů řešit také represivním způsobem a trestat případy, kdy odvetná jednání vůči oznamovateli naplňují např. skutkovou podstatu trestného činu pomluvy, vydírání, útisku atd.³³⁸

- 4) Motivace. Oznamovatele budou k „*whistleblowingu*“ nejčastěji motivovat jeho morální přesvědčení, touha po spravedlnosti, snaha ochránit společnost, ve které pracuje a ke které si velice pravděpodobně vytvořil blízký vztah. Ne vždy je ale tato motivace dostačující. Některé zahraniční právní úpravy proto garantují oznamovateli za relevantní oznámení odměnu. Společnosti, které k takové odměně přistoupí, budou o to více muset nastavit určité mechanismy, které budou schopny odhalit taková oznámení, jež nebyla učiněna v dobré víře, a to např. za účelem získání prospěchu či např. z důvodu msty vůči nadřízenému, snahy poškodit společnost apod.³³⁹ Není rovněž od věci, aby společnost zvažila případné sankce za oznámení, jež nebyla učiněna v dobrém úmyslu.
- 5) Komunikace. Celý systém pravidel, která jsou s „*whistleblowingem*“ spojena, musí být komunikována napříč celou společností. Nově příchozí zaměstnanci musejí být na možnost „*whistleblowingu*“ upozorněni, musí být seznámeni se všemi pravidly. Společnost by měla dbát na zveřejnění telefonické či e-mailové linky, kontaktu na osobu compliance officera či podnikového ombudsmana. Schenková a Lasák výstižně uvádějí, že oním zveřejněním je třeba rozumět nejen zveřejnění

³³⁸ SCHENKOVÁ, Kateřina; LASÁK, Jan a kolektiv. *Compliance v podnikové praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 460 s. ISBN 978-80-7400-668-5. s. 56

³³⁹ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 83

na internetových a intranetových stránkách, ale rovněž v jídelnách, kuchyňkách, výtazích, vstupních prostorech atd. Na všech těchto místech se zaměstnanci téměř denně pohybují, a budou mít tedy všechny potřebné údaje neustále na očích.

- 6) Efektivní prošetření. Zaměstnanec, který učiní oznámení, musí vidět, že jeho čin k něčemu vedl. Že všechna ta odvaha, kterou musel vynaložit, nepřišla vniveč. Poté, co je oznámení pečlivě zdokumentováno a evidováno, by se mělo přistoupit k jeho řádnému prošetření.

Učiní-li společnost všechny tyto kroky, zajistí si, že se většina protiprávních a neetických jednání bude řešit především interně a oznamovatel nepřistoupí k tzv. externímu „*whistleblowingu*“ a neučiní oznámení orgánům činným v trestním řízení, jinému orgánu státní správy či široké veřejnosti.³⁴⁰

4.5.3 Opatření reakční

Pomocí reakčních opatření by měla být právnická osoba schopna adekvátně reagovat na porušení compliance pravidel. Taková reakce by měla spočívat jednak v zamezení následkům protiprávního či neetického jednání a ve vyvození důsledků, jež z takového jednání vyplývají.

Aby společnost byla schopna takto reagovat, musí mít pevně stanovený postup při „*non-compliance*“ jednání, tj. při jednání učiněném zaměstnancem či jiným pracovníkem společnosti (včetně člena orgánu), jež je v rozporu s právními či interními předpisy. Předtím než budou vymezeny jednotlivé kroky takového postupu, je nutné zdůraznit, že by společnost měla především deklarovat, že jakékoliv „*non-compliance*“ jednání bude bez výjimky sankcionováno, nehledě na to, zda bude učiněno řadovým zaměstnancem či členem vedení. Chce-li společnost zajistit, aby její zaměstnanci jednali v souladu s právními i interními předpisy, musí takové jednání vyžadovat i po vrcholových manažerech, neboť pokud „v souladu“ nebudou jednat oni, nelze očekávat, že tak budou jednat řadoví zaměstnanci. Obdobně jako v případě motivace k využívání „*whistleblowingu*“ může společnost zaměstnancům přislíbit odměny za dodržování compliance pravidel, a to např. v podobě finančních bonusů.³⁴¹

³⁴⁰ Tamtéž, s. 82

³⁴¹ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 96-97

Nyní k jednotlivým krokům postupu při zjištění „*non-compliance*“ jednání.

O protiprávním či neetickém jednání se zpravidla jako první dozví compliance oddělení, a to díky „*monitoringu*“ či na základě oznámení od „*whistleblowera*“.

Prvním krokem, který by měl compliance officer učinit, je zajištění okamžitého ukončení „*non-compliance*“ jednání. Samozřejmě je možné, že takové jednání již bylo ukončeno, a v takovém případě by se měla pozornost věnovat spíše odvrácení či zmírnění následků takového jednání. Pokud však takové jednání stále probíhá, musí být okamžitě ukončeno.

Následovat bude zajištění důkazů týkajících se „*non-compliance*“ jednání. Compliance officer by neměl tento krok podcenit, neboť právě důkazy jsou zcela zásadní pro nadcházející interní šetření. Hurychová a Sýkora k důležitosti zajištění důkazů dodávají, že právě pečlivé zajištění důkazů je ukázkou kvalitně nastaveného compliance programu, jenž je schopný reagovat na „*non-compliance*“ situaci. Právě to může být pro společnost, jež se stala podezřelou či obviněnou, zcela klíčové z hlediska obhajoby.³⁴²

Bez zbytečného odkladu by mělo dojít k zahájení interního šetření. Je na samotné společnosti, jaká si stanoví pro šetření pravidla. Tento druh šetření je šetřením ryze interním, a není tak stanoveno zákonem či jiným právním předpisem, jak by mělo probíhat, kdo by měl vyšetřování vést a jaké by měly být výsledky šetření. Společnost by měla sestavit nezávislou vyšetřovací komisi, u které nehrozí střet zájmů a jejímiž členy budou členové compliance oddělení. Pokud se jedná o méně závažná porušení, nic samozřejmě nebrání compliance officerovi, aby takové vyšetřování vedl sám, případně spolu s kolegy z compliance oddělení, a není tak nutně potřeba sestavovat vyšetřovací komisi. Sestaven by měl být vyšetřovací plán, který určí rozsah šetření včetně cílů, jež by měly být šetřením dosaženy. V rámci samotného šetření pak může být provedeno např. tzv. investigativní „*interview*“. Vyslechnut může být nejen podezřelý, ale také svědci. Výsledky šetření, tj. identifikace pachatele včetně všech důkazů, by měly být shrnuty do závěrečné zprávy, jež se označuje jako investigativní report.³⁴³

Jak již bylo zmíněno v úvodu této podkapitoly, společnost deklarovala sankcionování „*non-compliance*“ jednání, a musí tedy dostát svému slovu a vyvodit pro pachatele důsledky jeho protiprávního či neetického jednání. Důsledkem může být např. výtka, snížení mzdy,

³⁴² Tamtéž, s. 99

³⁴³ HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. *Compliance programy (nejen) v České republice*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0. s. 99-101

odvolání z funkce, okamžité zrušení pracovního poměru atd. Je pochopitelné, že pokud pro společnost neplyne zákonná povinnost ohlásit určitý čin např. orgánům činným v trestním řízení, bude se pravděpodobně snažit situaci řešit interně, neboť tím nedojde např. k poškození reputace společnosti.

Společnost, která se chce do budoucna vyhnout „*non-compliance*“ jednání, by neměla zůstat pouze u sankcionování, ale měla by rovněž vytvořit tzv. akční plán. Tento plán by měl stanovit další kroky k tomu, aby se takové jednání v budoucnu neopakovalo. Těmito kroky může být uspořádání školení, zavedení podnikového ombudsmana. Podceňovat by se rovněž neměla samotná komunikace s osobou, jež se „*non-compliance*“ jednání dopustila. Pokud společnost bude znát důvody, proč k takovému jednání došlo, co bylo onou příčinou, jediné tak bude schopna posílit preventivní opatření compliance programu, což s sebou nese naopak snížení nákladů na opatření reakční.

4.6 Compliance program farmaceutické společnosti Teva

Autorka této práce strávila několik týdnů na compliance oddělení farmaceutické společnosti Teva. Díky skvělému přístupu compliance officerky se jí podařilo získat řadu poznatků o compliance programu této nadnárodní společnosti. Tato podkapitola se pokusí přiblížit podobu compliance programu společnosti Teva včetně náplně práce její compliance officerky.

Společnosti Teva Pharmaceuticals CR, s.r.o. (dále jen „*společnost Teva*“ či „*Teva*“) a Teva Czech Industries s.r.o. jsou společnosti sídlící v České republice. Obě jsou podrobeny jednotnému řízení ze strany společnosti Teva Pharmaceutical Industries Ltd., jež je řídicí osobou. Spolu s ní a dalšími členy vytváří koncern označovaný jako koncern Teva. V současné době je Teva jednou z patnácti největších světových farmaceutických společností.³⁴⁴

Právě farmaceutický průmysl je jednou z nejvíce regulovaných oblastí. Compliance programy ve farmaceutických společnostech nabývají o to více na svém významu. Vysokou míru regulace ale není dle compliance officerky společnosti Teva nutně třeba vnímat negativně. Naopak pro compliance je obecně větší míra regulace spíše pozitivem, neboť jsou ve větší míře určeny hranice compliance programů.

³⁴⁴ TEVA ČESKÁ REPUBLIKA. Profil společnosti. *teva.cz* [online]. [cit. 5. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.teva.cz/about-teva/company-profile/>

Je pochopitelné, že právě např. společnost Teva bude muset dodržovat nejen české právní předpisy, jako je např. zákon č. 378/2007 Sb., o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů, zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy a o změně a doplnění zákona č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, či TOPO, ale také zahraniční právní úpravu.

Ve společnosti Teva je na první pohled viditelné, že na oblast compliance je kladen velký důraz. Compliance program není pouhým papírovým dokumentem, ale jedná se o celou řadu mechanismů, nástrojů, které se prolínají napříč fungováním celé společnosti. Nalezneme zde všechna opatření, jež byla přiblížena v podkapitole 4.5. Na otázku, které nástroje compliance programu jsou pro Tevu nepostradatelné, compliance officerka odpověděla: „*Risk management*“, „*monitoring*“, „*due diligence*“, etický kodex, proškolení zaměstnanců a komunikace.

Pro potřeby procesu „*due diligence*“ má compliance officerka v Tevě speciální počítačový program, který zajišťuje nejen hloubkovou prověrku potenciální smluvní strany, ale také „*risk assessment*“. Do programu se zadají údaje o fyzické či právnické osobě, se kterou by měla být smlouva uzavřena. Program následně vyhodnotí stupeň rizika, který je pro Tevu v uzavření takové smlouvy spatřován. Stupeň rizika je určován několika faktory. Program je schopný prověřit např. obchodní rejstřík, insolvenční rejstřík, registr smluv, navázání daného subjektu na vládní činitele atd. Zároveň program vygeneruje všechny novinové články, video reportáže, audio rozhovory, které byly s potenciálním smluvním partnerem učiněny. Pokud je stupeň rizika nízký, může compliance officerka doporučit příslušnému oddělení uzavření smlouvy, pokud je naopak rizikovitost vysoká, musí předložit uzavření smlouvy ke zvážení tzv. „*due diligence*“ komisi, která rizika zhodnotí a učiní finální rozhodnutí.

Na „*monitoring*“ je v Tevě kladen velký důraz. Compliance officerka musí mít přehled, zda všechny aktivity, které se odehrávají uvnitř společnosti, ale i všechny ty, které směřují „ven ze společnosti“, jsou v souladu s interní politikou Tevy. Takových aktivit může být denně nepřehledné množství, proto je compliance officerce opět k dispozici počítačový program. Všichni zaměstnanci přesně vědí, jaký typ aktivity musí do programu zadat a jaké informace je nutné o dané aktivitě uvést. Compliance officerka pak denně vybere náhodně např. deset aktivit, které byly do programu zadány, a kontroluje, zda jsou v souladu s interní politikou Tevy. Pokud zjistí určitý nesoulad, je daná aktivita vyhodnocena jako tzv. „*finding*“ neboli nálezn. Compliance officerka pak musí toto pochybení s danou osobou komunikovat, vysvětlit jí, v čem spatřuje nedostatky jednání. Pokud se jedná o drobná pochybení, pak není nutné ho ihned

komunikovat s nadřízenými zaměstnanci, nicméně pokud daný zaměstnanec chybí často či se jedná o zásadní pochybení, pak je nutné jeho nadřízené informovat. Compliance officerka klade však největší důraz na následný tzv. akční plán. Ten sestaví pro osobu, jež chybovala, na míru. Tento plán byl již popsán v podkapitole 4.5.3 týkající se reakčních opatření. Účelem akčního plánu je prevence. Compliance officerka vyhodnotí na základě toho, kdo dané pochybení učinil a o jaký druh pochybení se jednalo, jaké opatření je nejvhodnější zvolit, aby se takové pochybení v budoucnu neopakovalo. Obecně bývá v Tevě řešením takového pochybení tzv. „*training*“, což je právě např. školení. Tím, že opatření bude „ušité dané osobě na míru“, je velmi pravděpodobné, že dostojí svému preventivnímu účelu a opravdu se takové pochybení v budoucnu opakovat nebude. Za předpokladu, že by se jednalo o opravdu závažné či opakující se pochybení, může compliance officerka navrhnout, aby zaměstnanci bylo uděleno napomenutí. „*Monitoring*“ je obecně řazen mezi detekční opatření, nicméně to, jakým způsobem funguje ve společnosti Teva, je názornou ukázkou toho, co bylo řečeno v úvodu podkapitoly 4.5, tedy že opatření detekční a opatření reakční se vzájemně prolínají. „*Monitoring*“ v Tevě je doplněn o prvky opatření reakčních, konkrétně o prvky interního šetření. Compliance program nefunguje díky separovaným opatřením, ale právě díky tomu, že se jednotlivá opatření prolínají a vytváří jeden funkční celek.

Významnou součástí compliance programu jsou nejen pro společnost Teva, ale i pro řadu dalších farmaceutických společností etické kodexy. Etická pravidla jsou mnohdy daleko přísnější než pravidla zakotvená v právních předpisech. Je to právě činnost farmaceutických společností, která je důvodem toho, proč je na etické jednání kladen tak velký důraz. Činnost farmaceutických společností nespočívá pouze ve výrobě a distribuci léků, ale také např. ve sponzorování odborníků. Farmaceutické společnosti mohou sponzorovat schůzky, akce nebo projekty zaměřené na zdravotnické odborníky a oplátkou za to pak získávají komerční výhody na takové události, a to možností reklamy, výstavního stánku, distribucí propagačních materiálů, uvedením loga společnosti na bannerech apod. Rovněž mohou společnosti podporovat vzdělávání zdravotnických odborníků, a to např. tím, že financují jejich účast na vzdělávacích akcích. Takové akce musí mít primárně vědecký, vzdělávací či odborný obsah, musí se týkat lékařského oboru, v němž zdravotnický odborník v dané chvíli působí, a musí přímo souviset s lékařským oborem, ve kterém působí farmaceutická společnost. Činnost farmaceutických společností rovněž spočívá v distribuci vzorků léčiv zdravotnickým odborníkům, v charitativních či společenských příspěvcích formou finančních a věcných darů zdravotnickým a patientským organizacím za účelem podpory zdravotnických cílů, v interakci

s pacienty a patientskými organizacemi atd.³⁴⁵ Jsou to právě všechny tyto aktivity farmaceutických společností, které si žádají zvýšenou samoregulaci v podobě podrobně stanovených etických pravidel.

Důkazem toho, že je kladen velký důraz na transparentnost a vysoký standard etického chování, je fakt, že pro společnost Teva je závazný nejen Etický kodex společnosti Teva, ale také Etický kodex České asociace farmaceutických firem, jejímž je členem, a v neposlední řadě také Etický kodex evropské asociace Medicines for Europe. Teva rovněž disponuje Etickým kodexem pro své dodavatele.

Etický kodex společnosti Teva je perfektně strukturovaný. Je rozdělen do jednotlivých kapitol, které pokrývají oblasti jako předcházení střetu zájmů, ochranu hospodářské soutěže, zákaz korupčního jednání, zákaz praní špinavých peněz, rovné pracovní příležitosti, bezpečnost a ochranu zdraví při práci, komunikaci se zástupci médií a odbornou i laickou veřejností, sociální média, ochranu osobních údajů, ochranu důvěrných informací, ochranu duševního vlastnictví a majetku společnosti, ochranu životního prostředí a dobrých životních podmínek zvířat a řadu dalších.³⁴⁶ V kodexu tak jsou integrovány i zákonné požadavky. Všechny kapitoly jsou velmi prakticky uchopeny. Pro každou oblast je v kodexu simulována situace, ve které by se mohl zaměstnanec ocitnout, a následně je uveden jakýsi návod, jak v takové situaci postupovat. Rovněž je pro každou oblast v bodech shrnuto, proč je tato problematika důležitá a jak k ní Teva obecně přistupuje.

Teva se ukázkově staví rovněž k porušování etického kodexu. Deklaruje, že nejen zaměstnanci, ale rovněž členové představenstva ponosou za porušení etického kodexu odpovědnost a budou příslušným způsobem potrestáni, přičemž takový postih může spočívat i v ukončení pracovního poměru či členství v představenstvu.³⁴⁷

„*Whistleblowing*“ je rovněž něco, co společnost Teva plně podporuje. Zaměstnanci mají k dispozici nejen compliance officerku, ale také tzv. horkou linku neboli „*Teva Integrity Hotline*“. Teva ale klade svým zaměstnancům na srdce, že není problém, pokud jakékoliv neetické chování, jež je v rozporu s etickým kodexem, nahlásí také např. oddělení právnímu. Zaměstnancům je přislíbeno, že všechna hlášení budou řešena včas a důvěrně, následně budou

³⁴⁵ ČESKÁ ASOCIACE FARMACEUTICKÝCH FIREM. Etický kodex českých farmaceutických firem. *caff.eu* [online]. [cit. 10. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.caff.eu/kdo-jsme/eticky-kodex>

³⁴⁶ TEVA ČESKÁ REPUBLIKA. Etický kodex společnosti Teva. *teva.cz* [online]. [cit. 10. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.teva.cz/about-teva/code-of-conduct/>

³⁴⁷ Tamtéž, s. 40

objektivně a komplexně vyhodnocena a v odůvodněných případech šetřena.³⁴⁸ Deklarován je také zákaz odvetných opatření. Zaměstnanci Tevy, kteří v dobré víře nahlásí obavu z možného porušování norem, budou mít podporu vedení společnosti a budou chráněni před případnými odvetnými kroky.³⁴⁹

Společnost Teva si je plně vědoma toho, že plné využití jejího potenciálu a dosažení úspěchu je možné pouze díky úzké a efektivní spolupráci všech pracovníků Tevy. Zaměstnanci jsou pravidelně vzděláváni, seznamováni nejen s etickými pravidly společnosti, ale také s politikou v oblasti bezpečnosti, ochrany zdraví a životního prostředí, s politikou prevence závažných havárií atd.³⁵⁰ Autorka práce byla účastníkem školení, které bylo pořádané compliance officerkou v souvislosti s přijetím nového Etického kodexu Českých farmaceutických firem. Školení bylo pořádáno online, tudíž se k němu mohli všichni zaměstnanci pohodlně připojit. Zaměstnancům byly srozumitelným způsobem připomínány zásady spolupráce lékařů a farmaceutických společností, respekt k nezávislosti zdravotnických pracovníků, snaha o eliminaci zásahů do vztahu pacient a lékař. Výkonný ředitel České asociace farmaceutických firem se snažil vysvětlit, proč právě dodržování těchto zásad slouží k zajištění transparentnosti a férového chování při každodenní spolupráci farmaceutických společností s lékaři, lékárníky a patientskými organizacemi.³⁵¹

Pro compliance officerku Tevy je specifické, že zaštiťuje oblast compliance ve dvou zcela odlišných prostředích. Ve společnosti Teva Pharmaceuticals CR, s.r.o., jež sídlí v Praze a poskytuje zázemí nejen compliance officerce, ale také např. oddělení právnímu, obchodnímu a mnoha dalším, musí být compliance zaměřené především na etické jednání zahrnující dodržování pravidel sponzoringu akcí třetích stran, sponzoringu vzdělávání apod. Compliance officerka poskytuje zaměstnancům tzv. „kuchařky“, a to formou PowerPointových prezentací, které slouží zaměstnancům jako jakési návody a učební materiály, které jim mají pomoci, aby jejich jednání odpovídala etickým standardům společnosti. Naopak zcela odlišná bude oblast compliance ve společnosti Teva Czech Industries s.r.o., která sídlí v Opavě a v níž jsou vyráběny léčivé a další chemické látky a směsi. Zde musí být compliance program zaměřen především na prevenci závažných havárií, bezpečnost a ochranu zdraví a životního prostředí.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 39

³⁴⁹ Tamtéž, s. 40

³⁵⁰ TEVA ČESKÁ REPUBLIKA. Bezpečnost, ochrana zdraví a životního prostředí. *teva.cz* [online]. [cit. 10. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.teva.cz/about-teva/bezpecnost-ochrana-zdravi-a-zivotniho-prostredi/>

³⁵¹ ČESKÁ ASOCIACE FARMACEUTICKÝCH FIREM. Česká asociace farmaceutických firem vydává nový etický kodex. *caff.eu* [online]. Publikováno 29. 11. 2021 [cit. 10. 2. 2023]. Dostupné na: <https://caff.eu/topics/b3fad3f7-eda9-4b4f-bde6-ff0f950cf6ae>

Compliance officerka Tevy sama přiznává, že je náročné skloubit ryze korporátní prostředí v Praze s prostředím výrobního závodu v Opavě. Rozdílná je nejen obava z protiprávních či neetických jednání v obou těchto společnostech, ale také komunikace se zaměstnanci. Zaměstnancům v Opavě je těžší vysvětlit, proč je právě problematika compliance natolik důležitá a proč musí dodržovat jednotlivá opatření a mechanismy compliance programu. Compliance officerka se autorce práce svěřila, že ji zaměstnanci opavského závodu zpočátku nebrali vážně a nerozuměli její pozici v Tevě. Nyní je situace lepší. Jako dobré řešení se ukázaly pravidelné cesty compliance officerky do Opavy, kde se setkává se zaměstnanci přímo v prostředí opavského závodu, mluví s nimi o jejich problémech, o postupech, jež jsou vyžadovány zákonnou úpravou a etickými standardy, a celkově se snaží se zaměstnanci sblížit a ukázat jim, že bez nich by Teva nemohla být společností, jakou je, a že opavský výrobní závod není o nic méně důležitý než společnost Teva sídlící v Praze.

Společnost Teva opravdu vynakládá veškeré úsilí, aby zabránila nejen protiprávnímu jednání svých zaměstnanců a členů volených orgánů, ale aby zabránila i jednání neetickému, které je v rozporu s hodnotami společnosti. A právě hodnoty společnosti Teva jsou tím, čím by tato podkapitola měla být zakončena.

Společnost Teva je na svých hodnotách opravdu vybudována. Princip „*tone from the top*“ je v této společnosti učebnicovým příkladem. Vedení společnosti se hlásí k hodnotám společnosti, podporuje oblast compliance, která napomáhá k jejich dodržování napříč celou společností, zřetelně se staví proti „*non-compliance*“ jednání. Hodnoty jsou na očích nejen samotným pracovníkům společnosti, ale i široké veřejnosti, lze se s nimi setkat na internetových stránkách, v logách společnosti. Dodržování hodnot a pravidel není pro Tevu něco, co by brala jako „nutné zlo“, naopak je to něco, co je hmatatelné v každém kroku společnosti a co sama považuje za svoji přednost. To ostatně dokazuje i prohlášení, jež společnost učinila ve svém etickém kodexu:

„Nebudeme při naší snaze o dosažení finančních a obchodních výsledků dělat žádné kompromisy v tom, co je správné. Žádný cíl nestojí za to, abychom se zpronevěřili našim hodnotám či etickým normám. Naše hodnoty jsou univerzální v každé úloze, každé obchodní jednotce a ve všech místech na světě, kde pracujeme.“³⁵²

³⁵² TEVA ČESKÁ REPUBLIKA. Etický kodex společnosti Teva. *teva.cz* [online]. [cit. 10. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.teva.cz/about-teva/code-of-conduct/> s. 3

4.7 Zhodnocení compliance programu z pohledu orgánů činných v trestním řízení

Jestliže dojde ke spáchání trestného činu právnickou osobou, a je tedy namístě uvažovat o aplikaci ustanovení § 8 odst. 5 TOPO, budou orgány činné v trestním řízení činit následující kroky:³⁵³

- 1) Vyhodnotí opatření právnické osoby se zaměřením na spáchaný trestný čin. Ze strany orgánů činných v trestním řízení by mělo dojít ke zhodnocení všech tří skupin opatření. Zhodnocena by měla být opatření preventivní, detekční i reakční, a to samozřejmě s přihlédnutím k velikosti právnické osoby a jejímu rizikovému profilu. Posouzení by tedy mělo být zcela nepochybně individualizované. O tom, zda právnická osoba naplňovala svými opatřeními pilíř prevence, mohou být důkazem vnitřní předpisy, u nichž je nutné prokázat, že zaměstnanci a další relevantní osoby s nimi byli seznámeni. Důkazem mohou být také záznamy o provedených školeních. Orgány činné v trestním řízení se rovněž zaměří na to, komu je v právnické osobě svěřena compliance agenda. Pokud právnická osoba disponuje např. compliance officerem, pak se bude hodnotit, zda byla zajištěna nezávislost této osoby, jaká byla faktická náplň její práce, zda docházelo z její strany k pravidelnému informování vrcholného vedení atd. Orgány činné v trestním řízení se v rámci splnění pilíře detekčního budou zajímat především o formy kontroly, které právnická osoba měla zavedeny a které jí umožňovaly zjistit protiprávní či neetická jednání. Zda mají zaměstnanci možnost podezření na protiprávní jednání ohlásit („*whistleblowing*“), a pokud ano, zda jsou pravidelně o takové možnosti informováni a zda mají v tento systém důvěru. Naplnění reakčních opatření bude hodnoceno na základě toho, zda právnická osoba provedla bez zbytečného odkladu po spáchání trestného činu interní šetření, přijala nápravná opatření a vyvodila sama pro pachatele adekvátní důsledky jeho protiprávního jednání.³⁵⁴
- 2) Vyhodnotí obecný přístup právnické osoby k řízení compliance rizik. Pokud by zde měla být uvedena byť i jen jedna otázka, kterou by si měly orgány činné v trestním řízení položit, byla by to otázka: Byly právnickou osobou compliance program

³⁵³ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace ustanovení § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. verejnazaloba.cz [online]. Publikováno 9. 11. 2020 [cit. 11. 2. 2023]. č. 1 SL 113/2020. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/ostatni-dokumenty/> s. 31

³⁵⁴ Tamtéž, s. 34-37

a jeho jednotlivá opatření pouze formálně přijaty, nebo jsou i opravdu naplňovány, vyžadovány, kontrolovány, průběžně aktualizovány a doplňovány a také vynucovány? Odpověď na tuto otázku získají orgány činné v trestním řízení, pouze pokud nahlédnou do fungování celé právnické osoby. Jedině tak zjistí, zda systém preventivních, detekčních a reakčních opatření není pouze naplněním formy, ale má i materiální obsah.³⁵⁵

- 3) Vyhodnotí přístup právnické osoby k plnění dalších závazků. Orgány činné v trestním řízení budou posuzovat, jak právnická osoba přistupuje z dlouhodobého hlediska k plnění svých povinností. Takovými povinnostmi mohou být povinnosti daňové, odvody na sociální a zdravotní pojištění, povinnost zveřejňovat určité údaje ve veřejných rejstřících apod. Orgány činné v trestním řízení si budou schopny udělat na základě tohoto posouzení ucelenější pohled na danou právnickou osobu a její činnost.³⁵⁶

Pokud bude compliance program právnické osoby na základě výše uvedených kroků orgány činnými v trestním řízení vyhodnocen a označen za vynaložení veškerého úsilí, které bylo možno na právnické osobě spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v ustanovení § 8 odst. 1 TOPO zabránila, pak lze říci, že právnická osoba opravdu využila svou možnost a prostřednictvím compliance programu se z trestní odpovědnosti vyvinila.

³⁵⁵ Tamtéž, s. 38-39

³⁵⁶ Tamtéž, s. 39

Závěr

„Právnícké osoby nejsou z masa a kostí, a přesto mají své orgány. Neznají pocity, ale přesto mají vůli. Jsou neviditelné, ale mohou být volané k odpovědnosti. Nemají bydliště, avšak mají sídlo. Jsou fiktivními osobami, nejsou schopny samostatného jednání, ale přesto mohou za určitých podmínek nést odpovědnost za protiprávní jednání některých fyzických osob.“³⁵⁷

Trestní odpovědnost právnických osob byla po určitou dobu konfrontována s tím, zda je celá její koncepce vůbec legitimní. V první kapitole autorka přibližuje, že samotná historie tohoto institutu je důkazem, že se vždy objevovaly rozličné názory na trestní postih těchto uměle vytvořených organizovaných útvarů. Stejně jako tomu bylo ve Velké Británii, kde byl vývoj trestní odpovědnosti právnických osob progresivnější především kvůli tamější hospodářské situaci, začalo se brzy i v České republice ukazovat, že postihnutí protiprávní činnosti právnických osob trestním právem je zcela nevyhnutelné. Nelze říci, že všechny argumenty odpůrců trestní odpovědnosti právnických osob jsou liché, nicméně některé z nich opravdu nelze akceptovat a je nutné je vyvracet. Autorka práce je toho názoru, že učinit právnické osoby trestně odpovědné bylo správným rozhodnutím. Spravedlnost je vůdčí ideou práva jako takového a měla by prostupovat celým právním řádem. Pokud by určitá protiprávní jednání fyzických osob byla postihována prostředkem poslední instance, tj. trestním právem, a identická jednání právnických osob pouze sankcemi mimotrestními, bylo by jen stěží možné nalézt onu spravedlnost.

O kvalitě právní úpravy, jež je obsahem TOPO, by se dalo v případě některých ustanovení pochybovat, nicméně nyní je třeba zákonodárci tyto nedostatky „odpustit“ a energii, jež je věnována polemice nad legitimitou trestní odpovědnosti právnických osob, věnovat především snaze odstranit aplikační a výkladové nejasnosti. Autorka se o výklad nejasných formulací snaží především ve třetí kapitole diplomové práce, jež pojednává o exkulpacním ustanovení § 8 odst. 5 TOPO a je jakýmsi úvodem do problematiky compliance programů.

Compliance programům a celkově oblasti compliance se v České republice začala věnovat zvýšená pozornost v roce 2016, kdy bylo novelou provedenou zákonem č. 183/2016 Sb. právnickým osobám umožněno, aby se při splnění určitých zákonem stanovených podmínek z trestní odpovědnosti vyvinily. Pro řadu tuzemských právnických osob je oblast

³⁵⁷ JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 384 s. ISBN 978-80-7502-351-3. s. 36

compliance spojena pouze s trestněprávními riziky. Naopak nadnárodní společnosti již vnímají interdisciplinární povahu compliance programů.

Pokud by autorka práce měla uvést jediné slovo, které by vystihovalo compliance programy, bylo by to slovo prevence. Prevence nejen ve smyslu předcházení trestné činnosti, ale ve smyslu pomoci právnickým osobám dodržovat všechny povinnosti, jež pro ně vyplývají z celého právního řádu, a tím předcházet sankcím, které jsou za jejich nedodržování právnickým osobám ukládány. Někdo by mohl namítat, že compliance programy jsou tvořeny nejen opatřeními preventivními, ale rovněž opatřeními detekčními a reakčními, tudíž účel compliance programů není jen preventivní. Zde je důležité říci, že pokud označíme compliance programy jako nástroje prevence, myslí se tím prevence v širším pojetí. Pokud právnická osoba pomocí detekčních opatření identifikuje protiprávní jednání a opatřeními reakčními na takové jednání adekvátně zareaguje, je zde větší pravděpodobnost, že se podaří takový protiprávní čin postihnout pouze interně, tj. uvnitř dané právnické osoby, a případně odčinit újmu vzniklou třetím osobám bez zásahu orgánů veřejné moci.

Compliance programy by neměly být vnímány pouze v souvislosti s prosazováním právně konformního jednání. Naopak. Řada povinností vyplývá nejen pro zaměstnance právnické osoby, ale i pro členy volených orgánů rovněž z interních předpisů, tj. etických a profesních standardů. Compliance programy by měly pomoci nastavit uvnitř právnické osoby takové mechanismy, jež budou kontrolovat dodržování těchto interních předpisů a učiní z hodnot, jež jsou jejich obsahem, hodnoty, které budou ctěny vrcholným vedením i všemi zaměstnanci. Zkrátka budou prozařovat celou firemní kulturou.

Aby byly compliance programy pro právnické osoby takovými benefity, jako je popsáno výše, musí být právnickým osobám „ušité na míru“. Autorka ve své práci tento fakt několikrát zmiňuje a považuje za důležité ho uvést i v samotném závěru. Ano, je možné namítat, že zákonodárce nevytvořil pro právnické osoby ani jakýsi „minimální standard“, po jehož zavedení a dodržování by se právnická osoba nemusela obávat trestní odpovědnosti, popřípadě by se z trestní odpovědnosti mohla díky takovému standardu vyvinut. Mezinárodní organizace pro normalizaci vydávající mezinárodní normy ISO říká: „*When things don't work as they should, it often means that standards are absent.*“³⁵⁸, tedy: „Pokud věci nefungují, jak by měly, často to znamená, že chybí standardy.“ De lege ferenda by samozřejmě bylo žádoucí, aby

³⁵⁸ INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION. ISO standards are internationally agreed by experts. *ISO.org* [online]. [cit. 12. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.iso.org/standards.html>

orgány veřejné moci vytvořily pro právnické osoby jakési návody, jak efektivní compliance programy vytvořit a implementovat, co by mělo být obsahem takových compliance programů apod. Ostatně ve Spojených státech amerických a Velké Británii jsou takové příručky k dispozici, konkrétně se jedná o příručku k americkému protikorupčnímu zákonu FCPA, jež byla vydána americkým ministerstvem spravedlnosti, a příručku k britskému protikorupčnímu zákonu BA vydanou britským ministerstvem spravedlnosti. V České republice je k dispozici pouze Metodika NSZ, která právnickým osobám přibližuje podobu compliance programu způsobilého je vyvinut z trestní odpovědnosti. To vzhledem k rozsáhlosti compliance problematiky nelze považovat za dostačující.

Všechny právnické osoby však nebudou compliance programy nutně potřebovat. Pro maličké rodinné společnosti nebudou mít compliance programy zřejmě žádný význam. Jejich zavedení by měly zvážit zejména větší právnické osoby. Je samozřejmě logické, že čím větší právnická osoba bude, čím složitější bude její organizační struktura, čím regulovanější bude předmět její činnosti, tím větší náklady bude na compliance program třeba vynaložit. Rovnice je to jednoduchá. Winston Churchill řekl větu, kterou je zde příhodné citovat: *„Odpovědnost je cena za velikost.“*

Aby právnické osoby měly nejen možnost se prostřednictvím compliance programů z trestní odpovědnosti vyvinut, ale i plně využít jejich další potenciál, musí být compliance programy skutečně „vedeny v život“. Opatření preventivní, detekční a reakční musí být opravdu naplňována, kontrolována a právnickými osobami vynuována. Tomu, aby compliance programy nebyly pouze formálně přijaty, ale byly životaschopné, může napomoci zřízení compliance oddělení v čele s compliance officerem.

Compliance v sobě zahrnuje i psychologický prvek. Nelze se tomu divit, ostatně mechanismy compliance programů směřují vůči chování lidí, a to je ovlivněno psychologickými faktory. Proto je zcela zásadní, aby férové jednání podporovalo samotné vedení právnické osoby. Pokud zaměstnanci uvidí, že vedení společnosti se chce chovat tak, jak by se chovat mělo, chce kultivovat firemní kulturu a ctít férová pravidla, budou vedení společnosti následovat a firemní kultura dané právnické osoby bude vykazovat vysokou kvalitu.

Z rozhovoru s vrchní státní zástupkyní Lenkou Bradáčovou vyplynulo, že od roku 2016, kdy byla právnickým osobám dána možnost se z trestní odpovědnosti vyvinut a otevřel se prostor pro uplatnění compliance programů, je posun v celkovém nastavení a fungování právnických osob seznatelný. Autorka práce se domnívá, že právnické osoby „pochopily“, že

compliance programy nejsou dvoustránkové dokumenty, které si vedení společnosti po vytištění tzv. „uloží do šuplíku“, ale že se jedná o soubor opatření, mechanismů, které prostupují fungováním celé právnické osoby. Samozřejmě bude ještě nějaký čas trvat, než si oblast compliance vytvoří určitou tradici, zajistí si stabilitu. Nicméně již nyní je patrné, že compliance programy vcházejí do povědomí stále většího počtu právnických osob.

Budou to právě compliance programy, které jakožto „strážci svědomí“ právnických osob přispějí k tomu, že svých cílů budou právnické osoby dosahovat cestou, jež bude cestou odpovědnou, etickou, a především cestou po právu.

Seznam použitých zkratk

BA	Bribery Act 2010
FCPA	Foreign Corrupt Practices Act
GDPR	Nářízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES
LZPS	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
Metodika NSZ	Metodika Nejvyššího státního zastupitelství k aplikaci § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
TOPO	Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim
TŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
TOPO	Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
Ústava ČR	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
ZOK	Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech
ZP	Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

BERAN, Karel; ČECH, Petr; DVOŘÁK, Bohumil; ELISCHER, David; HRÁDEK, Jiří; JANEČEK, Václav; KÜHN, Zdeněk; NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, Lucie; ONDŘEJEK, Pavel. Právní jednání a odpovědnost právnických osob po rekodifikaci českého soukromého práva. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. 271 s. ISBN 978-80-7598-043-4.

BOHUSLAV, Lukáš. Trestní odpovědnost právnických osob. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 206 s. ISBN 978-80-7380-473-2.

ČERNÁ, Stanislava; ŠTENGLOVÁ, Ivana; PELIKÁNOVÁ, Irena a kolektiv. Právo obchodních korporací. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 640 s. ISBN 978-80-7478-735-5.

DAVID, Vladislav; NETT, Alexander. Korupce v právu mezinárodním, evropském a českém. Praha: C. H. Beck, 2007. 345 s. ISBN 978-80-7179-562-9.

DVOŘÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří; ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 436 s. ISBN 978-80-7552-187-3.

FENYK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; BÍLÁ, Irena. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář. 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7552-965-7.

FOREJT, Petr; HABARTA, Petr; TREŠLOVÁ, Lenka. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: s komentářem. Praha: Linde, 2012. 407 s. ISBN 978-80-7201-875-8.

GŘIVNA, Tomáš; ŠIMÁNOVÁ, Hana. Deset let trestní odpovědnosti právnických osob v České republice. Pohledy zpět i vpřed. Aleš Čeněk, 2021. 383 s. ISBN 978-80-7380-885-3.

HURYCHOVÁ, Klára; SÝKORA, Michal. Compliance programy (nejen) v České republice. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 304 s. ISBN 978-80-7552-667-0.

JELÍNEK, Jiří. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 384 s. ISBN 978-80-7502-351-3.

JELÍNEK, Jiří a kolektiv. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. 1000 s. ISBN 978-80-7502-380-3.

JELÍNEK, Jiří a kolektiv. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy. 1. vydání. Praha: Leges, 2013. 392 s. ISBN 978-80-87576-58-8.

JELÍNEK, Jiří a kolektiv. Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté. 1. vydání. Praha: Leges, 2017. 288 s. ISBN 978-80-7502-205-9.

JELÍNEK, Jiří; HERCZEG, Jiří. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou. 2. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Leges, 2013. 256 s. ISBN 978-80-87576-43-4.

MUSIL, Jan; VANDUCHOVÁ, Marie a kol. Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám. Praha: Codex Bohemia, 1998. 349 s. ISBN 80-85963-68-X.

SCHENKOVÁ, Kateřina; LASÁK, Jan a kolektiv. Compliance v podnikové praxi. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 460 s. ISBN 978-80-7400-668-5.

ŠÁMAL, Pavel; DĚDIČ, Jan; GŘIVNA, Tomáš; PÚRY, František; ŘÍHA, Jiří. Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 984 s. ISBN 978-80-7400-592-3.

ŠELLENG, Dalibor. Právnická osoba jako pachatel trestného činu. 1. vydání. Praha: Leges, 2019. 250 s. ISBN 978-80-7502-339-1.

VEČEŘA, Miloš; URBANOVÁ, Martina. Sociologie práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 335 s. ISBN 80-86898-72-5.

2. Seznam použitých odborných článků

JELÍNEK, Jiří. Právnické osoby a působnost nového zákona. Právní rádce. 2012, č. 1

MUSIL, J.; PRÁŠKOVÁ, H.; FALDYNA, F. Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. Trestní právo. 2001, č. 3, s. 6-17. ISSN 1211-2860.

3. Seznam použitých internetových zdrojů

BERAN, Karel. Může být právnická osoba svéprávná? Právník [online]. Publikováno v srpnu roku 2018 [cit. 1. 10. 2022], č. 157, s. 657-669. ISSN 0231-6625. Dostupné na: <https://www.ilaw.cas.cz/casopisy-a-knihy/casopisy/casopis-pravnik/archiv/2018/2018-8.html?a=3322>

COMPETITION BUREAU CANADA. Corporate Compliance Programs [online]. Publikováno 3. 6. 2015 [cit. 2. 2. 2023]. ISBN 978-0-660-02446-2. Dostupné na: https://ised-isde.canada.ca/site/competition-bureau-canada/en/how-we-foster-competition/education-and-outreach/publications/corporate-compliance-programs#s4_1

CRIMINAL DIVISION OF THE U. S. DEPARTMENT OF JUSTICE AND THE ENFORCEMENT DIVISION OF THE U. S. SECURITIES AND EXCHANGE COMMISSION. A Resource Guide to the U. S. Foreign Corrupt Practices Act. Second Edition [online]. Publikováno v červenci 2020 [cit. 2. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.justice.gov/criminal-fraud/fcpa-resource-guide>

CZECH INSTITUTE OF DIRECTORS. Kodex správy a řízení společností ČR 2018. cginstitut.cz [online]. [cit. 30. 1. 2023]. Dostupné na: <https://www.cginstitut.cz/cs/dokumenty/>

CZECH INSTITUTE OF DIRECTORS. Kodex správy a řízení společností ČR 2018 [online]. 1. vydání. Czech Institute of Directors, publikováno v září 2018 [cit. 30. 1. 2023]. ISBN 978-80-270-4403-0. Dostupné na: <https://www.cginstitut.cz/cs/dokumenty/>

CZECH INSTITUTE OF DIRECTORS. Země G20/OECD Principy správy a řízení společností. oecd-ilibrary.org [online]. Publikováno v roce 2016 [cit. 30. 1. 2023]. Dostupné na: https://www.oecd-ilibrary.org/governance/zeme-g20-oecd-principy-spravy-a-rizeni-spolecnosti_9789264274075-cs

ČESKÁ ASOCIACE FARMACEUTICKÝCH FIREM. Česká asociace farmaceutických firem vydává nový etický kodex. caff.eu [online]. Publikováno 29. 11. 2021 [cit. 10. 2. 2023]. Dostupné na: <https://caff.eu/topics/b3fad3f7-eda9-4b4f-bde6-ff0f950cf6ae>

ČESKÁ ASOCIACE FARMACEUTICKÝCH FIREM. Etický kodex českých farmaceutických firem. caff.eu [online]. [cit. 10. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.caff.eu/kdo-jsme/eticky-kodex>

HEINZEL, Martin; PETR, Tadeáš. Due diligence aneb co zkoumat před koupí společnosti. epravo.cz [online]. Publikováno 11. 6. 2019 [cit. 2. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.epravo.cz/top/clanky/due-diligence-aneb-co-zkoumat-pred-koupi-spolecnosti-109483.html>

INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION. ISO standards are internationally agreed by experts. ISO.org [online]. [cit. 22. 1. 2023]. Dostupné na: <https://www.iso.org/standards.html>

JELÍNEK, Jiří. Ještě k rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. bulletin-advokacie.cz. [online]. Publikováno 30. 4. 2017 [27. 10. 2022]. Dostupné na: <http://www.bulletin-advokacie.cz/jeste-k-rozsahu-kriminalizace-jednani-pravnickyh-osob>

JUSTICE.CZ. Kodex správy a řízení společností ČR 2018. justice.cz [online]. [cit. 30. 1. 2023]. Dostupné na: <https://justice.cz/web/msp/kodex-spravy-a-izeni-spolecnosti-cr-2018>

KLAUS, Václav. Prezident vetoval zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. klaus.cz [online]. Publikováno 18. 11. 2011 [14. 10. 2022]. Dostupné na: <https://www.klaus.cz/clanky/2971>

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. České soudnictví 2021: Výroční statistická zpráva. justice.cz [online]. Publikováno v roce 2022 [cit. 10. 10. 2022]. Dostupné na: <https://justice.cz/web/msp/statisticke-udaje-z-oblasti-justice>

MINISTRY OF JUSTICE. Bribery Act 2010: Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing (section 9 of the Bribery Act 2010) [online]. Publikováno 11. 2. 2012 [cit. 2. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.gov.uk/government/publications/bribery-act-2010-guidance>

NÁHLOVSKÁ, L. Význam etického kodexu pro trestněprávní compliance. advokatnidenik.cz [online]. Publikováno 16. 1. 2020 [cit. 19. 1. 2023]. Dostupné na: <https://advokatnidenik.cz/2020/01/16/vyznam-etickeho-kodexu-pro-trestnepravni-compliance/>

NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace ustanovení § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. verejnazaloba.cz [online]. Publikováno 9. 11. 2020 [cit. 1. 12. 2022]. č. 1 SL 113/2020. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/ostatni-dokumenty/>

NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Stručné shrnutí Zprávy o činnosti státního zastupitelství za rok 2021. verejnazaloba.cz [online]. Publikováno v roce 2021 [cit. 10. 10. 2022]. Dostupné na: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/zpravy-o-cinnosti/zprava-o-cinnosti-za-rok-2021/>

PARLAMENT ČR. Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Publikováno 23. 11. 2011 [cit. 14. 10. 2022]. Dostupné na: <https://www.beck-online.cz/>

PARLAMENT ČR. Vládní návrh na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Sněmovní tisk 285/0. psp.cz [online]. Publikováno 23. 2. 2011 [cit. 12. 10. 2022]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=285&CT1=0>

SCREENING SOLUTIONS. ISO 37301 – Nový mezinárodní standard pro váš compliance management systém. screening-solutions.com [online]. Publikováno 15. 4. 2021 [cit. 22. 1. 2023]. Dostupné na: <https://www.screening-solutions.com/iso-37301-novy-mezinarodni-standard-pro-vas-compliance-management-system>

SCREENING SOLUTIONS. Král je mrtev, ať žije král! Po ISO 19600 přichází ISO 37301. screening-solutions.com [online]. Publikováno 9. 10. 2019 [cit. 22. 1. 2023]. Dostupné na: <https://www.screening-solutions.com/kral-je-mrtev-at-zije-kral-po-iso-19600-prichazi-iso-37301-376>

TEVA ČESKÁ REPUBLIKA. Bezpečnost, ochrana zdraví a životního prostředí. teva.cz [online]. [cit. 10. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.teva.cz/about-teva/bezpecnost-ochrana-zdravi-a-zivotniho-prostredi/>

TEVA ČESKÁ REPUBLIKA. Etický kodex společnosti Teva. teva.cz [online]. [cit. 10. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.teva.cz/about-teva/code-of-conduct/>

TEVA ČESKÁ REPUBLIKA. Profil společnosti. teva.cz [online]. [cit. 5. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.teva.cz/about-teva/company-profile/>

TISKOVÉ ODDĚLENÍ ÚOHS. Pokuta pro distributora aroma svíček, úřad poprvé poskytl slevu za compliance program. uohs.cz [online]. Publikováno 21. 9. 2022 [cit. 22. 1. 2023]. Dostupné na: <https://www.uohs.cz/cs/informacni-centrum/tiskove-zpravy/hospodarska-soutez/3404-pokuta-pro-distributora-aroma-svicek-urad-poprve-poskytl-slevu-za-compliance-program.html>

TRANSPARENCY INTERNATIONAL. Corruption perceptions index 2022. transparency.org [online]. [cit. 2. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>

TRANSPARENCY INTERNATIONAL ČESKÁ REPUBLIKA. Česku chybí dlouhodobá strategie omezování korupce, odhaluje Index vnímání korupce. Odpovědnost nesou politici. transparency.cz [online]. Publikováno 31. 1. 2023 [cit. 2. 2. 2023]. Dostupné na: <https://www.transparency.cz/cpi2022/>

ÚŘAD PRO OCHRANU HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE. Zohlednění compliance programu. uohs.cz [online]. [cit. 22. 1. 2023]. Dostupné na: <https://www.uohs.cz/cs/hospodarska-soutez/zakazane-dohody/zohledneni-compliance-programu.html>

VIDRNA, Jan. Proč nejsou stíhány územní samosprávné celky. epravo.cz. Publikováno 9. 11. 2016 [20. 10. 2022]. Dostupné na: <https://www.epravo.cz/top/clanky/proc-nejsou-stihany-uzemni-samospravne-celky-103603.html>

ZPRAVODAJSTVÍ ČTK. Siemens zaplatí 800 miliónů USD za urovnání obvinění z korupce. Finance.cz [online]. Publikováno 15. 12. 2008 [cit. 19. 1. 2023]. Dostupné na: <https://www.finance.cz/zpravy/finance/203046-siemens-zaplati-800-milionu-usd-za-urovnani-obvineni-z-korupce/>

4. Seznam použitých právních předpisů

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení)

Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení)

Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech

Zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže a o změně některých zákonů

Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich

Zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání

Zákon č. 18/2004 Sb., o uznávání odborné kvalifikace a jiné způsobilosti státních příslušníků členských států Evropské unie a o změně některých zákonů

Zákon č. 18/2004 Sb., o uznávání odborné kvalifikace a jiné způsobilosti státních příslušníků členských států Evropské unie a o změně některých zákonů

Zákon č. 234/2014 Sb., o státní službě

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

Zákon č. 309/2006 Sb., o zajištění dalších podmínek bezpečnosti a ochrany zdraví při práci

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací

Zákon č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu

Zákon č. 378/2007 Sb., o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů

Zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy a o změně a doplnění zákona č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání

Foreign Corrupt Practices Act (Spojené státy americké)

Bribery Act 2010 (Spojené království Velké Británie a Irsko)

Sarbanes-Oxley Act of 2002: Public Company Accounting Reform and Investor Protection Act (Spojené státy americké)

Loi Sapin II pour la transparence de la vie économique (Francouzská republika)

Úmluva Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES

Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/1937 ze dne 23. října 2019 o ochraně osob, které oznamují porušení práva Unie

5. Seznam použité judikatury

Nález Ústavního soudu ze dne 21. 2. 2007, sp. zn. II. ÚS 490/04

Usnesení Ústavního soudu ze dne 25. 11. 1993, sp. zn. II. ÚS 75/93

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 1968, sp. zn. 7 Tz 28/68

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2020, sp. zn. 3 Tz 70/2019

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2015, sp. zn. 8 Tdo 627/2015

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2016, sp. zn. 5 Tdo 784/2016

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2022, sp. zn. 5 Tdo 1129/2021

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 9. 3. 2017, sp. zn. 6 To 7/2017

Trestní odpovědnost právnických osob a možnost jejich vyvinění prostřednictvím compliance programů

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá trestní odpovědností právnických osob a problematikou compliance programů. Široký prostor pro využití compliance programů otevřela novela TOPO provedená zákonem č. 183/2016 Sb. Touto novelou bylo do TOPO vloženo ustanovení § 8 odst. 5, které právnickým osobám umožňuje, aby se splněním určitých zákonem stanovených podmínek z trestní odpovědnosti vyvinily.

Cílem této práce je především přiblížit oblast compliance včetně tvorby, implementace a obsahu compliance programů. Poukázat na to, že by compliance programy neměly být vnímány pouze v souvislosti s možnou exkulpací, ale naopak by právnické osoby měly využít interdisciplinární povahu těchto programů a učinit z nich univerzální nástroj prevence. Přiblížit compliance program farmaceutické společnosti Teva a demonstrovat na něm, že se opravdu dá vytvořit a implementovat efektivní compliance program. A v neposlední řadě upozornit, že aby se právnická osoba z trestní odpovědnosti vyvinila, nestačí pouhé formální přijetí compliance programu. Zásadní je, aby byl obsah compliance programu reálně naplňován, tzv. „uveden v život“.

Vzhledem k tomu, že oblast compliance včetně compliance programů je jen dílčí problematikou trestní odpovědnosti právnických osob, je diplomová práce věnována rovněž samotnému institutu trestní odpovědnosti právnických osob a vybraným oblastem právní úpravy obsažené v TOPO.

Diplomová práce je systematicky rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola vymezuje pojem právnické osoby a přibližuje vývoj trestní odpovědnosti právnických osob v oblasti kontinentálního a anglosaského práva.

Druhá kapitola pojednává o tom, že na rozhodnutí zavést trestní odpovědnost právnických osob nepanovala obecná shoda. Jsou přiblíženy argumenty stoupců trestní odpovědnosti právnických osob i argumenty skupiny, jež proti zavedení tohoto druhu odpovědnosti brojila. V této kapitole je rovněž přiblížena cesta, jež vedla k samotnému přijetí TOPO, koncepce trestní odpovědnosti právnických osob, působnost TOPO a institut přičitatelnosti, jenž je jádrem právní úpravy této odpovědnosti.

Třetí kapitola se zabývá exkulpačním ustanovením § 8 odst. 5 TOPO. Pojednává o nevhodně zvolené terminologii a formulaci ustanovení, o výkladu exkulpačních podmínek a o hlediscích použitelnosti § 8 odst. 5 TOPO, jež byla zformulována Metodikou Nejvyššího státního zastupitelství.

Čtvrtá a zároveň poslední kapitola přibližuje vývoj problematiky compliance, poukazuje na interdisciplinární povahu compliance programů. Pojednává o tvorbě, implementaci a obsahu compliance programů, o významu compliance oddělení a compliance officera. Podkapitola pojednávající o compliance programu farmaceutické společnosti Teva je odrazem praktických zkušeností, které autorka práce načerpala v průběhu své stáže na compliance oddělení jmenované společnosti. Čtvrtá kapitola je zakončena přiblížením kroků, které budou učiněny ze strany orgánů činných v trestním řízení při hodnocení, zda compliance program opravdu může být tím, co právníckou osobu vyviní z trestní odpovědnosti.

Klíčová slova:

trestní odpovědnost právnických osob; vyvinění; compliance program

Criminal Liability of Legal Entities and Feasibility of their Exculpation by Means of Compliance Programs

Abstract

Our thesis discusses the criminal liability of legal entities and the issues of compliance programs. The wide field of compliance program application was opened by criminal liability of legal entities amendment implemented by Law No. 183/2016 Coll. Provision § 8 par. 5 was implemented in Legal Entity Criminal Liability Act through this amendment. This provision allows legal entities, providing that certain legally required conditions are met, to exculpate themselves from criminal liability.

The aim of this thesis is primarily to introduce the field of compliance, including compliance programs' creation, its implementation and contents. We would like to point out that compliance programs should not be perceived solely in connection with a possibility of exculpation, but on the contrary, that legal entities should take an advantage of the interdisciplinary character of these programs, and transform them into a universal tool of prevention. We shall introduce the compliance program of the pharmaceutical company Teva and herewith demonstrate that it is indeed possible to create and implement an efficient compliance program. Last but not least, we mean to bring attention to the fact that for legal entities to exculpate themselves from the criminal liability, it is not enough to solely formally adopt a compliance program. It is decisive, whether the compliance program is truly fulfilled, or else "put to life".

Regarding the fact that the field of compliance, including compliance programs, is solely a partial problem of the criminal liability of legal entities, our thesis is also devoted to the very institution of criminal liability of legal entities and selected areas of legislation included in Legal Entity Criminal Liability Act.

Our thesis is systematically divided into four chapters. The first chapter defines the concept of a legal entity and introduces the development of criminal liability of legal entities in Civil and Anglo-Saxon laws.

The second chapter focuses on the fact that there has not been a mutual agreement on introducing criminal liability of legal entities. We offer the arguments of the supporters of criminal liability of legal entities, as well as the arguments of the group which was opposed to

an introduction of such a kind of liability. This chapter also describes the way which led to the very acceptance of Legal Entity Criminal Liability Act, the concept of the criminal liability of legal entities, the applicability of Legal Entity Criminal Liability Act and the institute of attribution, which is the core of the legal amendment of this liability.

The third chapter approaches the exculpation provision § 8 par. 5 of Legal Entity Liability Act. It discusses the inappropriately chosen terminology and wording of the provision, the interpretation of exculpation conditions and perspectives of applicability of § 8 par. 5 of Legal Entity Criminal Liability Act, which has been worded by the Prosecutor General's Office.

The fourth and concluding chapter indicates the interdisciplinary character of compliance programs. It concentrates on creation, implementation and contents of compliance programs, on the significance of a compliance department and a compliance officer. A subchapter devoted to the compliance program of the pharmaceutical company Teva reflects a practical experience, which the author of this thesis gained during her internship at the compliance department of the above mentioned company. The fourth chapter is concluded by focusing on the steps which shall be taken by the prosecuting and adjudicating bodies when evaluating, whether a compliance program may really be a means of exculpation of legal entities.

Key Words

criminal liability of legal entities; exculpation; compliance program